

**T.C
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI**

**YÛNUS EMRE DÎVÂNÎ'NİN
KELİME DÜNYASI**

1338/6

MASTER TEZİ

**Hazırlayan
Yudum GÖRMÜŞ**

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin ÖZBAY**

Ankara – 2003

1338/6

Soysal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Yudum GÖRMÜŞ'e ait "Yûnus Emre Dîvânı'nın Kelime Dünyası" adlı çalışma jürimiz tarafından YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan... Prof. Dr. Ahmet B. Erçilasun.....

Aziz

Üye... Yrd. Doç. Dr. Güzin Tural *G. Tural*

(Danışman)

Üye... Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Özbay *H. Özbay*

SÖZ BAŞI

Milletleri millet yapan ve yine milletlerin millet olarak kalmasını sağlayan dildir, diyebiliriz. “Sosyal bir kurum olan dilin önemli özelliklerinden biri de milli kültürün en iyi ifâde vasıtası, koruyucusu ve taşıyıcısı olmasıdır”¹

Dil, onu konuşan ve yazarlar tarafından geliştirilir, güzelleştirilir, milletlerin yetiştirdiği usta şair ve yazarların kalemıyla de doruğa ulaşır.

“Yüksek medeniyetleri yüce şahsiyetler hazırlar”² sözünün muhataplarından ve bu milletin yetiştirdiği şairlerden biri olan Yûnus Emre de Türkçeyi işleme ve geliştirme yolu ile Türk diline ve bu millete büyük bir hizmette bulunmuştur. Anadolu Türkçesinin kuruluşuna yön vermiş olan Yûnus Emre yüksek bir fikir ve edebi deyiş gücüne sahiptir.

Türkçeye bağlılığı ve verdiği ürünlerle tamamen millî ve güçlü bir söyleyiş tarzı oluşturan Yûnus; aynı zamanda kendine has bir Türk Tasavvuf dili de yaratmıştır. Türk şiirinin gücünü ortaya koyarak yüzyılları aşip gelen Yûnus’un şiirleri, bu millet için paha biçilmez bir milli servettir.

Ne yazık ki; bu usta şair hakkında bugüne kadar birçok çalışma yapılmasına rağmen onun dil ve üslûbu üzerinde yapılmış kapsamlı bir incelemeye rastlanmamaktadır.

Onu daha iyi algılamak, anlamak ve kullandığı güçlü Türkçenin sırlarını çözebilmek için yapılacak her çalışma, bugün Türk Dili için çalışanların, Yûnus Emre’ye ve bu millete yapabilecekleri en büyük hizmetlerden biri olacaktır. Bu fikir ve inançtan yola çıkarak, şairin dil ve üslûbunu tamamen inceleyemsek de, böyle bir çalışmaya malzeme teşkil edecek bir hazırlık çalışması yapmayı gaye edinerek, Yûnus Emre’nin Dîvânı üzerinde bir leksikoloji araştırması yapmaya karar verdik.

¹Zeynep KORKMAZ: Türk Dili Üzerine Araştırmalar, II. Cilt, (Ankara 1995), 289.

²Mümtaz TURHAN “Yûnus Emre’den Kalan En Büyük Miras”, Türk Yurdu, 319, (Ocak 1996), 21.

Her ifâde beyinsel bir işlemin dile dönüşmesidir. Şair ve yazarların söyleşindeki farklılık yâni üslûp, derin ya da düşünsel yapının dilsel yapıya dönüşürken gösterdiği farklılıktır. Dolayısıyla da kelimeler bu farklılıkların, şaire has duygu, düşünce ve hayâllerin sadık bir aynası durumundadır. Şairin yaptığığın aksine bir yol izleyerek, onun kelime dünyâsı, dil ve üslûp özellikleri üzerinde yapacağımız çalışmalar ile; onun sanatına, düşünce dünyâsına, bu düşünce dünyasında yer alan fikir çekirdekleri ile bu çekirdeklerin birbiri ile olan ilişkilerine, bunları bir fikir örgüsü hâline getiren bağlantı noktalarına, zihindeki temel düşünce unsurları içinde hangilerinin daha ağırlıklı, hangilerinin ikinci ve üçüncü plânda yer almış olduklarına, daha yakından ve daha öznel ölçülerle yaklaşma imkânı sağlayabiliriz.³ Böyle bir çalışmanın yapılabilmesi ise Yûnus Emre'nin kelime dünyasının ortaya konulabilmesine bağlıdır. Kelime dünyası çalışması ve ardından yapılacak olan üslûp çalışması sâyesinde hem Yûnus'un sanatçı kişiliği ve eserlerindeki edebî değerler daha somut bir şekilde ortaya konulabilecek, hem de başka Yûnuslara ait olan şiirlerle, Yûnus Emre'ye ait olan şiirler birbirinden kolaylıkla ayırt edilebilecektir.

Yûnus Emre'nin, divânı ve Risâlet'ün-Nushiyye adlı iki eseri bulunmaktadır. Biz çalışmamıza sınırlama getirmek maksadıyla, şairin daha çok bilinen ve halka mal olmuş şiirlerini ihtiva eden divânını incelemeyi uygun gördük. Çalışmamıza esas olarak ise Yrd. Doç. Dr. Mustafa Tatçı'nın 1999'da birçok yazma eseri karşılaştırarak hazırladığı Yûnus Emre Dîvânı'nı aldık.

Çalışmamızın giriş bölümünde şair Yûnus'un hayatı, edebî şahsiyeti ve eserleri ile ilgili bilgi verdik. İkinci sırada ise Yûnus'un Dîvândaki 417 şiirinde yer alan bütün kelimeleri incelemek sûretiyle hazırladığımız, kelimeler ve kullanım sıklıkları bölümü yer almaktadır. Bu bölümde toplam kelime ve farklı kelime sayısının birbirine oranı neticesinde elde ettiğimiz kelime yoğunluğunu saptadık. En çok kullanılan kelimeler ve kullanım sıklıklarını (çoktan aza doğru bir sıralama yaparak) 10 frekanslı kelimelere kadar inceleyerek, tablo halinde verdik. Çok sık kullanılan kelimeleri, bunlarla ilgili anlam dairelerini inceleyerek, çok sık kullanılan kelimelerin kullanımlarına divândan bazı örnekler verdik. Verilen örneklerin yanına referans gösterdiğimiz eser kayda alınmak sûretiyle, şiir ve beyit numaralarını verdik. Böylece

³Zeynep KORKMAZ: a.g.e., 83

Böylece şairin kullandığı kelime kadrosunun zenginliğinin ve kullanım şekillerinin tespitine çalıştık.

İkinci bölümde ise, Yûnus'un kullandığı kelimeleri, kelime çeşitlerine ayırarak, kullanım sıklıklarıyla birlikte inceledik. Kelime çeşitlerini tespit ederken şairin metin içerisindeki kullanımlarını esas alarak, Muharrem Ergin'in isimler, fiiller ve edatlar şeklinde yaptığı sınıflandırmaya göre çalıştık. Bütün kelime çeşitlerinin en az on frekanslı kullanımlarına kadar olan bölümlerini tablolar halinde gösterdik. Başta isimler olmak üzere, fiiller, sıfatlar, zarflar, fiilimsiler, edatlar ve ünlemlerin kendi içerisinde anlam dairelerini oluşturarak, şairin bu konudaki tercih ve kullanımlarını yorumladık. Zamirleri bu bölümde ayrıca ele almayıp, çok kullanılan zamirleri isimler içerisinde incelemeyi uygun gördük. Ayrıca kelime çeşitlerinin "kelime yoğunluğu" nu da tespit ederek, yine kelime çeşitlerinin yüzdelik oranlar şeklinde birbirleriyle mukayeselerinin sonuçlarını inceleyip, değerlendirdik. Bu çalışmaları yaparken rastladığımız farklı kullanım ve şekillerden de bahsederek, dîvândan bazı örnekler verdik.

Şairin kullandığı birleşik fiillerin büyük bir bölümü deyimlerden oluştuğu için, deyimleri ayrı bir başlık altında incelemedik.

Üçüncü bölümde ise sanatçının ruh dünyası ile varlık arasındaki nitelik ve iyelik ilişkisini en iyi ortaya koyan sıfat ve isim tamlamalarını inceledik. Şiirlerin çok olması nedeniyle örnekleme yöntemi kullanarak, birinci şiirden başlamak sûretiyle her beş şiirden birini ele alarak, toplam 67 şiir inceledik. Bu tamlamaları sıfat ile isim ve tamlayan ile tamlanan arasındaki anlam ve şekil ilişkileri açısından değerlendirdik. Şairin kendine has, orjinal tamlamalarını tespit ederek, böylece şairin mecaz ve imaj dünyasını bulmaya ve bunları meydana getirirken tamlamalardan nasıl faydalandığını tespit etmeye çalıştık. Çalışmamızı yaparken, mümkün olduğu kadar şairin şiirlerinden örnekler vermeye gayret ettik.

Son olarak ise faydalandığımız kitap ve makale künyelerini kaynakça olarak verdik.

Leksikoloji çalışmalarının örneklerine Türkiye’de çok sık rastlanmaması, Yûnus Emre hakkında birçok eser yazılmış olmasına rağmen, onun dil ve üslûbu ile ilgili inceleme ve araştırmaların yetersizliği ve şairin divânının oldukça büyük bir hacme sahip olması bizim bu mesaî esnasında karşılaştığımız zorluklardan bazılarıdır.

Dil ve üslûp çalışmaları ve bu çalışmalara hazırlık türünde olan kelime dünyası incelemeleri sayesinde kültür hazinelerimiz olan birçok eser daha iyi anlaşılacak, bu eserleri vücûda getiren şair ve yazarların fikir ve ruh dünyalarına bir köprü, bir bağ kurulabilecektir. Yine bu sâyede dilin şekil incelemelerinin yanı sıra, anlam bakımından inceleme ve değerlendirilmesi yolunda bir adım daha atılacaktır.

Yûnus Emre’yi anlama gerektiğinin bilinci ve ona karşı minnettarlığımızı sunmak arzusuyla yaptığımız bu çalışmada muhakkak ki birçok yöntem ve inceleme hatası olmuştur. Fakat biz “her çalışma ilme bir hizmettir ve yine her çalışma tenkitlerle biraz daha maksadına yaklaşacaktır” inancıyla bu çalışmayı hazırladık. Bu çalışmamızın, öncelikle gönüllerde yaşayan usta şair, büyük mutasavvıf Yûnus Emre’nin üslûbunun tespitinde ve genel anlamdaki kelime dünyası çalışmalarında faydalı olabilmesini diliyoruz.

Çalışmalarım esnasında benden hoş görüsünü ve yardımını esirgemeyen tez danışmanım sayın Yrd. Doç.Dr. Hüseyin ÖZBAY’a, beni bu konuyu çalışmam için teşvik ve sevk ederek, destek olan Yûnus gönüllü hocam sayın Yrd. Doç.Dr. Mustafa TATÇI’ya ve yurt dışındaki vazifesine gitmeden önce bana danışmanlık yapan hocam sayın Doç.Dr.Çetin PEKACAR’a sonsuz teşekkür ve şükranlarımı arz ederim.

Yudum GÖRMÜŞ

İÇİNDEKİLER

SÖZ BAŞI.....	i
---------------	---

GİRİŞ

YÛNUS EMRE DİVÂNİ'NİN KELİME DÜNYASI

1.1. Toplam Kelime Sayısı.....	12
1.2. Kelimelerin Sıklık Dereceleri.....	12
1.3. KELİME TÜRLERİ(CİNSLERİ).....	50
1.3.1. İSİMLER.....	53
1.3.1.2.Özel İsimler.....	72
1.3.1.2.1.Şahıs İsimleri, İsimleri.....	73
1.3.1.2.2.Şehir Mekân ve Yer İsimleri.....	79
1.3.1.2.3.Allah'ın İsimleri,Melek ve Nuranî Varlık İsimleri.....	81
1.3.1.2.4.Dînî ve Tasavvufî Nitelikli İsimler	84
1.3.2. FİİLLER	86
1.3.3. ZARF-FİİLLER.....	97
1.3.4. SIFAT-FİİLLER.....	103
1.3.5. İSİM-FİİLLER.....	109
1.3.6. SIFATLAR.....	114
1.3.6.1. Anlam Sıfatları.....	114
1.3.6.2.Gramatikal Sıfatlar.....	116
1.3.6.2.1.Nitelendirme Sıfatları.....	116
1.3.6.2.1.1. Nesnel Nitelikli Sıfatlar.....	116
1.3.6.2.1.2.Sıfat-fiillerden Oluşan Sıfatlar.....	117
1.3.6.2.2.Belirtme Sıfatları.....	118

1.3.6.2.2.1.İşaret Sıfatları.....	118
1.3.6.2.2.2.Sayı Sıfatları.....	118
1.3.6.2.2.3.Soru Sıfatları.....	119
1.3.6.2.2.4..Belirsizlik Sıfatları.....	119
1.3.6.3.Kelime Grubundan Oluşan Sıfat Tamlamaları.....	120
1.3.7.ZARFLAR.....	125
1.3.7.1.Yer-Yön Zarfları.....	127
1.3.7.2.Durum Zarfları.....	127
1.3.7.3.Neden (Niçin)lik Zarfları.....	130
1.3.7.4.Zaman Zarfları.....	130
1.3.7.5.Soru Zarfları.....	131
1.3.7.6.Miktar Zarfları.....	131
1.3.7.7.Şart Zarfları.....	131
1.3.8.İKİLEMELER.....	135
1.3.8.1.Unsurları Aynı Olan Tekrar Grupları.....	137
1.3.8.2. Unsurları Yakın Anlamalı Olan Tekrar Grupları.....	137
1.3.8.3. Unsurları Zıt Anlamalı Olan Tekrar Grupları.....	138
1.3.9.ÜNLEMLER.....	141
1.3.10.EDATLAR.....	143
1.3.11.SIFAT TAMLAMALARI.....	147
1.3.11.1.Benzetme İlgisine Dayalı Sıfat Tamlamaları.....	148
1.3.11.2.Varlık ve Kavramların Nesneye Has Özelliklerini Gösteren Sıfat Tamlamaları.....	149
1.3.11.3.Teşhis ve Canlandırmaya Dayanan Sıfat Tamlamaları.....	150
1.3.11.4.Mecazî ve Öznel Unsurlarla Yapılan Sıfat Tamlamaları.....	151
1.3.11.5.Sıfat-fiillerden Kurulmuş Sıfat Tamlamaları.....	152

1.3.11.6.İsim veya Sıfat Unsuru Kelime Grubundan Oluşan Sıfat

Tamlamaları.....153

1.3.12.İSİM TAMLAMALARI.....156

1.3.12.1.Teşhis Yoluyla Yapılan İsim Tamlamaları.....158

1.3.12.2.Varlıklar ve Kavramlar Arasındaki Nesnel ve Mantıkî İyelik İlişkisini Gösteren İsim Tamlamaları.....159

1.3.12.3.Bir Soyut ve Bir Somut Kelime veya Kelimelerden Yapılan İsim Tamlamaları..... 160

1.3.12.4.Bir Somut ve Bir Soyut Kelime veya Kelimelerden Yapılan İsim Tamlamaları.....160

1.3.12.5.Somut Kelimelerden Yapılan İsim Tamlamaları.....160

1.3.12.6. Soyut Kelimelerden Yapılan İsim Tamlamaları.....161

SONUÇ.....168

KAYNAKÇA.....176

ÖZET.....179

ABSTRACT.....181

GİRİŞ

YÛNUS EMRE'NİN HAYATI

Yûnus Emre, Türk milletinin yetiştirmiş olduğu en büyük şahsiyetlerden biridir. Milli kültür unsurlarını eserlerinde işleyen mutasavvıf şairin ne yazık ki hayatı hakkında kesin bilgilere sahip değiliz. Şairin hayatı hakkındaki bilgileri Bektâşi Velâyetnâmesi'ne ve sonraki tarihî eserlere giren menkıbelerden öğrenebilmekteyiz.

Yûnus Emre'nin eserlerine baktığımızda ise kendi hayatına dair çok az bir takım imâ ve açıklamalara rastlamaktayız.

Mevcut kaynaklardan edinilen bilgiye göre Yûnus Emre, Anadolu Selçuklu Devleti'nin dağılmaya ve Türk beyliklerinin kurulmaya başladığı XIII. yüzyıl ortalarından, Osmanlı Beyliği'nin kurulmaya başladığı, XIV. yüzyılın ilk çeyreğinde Orta Anadolu havzasında doğup yaşamıştır. ¹

Şair Yûnus Emre, Risâletü'n-Nushiyye adlı eserini 1307-1308 tarihinde yazdığını şöyle anlatmıştır:

Söze târih yidi yüz yidiyidi

Yûnus cânı bu yolda fidîyidi

Yukarıdaki beyitten anlaşıldığı üzere Hicrî 707 yılının karşılığı olan 1307 milâdi tarihinde Yûnus Emre hayattadır. ²

¹ Mustafa TATÇI: Yûnus Emre Dîvânı, (Ankara, 1998), Önsöz.

² M.Aziz BOLEL: Yûnus Emre Hazretleri, Hayatı-Dîvânı, (Eskişehir, 1983), 42.

İstanbul Bayezit Kütüphanesi'nde bulunan bir yazmada şu ifadelere rastlanmaktadır:

Vefât-ı Yûnus Emre

Müdde-i 'Ömr 82

*Sene 720*³

Bu belgelere istinâden Yûnus Emre'nin kesin olmamakla birlikte 1240 tarihinde doğup, 82 yıllık ömürden sonra 1320-1321 tarihlerinde vefat ettiğini söyleyebiliriz.

Yûnus Emre, dîvânında birçok kez Mevlânâ, Ahmed Fakih, Seydi Balım ve Geyikli Baba'dan bahsederek yaşadığı dönem ile ilgili ipuçları vermiştir. Abdülbâki Gölpınarlı Yûnus Emre'nin Mevlânâ'nın vefatında otuzdört yaşında olduğunu, onu içten sevip övdüğünü, meclislerinde bulunduğunu şiirlerinden de örnekler vererek açıklamıştır.⁴

Yûnus Emre Osman Gazi'nin saltanat yıllarında olgunluk yaşlarını idrak etmiş ve Orhan Bey dönemine erişmeden, 1321 yılında vefat etmiştir, diyebiliriz.

Yûnus Emre'nin nerede doğup, vefat ettiği, tahsil görüp görmediği, geçimini nasıl temin ettiği, aile hayatı, çoluk çocuğunun var olup olmadığı hakkında kesin bilgi yoktur. Aynı zamanda şairin bağlı olduğu tarikatı, mürşidi ve mürşidinin kimliği hakkında da yeterli bilgiye sahip değiliz. Abdülbâki Gölpınarlı şairin Bektâşilik ve Hacı Bektaş ile alakası olmadığını söyler. Gölpınarlı'nın da belirttiği gibi şayet Yûnus Emre⁵ Hacı Bektaş'ı pir tanımış olsaydı, Dîvânında muhakkak Hacı Bektaş'ın adını zikrederdi.

³ Mustafa TATÇI: a.g.e., Önsöz.

⁴ Abdülbâki GÖLPINARLI: *Yûnus Emre, Risâlat al-Nushiyya ve Dîvân*, (İstanbul, 1965), XIV.

⁵ Abdülbâki GÖLPINARLI: a.g.e., XIII.

“Kütahya’da Vahit Paşa kitaplığında bulunan Menâkıb-ı Evliyâ adlı eser ile Baba Yusuf’un yazdığı Kitâb-ı mevhub u mahbup adlı eserde Yûnus Emre’nin makamının Sarıköy de olduğu belirtilmektedir”. Bu bilgilere rağmen şairin kesin doğum yeri tespit edilememiştir.⁶

En eski kaynaklardan beri Yûnus Emre’nin adı ve mahlası daima “Yûnus Emre” olarak zikredilmiştir. Şair şiirlerinde zaman zaman “Yûnus, Âşık Yûnus, Biçâre Yûnus, Devriş Yûnus, Yûnus Emrem, Miskîn Yûnus, Tapduk Yûnus” gibi isimleri de kullanmıştır. Şair daha sonraki dönemlerde “Yûnus Emre” veya “Âşık Yûnus” isimleriyle anılmıştır.

Mustafa Tatçı’ya göre şairin kullandığı mahlaslardan yola çıkarak daha sonraki dönemlerde Yûnus Emre ile karıştırılan şairleri gerçek Yûnus’tan ayırmaya çalışmak yanlış olur. Şairin kullandığı mahlasların başındaki sıfatların kimi araştırmacılar tarafından yanlış anlaşıldığını söyleyen Mustafa Tatçı, farklı mahlaslarla yazılmış eski yazmaların çokluğuna ve buradaki şiirlerin şifahî kaynaklarda büyük değişmelere uğradığı gerçeğine de dikkat çekmiştir.⁷

Yûnus Emre’nin eğitim alıp almadığı hakkında da iki farklı görüş vardır. Âşık Çelebi, Gibb, Rıza Tevfik, Bursalı Mehmet Tahir, Sefine-i Evliya müellifi Hüseyin Vassâf gibi araştırmacılar, şairin okuma yazma bilmediğini, medrese eğitimi almadığını söylemişlerdir.⁸

İsmail Hakkı Bursavî, şairin tahsil gördüğünü söyler. Yûnus Emre hakkında birçok araştırma yapan ve bu konuda geniş bilgiye sahip olan Abdülbâki Gölpınarlı, Yûnus Emre’nin Konya’da tahsil görmüş olabileceğini belirtmiştir.⁹ Fuad Köprülü “İlk Mutasavvıflar”adlı eserinde, Yûnus Emre’nin

⁶ M.Aziz BOLEL: a.g.e., 43.

⁷ Mustafa TATÇI: a.g.e. , Önsöz.

⁸ Fuad KÖPRÜLÜ: İlk Mutasavvıflar, (Ankara, 1984), 271-281.

⁹ Abdülbâki GÖLPINARLI: a.g.e., XIX.

tahsil gördüğünü açık bir şekilde ifade eder. Faruk Kadri Timurtaş'a göre de Yûnus ümmî ¹⁰ değildir, o sistemli bir eğitimden geçmiştir. ¹¹

“Bazı araştırmacılar ise Yûnus Emre'nin ümmîliğini Hz. Peygamber'den kinaye bir ümmîlik kabul ederler” diyen Mustafa Tatçı, sûfilerin Hz. Peygamberin vasıflarıyla vasıflanmak maksadıyla Yûnus Emre gibi “Ümmî Benem” veya “Ne elif okudum ne cim” şeklinde ifadeler kullandıklarını söylemiştir. ¹²

Yûnus Emre kendi tahsili konusunda dîvânında iki zıt görüş sergilemektedir. Kimi şiirlerinde ümmî olduğunu ifade ederken, kimi şiirlerinde de “usûl-i din” diye tanımladığı hadîs, fıkıh ve kelâm, gibi ilahiyat ilimlerini öğrendiğini zikretmiştir. Bu farklı ifâdelerin sebebi şairin ilim öğrenmekten kastının ledünnî ilim öğrenmek olduğu fikri ile açıklanabilir. Bu yüzden şair kendini bilmeyen insanı ümmî olarak nitelendirmiştir diyebiliriz.

Şiirlerinden de anlaşıldığına göre Yûnus, pek çok yeri gezip görmüş, hatta Azerbaycan'a kadar seyahat etmiştir. ¹³

Bazı araştırmacılar Yûnus'un Bektaşî, Mevlevî, Nakşî, Halvetî veya Kâdirî ve hatta batınî olduğunu veya olabileceğini söylemişlerse de, Yûnus Emre'nin mensup olduğu tarikat hakkında geniş bir bilgi yoktur. Dîvânına baktığımızda ise Yûnus Emre'nin bir beytinde de tarikat şeceresini şu şekilde sıraladığını görürüz:

*Yûnus'a Tapdug u Saltug u Barakdandur nasîb
Çün gönülden cûş kıldı ben nice pinhân olam* ¹⁴

¹⁰ Fuat KÖPRÜLÜ: a.g.e., 271-281.

¹¹ F.Kadri TİMURTAŞ: Yûnus Emre Dîvânı, (İstanbul, 1972), Önsöz.

¹² Mustafa TATÇI: a.g.e., Önsöz.

¹³ Abdülbâki GÖLPINARLI: a.g.e., XVIII.

¹⁴ Mustafa TATÇI: a.g.e., Önsöz.

Mustafa Tatçı'nın söylediği gibi bu beyite göre Yûnus Emre'nin Tapduk'a, Tapduk'un Barak Baba'ya, Barak Baba'nın da Sarı Saltuk'a intisab ettiği anlaşılmaktadır. Barak Baba ve Sarı Saltuk'un tarikatlar hakkında bilgi yoktur.¹⁵ Gölpınarlı'ya göre Barak Baba, Sarı Saltuk ve hatta Tapduk Emre, Bektaşî değil, Babaîler zümresinden batınî inançlara sahip kişiler ve hatta Barak Baba ile Sarı Saltuk Anadolu'nun fethine katılmış Abdalan-ı Rum'dan iki kolonizatör Türk sûfisi olabilirler.¹⁶

Şiirlerinden de anlaşıldığı gibi Yûnus Emre'nin Mevlânâ'ya karşı ruhî bir bağlılığı vardır. Fakat Mevlevî olup olmadığı belli değildir. Yûnus Emre'nin şeyhi olan Tapduk'un kimliği de tam olarak aydınlatılmadığı için Yûnus Emre'nin mensup olduğu tarikat hakkındaki bilgiler diğer hususlarda da olduğu gibi açık ve kesin değildir. Bu konu da yeni belgelere ihtiyaç olduğu görülmektedir.

Yûnus Emre ile ilgili çok tartışılan konulardan biri de şairin mezarının bulunduğu yer meselesidir. Onun mezarı veya makamı hakkında bazı tarihi kaynaklarda veya halk rivayetlerinde çeşitli yerleşim merkezleri gösterilmiştir. Bunun sebebi olarak halkın şairi çok sevmesi ve onun kudsîyetinden feyz almak istemesi gösterilebilir.

Fuad Köprülü "İlk Mutasavvıflar" adlı eserinde Abdülbâki Gölpınarlı "Risâletü'n-Mushiyye ve Dîvânı"¹⁷ adlı eserinin önsözünde şairin mezar ve makamı olarak Sivrihisar (Sarıköy),¹⁸ Karaman ve Ortaköy, Kula, Erzurum Dutçu (Düzcü) Köyü, Isparta Keçiborlu, Afyon Sandıklı, Ünye ve Sivas ve hatta Azerbaycan'ın gösterildiğini belirtmişlerdir. Şüphesiz mezar olarak gösterilen yerlerin bir tanesi gerçek mezar, diğerleri ise makamlarıdır.

¹⁵ Mustafa TATÇI: a.g.e., Önsöz.

¹⁶ Abdülbâki GÖLPINARLI: a.g.e., VIII-XVIII.

¹⁷ Fuat KÖPRÜLÜ: a.g.e., 274-278.

¹⁸ Abdülbâki GÖLPINARLI: a.g.e., XXI-XXX.

Yûnus Emre'den bahseden en eski kaynaklardan Vilayet-name, Nefahatü'l-Üns ve Şakâyık Tercümesi'nde şairimizin Kütahya Suyu'nun Sakarya Nehri'ne karıştığı yer yakınındaki Sarıköy'de yattığının ifade edildiğini ise yine Mustafa Tatçı'nın dîvân hakkında yaptığı çalışmalardan öğrenmekteyiz.¹⁹

Hakikatte ise Yûnus Emre'nin mezar ve makamlarının değil, onun fikir ve şiirlerinin daha önemli olduğunu belirtmek gerekir.

Yûnus Emre'nin hayatı ile ilgili bir başka önemli husus da şairin başka Yûnuslarla zaman zaman karıştırılıyor olmasıdır. Mustafa Tatçı, Yûnus Emre'den sonra “Âşık Yûnus” mahlasını kullanan Yûnus veya Yûnuslar olabileceğini söyler. Hatta Tatçı, Yûnus Emre'nin şiirlerinin kesin olarak tespit edilememesinin sebeplerinden biri olarak da Yûnus Emre ile aynı mahlası kullanan şairlerin şiirlerinin mevcudiyetini göstermektedir.²⁰

Yûnus Emre'nin tarihî hayatı hakkındaki bilgilerin azlığı ve eksikliği nedeniyle şair hakkında anlatılan menkabelerden faydalanmak zorundayız. Fakat bizim tezimiz içerik açısından Yûnus Emre'nin hayatı olmadığından, hayatı ve eserleri hakkında kısaca bilgi vermekle yetineceğiz.

Son olarak Yûnus Emre'nin mezarı neresi olursa olsun, şairin Türk halkının gönlündeki yeri ortadadır, diyebiliriz.

¹⁹ Mustafa TATÇI: a.g.e., Önsöz.

²⁰ Cemal ANADOL: Gönüller Sultanı Yûnus Emre, (İstanbul, 1993), 64.

YÛNUS EMRE'NİN ESERLERİ

Yûnus Emre'nin Risâletü'n-Nushiyye ve Dîvân'ı olmak üzere bilinen iki eseri vardır.

RİSÂLETÜ'N – NUSHİYYE

Yûnus Emre'nin H.707/M.1307 yılında Mesnevi şeklinde yazmış olduğu Risâletü'n-Nushiyye adlı eseri tasavvufî bir nasihat-nâmedir.

Fatih, Üsküdar'da Selim Ağa, Yahya Efendi ve Nur-u Osmâniye kütüphanelerinde birer nüshası bulunan eser üzerinde yapılan câhilâne istinsahlarıyla anlaşılmaz hale gelmiştir.²¹

Risâle “Fâ'ilatün/fâ'ilatün/fâ'ilün vezniyle yazılmış 13 beyitlik bir şiirle başlar ve bunu mesnevinin esas bölümünü oluşturan mensur bölüm takip eder. Metin 600 beyitten oluşmaktadır. Asıl mesnevi “Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Fe'ülün” vezniyle yazılmıştır. Aruz vezninin Türkçe eserlerde yeni kullanılmaya başlandığı bir dönemde yazılan eser, vezin hatalarıyla doludur.²²

Şair Yûnus bu eserinde dîvânından farklı bir üslûp kullanmıştır. Bu mesnevi ilahilerine nazaran ahenkten ve âşıkânelikten uzaktır. Fakat şair bu eserinde sembollerden oldukça fazla yararlanmıştır. Bu eserindeki mehfumlar mücerret olup, genellikle teşhis sanatıyla işlenmiştir.

²¹ Mustafa TATÇI: a.g.e., Önsöz.

²² Mustafa TATÇI: a.g.e., Önsöz.

Mustafa Tatçı, didaktik bir tahkiye olan eserin insanın, insan-ı kâmil olma yolunda yaşadığı sülûk denilen manevî yolculuğunu anlattığını ve şairin bütün bunları anlatırken devrin sosyal ve kültürel değerleriyle, mücâhede, aşk, muhabbet, kanaat, ıstırap gibi ledünnî hallerin evrensel kavramlarını kaynaştırıp kısmen sembolik bir mesnevi kaleme aldığını söylemektedir.²³

Yûnus Emre, akıl ve bilgi konusunu mesnevinin mensur bölümünde işlemiştir.

Risâletü'n-Nushiyye adlı eser, mensur bölümlerden sonra manzum bölümlerden oluşmaktadır. Şair manzum bölümlerde:

- 1- Ruh ve akıl
- 2- Kibr ve Kanaat
- 3- Buşu ve Gazâb
- 4- Sabır
- 5- Buhl ve Hased
- 6- Gaybet ve Bühtân konularını ele alır

Şair eserinde çok sık teşbih, mecaz ve özellikle de teşhis san'atlarını kullanmıştır. Yûnus Emre yukarıda sıraladığımız kavramları destanî birer hikâye şeklinde ve zaman zaman da allegorik bir uslûpla anlatmıştır.²⁴

Bu eser adından da anlaşılacağı gibi bir "öğütnâme" olup, Eski Anadolu Türkçesi'nin en önemli eserlerinden biridir.²⁵ Eserin içerisinde Anadolu Selçuklu Türkleri'nin sosyal hayatından unsurlar bulunmaktadır.

Mustafa Tatçı, Yûnus Emre'nin bu eserinde sultan, taht, il, dağ, ova, yer, binbaşı, er, sipahi, ev, uğru gibi şehir medeniyeti ve devlet teşkilatıyla ilgili kavramları mecazî de olsa bol bol kullanmasına bakılarak şairin şehir

²³ Mustafa TATÇI: a.g.e., Önsöz.

²⁴ Mustafa TATÇI: a.g.e., Önsöz.

²⁵ Fuat KÖPRÜLÜ: a.g.e., 293-294.

kültürünü tanıyan, akıncı ve ikinci bir toplum hayatı arasında yaşayan bir sûfi olduğunu söylemektedir.²⁶

Yûnus Emre seyr-i sülûk'u anlatırken kendi devrinde yaşanmış olaylardan örnekler vermiş ve ilahî ahlâkı basit, anlaşılır bir dille anlatmıştır. Şairin bu eserinde üslûp ve gaye bakımından tasavvufî bir irşad sezilmektedir.

DÎVÂN

Yûnus Emre'nin en hacimli ve halk arasında, en çok bilinen eseri dîvânıdır.

*Yûnus olduysa adım peş ne aceb
Okuyalar defter ü dîvânımı*

beyitinden anladığımız kadarıyla, şairin bu eseri o daha hayattayken tanzim edilmiştir.²⁷

Fakat ne yazık ki elimizde Yûnus Emre'nin yaşadığı dönemden kalma bir yazma mevcut değildir. Şinasi Tekin'in yayınladığı "İkinci Bayezit Devrine Ait Bir Mecmua" (Türklük Araştırmaları Dergisi, -Journal of Turkish Studies- Ali Nihat Tarlan Hatırası, Cambridge, 1979, s.354) adlı tanıtımda, yazmanın 51. sayfasında der-kenâr kaydedilen bilgiye göre "Yûnus Emre Fermâyed" lafzı, şairin dîvânının tarihi olabilir.²⁸ Buna göre kayıt sadece Risâletü'n-Nushiyye'nin değilse dîvân da aynı tarihte (1307) bitmiş kabul edilebilir.

Mustafa Tatçı ve diğer araştırmacıların tespitlerine göre ²⁹ Yûnus Emre'nin eserlerini ihtiva eden nüshalar şunlardır:

1-*Fatih nüshası*: Süleymaniye Ktp. Fatih Bl. Nu: 3889. 203 şiirin bulunduğu bu divân, tahminen XV. asra aittir.

²⁶ Mustafa TATÇI: a.g.e., Önsöz.

²⁷ Abdülbâki GÖLPINARLI: a.g.e., XLVIII.

²⁸ Mustafa TATÇI: a.g.e., Önsöz.

²⁹ Mustafa TATÇI: a.g.e., Önsöz.

2-*Raif Yelkenci nüshası*: XIV. veya XV. asırda istinsah edilmiştir. İçinde 182 şiir mevcuttur. Aslının kimde olduğunu bilmiyoruz. Bir fotoğrafı Prof. Dr. Mustafa Canpolat Bey'in elindedir.

3-*Yahya Efendi nüshası*: Süleymaniye Ktp, Hacı Mahmud Ef. Bl., Nu: 3480. 302 şiir vardır. XVI. asırda istinsah edilmiştir.

4-*Ritter nüshası*: Almanya, Marburg (Staatsbibliothek) Ms. Or. Oct. 2575'de bulunan bu divânda 97 şiir mevcuttur. XIV. asırda istinsah edilmiştir.

5-*Nuruosmaniye nüshası*: Nu: 4904. 219 şiir mevcuttur. H. 940 / M. 1540 tarihinde istinsah edilmiştir. *Câmiü'l-Meânî* adlı Mecmua içindedir.

6-*Bursa nüshası*: Bursa İl Halk Ktp., Eski Eserler Bl. Nu: 882. Bu yazma mecmuada Yûnus mahlaslı 115 şiir mevcuttur. XV. asrın ikinci yarısında istinsah edilmiştir. Eserde Yûnus'tan başka Âşık Yûnus, Şeyyâd Hamza ve Şemsî mahlaslı şiirler de bulunmaktadır.

7-*Hacı Bektaş nüshası*: Hacı Bektaş Ktp. Nu: 196 Barak Baba Risalesi de bulunan yazmada, Yûnus mahlaslı 40'a yakın şiir bulunmaktadır. Bu eser H.890 / M. 1485 yılında istinsah edilmiştir.

8-*Karaman nüshası*: Ankara Millî Ktp. MFA, A-4764. Bu yazmada Yûnus'a ait 211 tane şiir vardır. Gölpınarlı'ya göre XVIII. asırda, F. Köprülü'ye göreyse, XIV. asırda yazılmıştır. Eserin yazısı, Selçuklu dönemi yazılarıyla uygunluk arzeder. Mustafa Canpolat nüshadaki şiirlerle bu nüshadaki şiirler aynıdır.

9-*Mustafa Canpolat nüshası*: Bu nüsha hâlen Prof. Dr. Mustafa Canpolat Bey'in elindedir. İçinde 153 adet şiir bulunmaktadır.

10-*Türk Tarih Kurumu Ktp*: Nu: 376. Şiir sayısı 194.

11-*DTCF. Kütüphanesi nüshası*: Müteferrik Yz. Nu: 180. İçinde 227 ilahi bulunan Divân H. 988/M.1588 tarihinde istinsah edilmiştir.

12-*Avusturya (Viyana) nüshası*: Viyana Millî Ktp. (Özellikleri için bkz. Flügel, Viyana Millî Kütüphanesi Kataloğu, C. I, Nu: 677, s. 636, 637)

13-*Çorum nüshası*: Çorum İl Halk ktp. Nu: 2157

14-*Mecmua-i Eş'âr*: Ankara Millî Ktp: FB. 442

15-*Mecmua-i Eş'âr*: Ankara Millî Ktp: A. 204

16-*Mısır (Kahire) nüshası*: Millî Ktp. Nu: 187

Yukarıdaki nüshalarda Yûnus Emre'ye ait 200 ile 300 arasında ilahinin var olduğu görülmüştür. Yûnus mahlaslı şiirlerin dışında daha birçok şiir mevcuttur. Fakat bu şiirlerin bir kısmı daha sonra yaşayan Yûnus veya Yûnuslara aittir.

Abdûlbâki Gölpınarlı, Yûnus Emre'nin hayatı ve eserleri incelediği eserinde: "Yûnus'un şiirlerinde klasik unsurların, halk unsurlarıyla, günlük-gündelik yaşayıştan, çevreden alınan katıksız unsurlarla bağdaştığını, hatta klasik mazmunların, bu halk unsurları içinde eridiğini, O'nun bu kudretle halkın şairi olduğunu söyleyeceğiz" der.³⁰

Yûnus Emre şiirlerini genellikle ilahi, nutuk veya nefes türlerinde yazmıştır. Dîvânda bulunan mesnevi hariç bütün ilahiler "gazel" şeklinde yazılmıştır.

Şiirlerinde genellikle yarım ve tam kafiye kullanan şair, yarım kafiye kullandığı şiirlerinde redife de sıkça yer vermiştir.

Yûnus Emre'nin hem aruzlu, hem de heceli şiirlerinin pek çoğu musammat tarzındadır. Mustafa Tatçı aruz ve hece veznini şiirlerinde kullanan şairin, dil yönüyle millî, konu yönüyle de İslamî bir şair olduğunu söyler.³¹

Çalışmamızda dîvânın tamamı ele aldığımız için şairin dîvânı hakkındaki bilgileri yukarıdaki kadarıyla sınırlama ihtiyacı duyuyoruz. Yûnus Emre Türkçe yazan bir mutasavvıf şairdir de diyebiliriz.

³⁰ Abdûlbâki GÖLPINARLI: a.g.e., XLV.

³¹ Mustafa TATÇI: a.g.e., Önsöz.

YÛNUS EMRE DÎVÂNÎ'NİN KELİME DÜNYASI

1.1. TOPLAM KELİME SAYISI

Fikir ve duygu muhtevası ile dil ve üslûp bakımından mensûp olduğu milletle bütünleşen Yûnus Emre, dîvânındaki 417 şiirinde toplam 46440 kelime kullanmıştır. Bu kelimelerden 4700 tanesi farklı kelimedir. Toplam kelime sayısını oluşturan farklı kelimelerin ortalama yoğunluğu 9.8 civarındadır. Yani şairimiz bir kelimeyi ortalama 9.8 defa kullanmıştır.

Bir şairin kullandığı toplam kelime sayısı dil zenginliğini göstermez. Bu oranın fazlalılığı şairin çok eser yazmasından veya lâf ebeliği yapıyor olmasından kaynaklanabilir. Bu oran bize farklı kelime sayısını vermesi bakımından önemlidir. Üslûp açısından önemli olan ise şairin bir kelimeyi toplam kaç defa kullandığıdır. Oran azaldıkça şairin kelime dünyasına hâkimiyeti artıyor demektir. Buna da kelime yoğunluğu denir.

Yûnus Emre'nin eserlerini yazarken kullanabileceği gelişmiş bir yazı dili ve örnek edebî eserler yoktu. Şair konuşma dilinden yazı diline geçmeyi başaran nadir şairlerdendir. Bu yüzden % 9.8'lik kelime yoğunluğu Yûnus için önemli bir başarıdır.

1.2. KELİMELERİN SIKLIK DERECELERİ

Şairin seçtiği kelimeler duygu, düşünce ve ruh dünyasıyla yakından ilgilidir. Bu yüzden üslûp çalışmaları açısından, kelime dünyasıyla ilgili çalışmalar oldukça önemlidir.

Kelime yoğunluğu dışında, incelenmesi gereken bir diğer konu da kelimelerin kullanım sıklıklarıdır. Bazı kelimelerin kullanım sıklıklarının daha çok veya daha az olması, şairin bazen bilinçli bazen de bilinç dışı yaptığı bir eylemin sonucudur. Çok kullanılan kelimelerle şairin hayata ve şiire bakış açısı arasında doğrudan bir ilişki söz konusudur. Bu paralellik Yûnus Emre'nin şiirlerinde de görülmektedir. Tabî ki az kullanılan kelimelerden ziyade üslûp-veri çalışmalarında kullanım sıklıkları çok olan kelimeler çok daha önemlidir. Biz de bu yüzden çalışmamızda çoktan aza doğru (on kelime kullanışa kadar) bir sıralama yaptık ve daha çok bu kelimeler üzerinde durduk. Bu kelimelerin listesi aşağıdadır.

ŞİİRLERDE EN ÇOK TEKRARLANAN KELİMELE VE SIKLIK DERECELERİ

KELİMELE	SIKLIK DERECELERİ
Ol-	1178
Ol	902
Ben	890
Ne	727
Bir	638
Aşk	590
Sen	546
İle	482
u-ü	477
Can	470
Yûnus	436
Gönül	409
Gel-	401
Kim	378
Eyle	373
Gör-	352

Biz	342
Âşık	324
Yol	297
Hak	292
Söz	251
Dur-	240
Di-	234
Dünya	218
Var	214
Göz	202
Yer	196
İt	188
Her	184
Vir-	182
Kıl-	181
Son	181
Değil	180
Çün/içün	171
Od	161
Dil	155
İş	152
Var-	151
Biz	148
Bin	148
Bul-	147
Dem	146
Kal-	144
Kişi	139
Bal	136
Bil-	135

Bu	135
Yok	134
Derviş	133
İt-	129
Gît-	127
Mı	127
Ko-	125
Söyle-	123
İy	122
Yüz	122
Ki	121
Elin	119
Bu	113
Eyt-	113
İr-	112
Gün	111
Al-	110
Dost	109
Nice	107
Kul	103
Dert	99
Olan	97
Yüz/sayı	97
Gök	96
Geç-	93
Yâ	93
Maşûk	91
Öl-	88
Âlem	87
Baş	87

Baş	87
Gir-	87
Haber	87
Kendi	86
Sultan	86
Kimse	84
Tut-	84
Cihân	83
Bak-	82
Gibi	82
Hâl	82
İmdi/şimdi	81
Nefis	81
Miskîn	80
Ayru	79
Çok	77
Deniz	77
Allah	75
Sor-	75
Üzere	75
Yan-	75
Eren	75
Düş-	73
Kamu	72
Ur-	72
İki	72
Yüri-	71
Gerek	70
İmân	70
İş	70

Yine	69
Kanda	68
Ömür	68
Toprak	67
Çalab	67
Dün	67
Er	67
Dîn	66
Eger	66
Sırr	65
Sûret	65
Nûr	64
Yana	64
Nazar	63
Yâr	63
Dile-	63
Bile	62
Dört	61
Ev	61
İken	60
Kanı	59
İste-	59
Kuş	59
Okı-	55
Şev-	55
Su	55
Acîb	55
Akıl	55
Bûlbûl	55
İşit-	54

Olup	54
Uçmak	54
Varlık	54
Adem	53
Bil-	53
Mülk	52
Terk	51
Dîdâr	51
Girü	51
Dağ	50
Manî	50
Ulu	50
Âh	49
İç	49
Nişân	48
Ten	48
Kimi	47
Muhammed	47
Arş	47
Gönül-	47
Aç	46
Gerçek	46
Kapu	46
Namâz	46
Cümle	45
Gören	45
İç-	45
Taş	45
Vü	45
Yat-	45

Gevher	44
Gül	44
Katın	44
Yarın	44
Yit-	44
Key	43
Nesne	43
Yedi	43
Ye-	43
Yoldaş	43
Bit-	42
Dön-	42
Uş	42
Amel	41
Bugün	41
Geh	41
Gül-	41
Şöyle	41
Tâ'at	41
Benze-	39
Diyen	39
Emre	38
Kendözin	38
Tur-	38
Üst	38
Zaman	38
Dirlik	37
Hayrân	37
Biri	36
Gelen	36

Ger	36
Irak	36
İlm	36
Pâdişah	36
Sun-	36
Beri	35
Câna	35
Hakikat	35
Kara	35
Karâr	35
Deli	34
Evvel	34
Göster-	34
İçerü	34
Ayak	33
Dermân	33
Dol-	33
Dolu	33
Hüküm	33
Mâl	33
Ölüm	33
Vücûd	33
Bâki	32
Don	32
Dutmak	32
Düşman	32
Şâh	32
Yıl	32
İl	32
Menzil	32

Ger	36
İrak	36
İlm	36
Pâdişah	36
Sun-	36
Beri	35
Câna	35
Hakikat	35
Kara	35
Karâr	35
Deli	34
Evvel	34
Göster-	34
İçerü	34
Ayak	33
Dermân	33
Dol-	33
Dolu	33
Hüküm	33
Mâl	33
Ölüm	33
Vücûd	33
Bâki	32
Don	32
Dutmak	32
Düşman	32
Şâh	32
Yıl	32
İl	32
Menzil	32

Birlik	31
Bunlar	31
Hod	31
İden	31
Ana	30
Ârif	30
Boyun	30
Dut-	30
Dürlü	30
Gâh	30
Gece	30
Halk	30
Hazret	30
Sin	30
Vakit	30
Bi-çâre	29
Bil-	29
Hep	29
Kez	29
Kudret	29
Meger	29
Otur-	29
Seven	29
Şarâb	29
Unit-	29
Yalan	29
Ağla-	28
Ak-	28
Bâzâr	28
İyân	28

Kılan	28
Rahmet	28
Tanrı	28
Ummân	28
Yağma	28
Yâran	28
Bağ	27
Ay	27
Bilen	27
Dal-	27
Değme	27
Elden	27
Hiç	27
İn-	27
Kıl	27
Mansür	27
Meydân	27
Öğüt	27
Pes	27
Tamu	27
Tûr	27
Yaş	27
Ara	27
Ahî	26
Bunca	26
Ecel	26
Hoca	26
İse	26
Kadeh	26
Karşu	26

Kitâb	26
Münkir	26
Ya	26
Zâr	26
Deryâ	25
El	25
Hâs	25
Hicâb	25
İkrâr	25
Kal-	25
Kullık	25
Kur'ân	25
Ön	25
Sefer	25
Viren	25
Yarat-	25
Yitmiş	25
Assı	24
Ata	24
At-	24
Bünyâd	24
Dertli	24
Dükkân	24
Evliyâ	24
Hayr	24
Mûsâ	24
Mustafâ	24
Niçün	24
Tahta	24
Uç-	24

Yüce	24
Asıl	23
Çık	23
Dervîşlik	23
Doğrı	23
Et-	23
Getir-	23
Kan	23
Öz	23
Pinhân	23
Sohbet	23
Süleymân	23
Sür-	23
Tan	23
Yakın	23
Yürek	23
Zindân	23
Kân	22
Kardaş	22
Makâm	22
Mecnûn	22
Mirâc	22
Müslümân	22
Öğen	22
Sabır	22
Şâr	22
Şerr	22
Şu	22
Zerre	22
Bırak-	22

Böyle	22
Câhil	22
Didügi	22
Endîşe	22
Etek	22
Fârig	22
Gümân	22
Ağaç	21
Âhiret	21
Anlar	21
Çek-	21
Davî	21
Devlet	21
Eydür-	21
Görin-	21
Hemân	21
Hey	21
Hikmet	21
Înâyet	21
Kurbân	21
Küfr	21
Masûd	21
Oluban	21
Peygamber	21
Sat-	21
Tapdug	21
Uyan	21
Zîrâ	21
Âhir	20
Anla-	20

Bir gün	20
Cefâ	20
Cemâl	20
Ciger	20
Ak	20
Diril-	20
Durak	20
Duy-	20
Fâni	20
Gark	20
Götür-	20
Gözle-	20
Gündüz	20
Oğlan	20
Sevdüğüm	20
Şeriat	20
Şükür	20
Oluban	20
Yoğ-	20
Yık-	20
Yûsuf	20
Arzû	19
Bağır	19
Bilü	19
Çâre	19
Çıkar-	19
Er	19
Garîb	19
Güneş	19
Halk	19

İssı	19
İdüp	19
Millet	19
Miskinlik	19
Râz	19
Şeker	19
Tamâm	19
Ziyân	19
Bağla-	18
Benlik	18
Dermân	18
Doğ-	18
Esrik	18
Ezel	18
Gez-	18
Gine-yine	18
Kaysı	18
Mekân	18
Münâcât	18
Seyrân	18
Siz	18
Şeyh	18
Şeytân	18
Ümmet	18
Yak-	18
Yoklık	18
Artuk	17
Azrâil	17
Bahrî	17
Cevlân	17

Dâim	17
Dâr	17
Duyan	17
Göç-	17
Güç	17
Kaçan	17
Kasd	17
Kibir	17
Kül	17
Öt-	17
Sakin	17
Sekiz	17
Terkin	17
Yorak	17
Yaş	17
Adım	16
Çağır	16
Düz-	16
Eli	16
Gaflet	16
Giy-	16
Hayvân	16
Kadem	16
Korku	16
Marifet	16
Mûsâ ?	16
Mü'min	16
Nasîb	16
Perde	16
Sal-	16

Sığ-	16
Söyleyen	16
Taşra	16
Tertib	16
Üç	16
Ün	16
Yeni	16
Yıl	16
Aldan-	15
Aşksuz	15
Biri	15
Bostân	15
E'ne'l-Hak	15
Fedâ	15
Gâfil	15
Gam	15
Gayrı	15
Gelün	15
Gizli	15
Görmek	15
Hâcet	15
Himmet	15
Hûri	15
Kahır	15
Kâl	15
Kıl	15
Kulak	15
Külli	15
Mahrûm	15
Sermâye	15

Soran	15
Şerbet	15
Şîrîn	15
Tâ	15
Usan-	15
Yara	15
Yüzünden	15
Ağu-an-	14
Âsî-belâ	14
Devrân	14
Dinle-	14
Dir-	14
Divân	14
El	14
Emir	14
Eyleyen	14
Ezelî	14
Giden	14
Hırs	14
İndür-	14
İnsân	14
İrte	14
İzzet	14
Kaç-	14
Kadîm	14
Kalem	14
Katre	14
Keleci	14
Kırk	14
Kîn	14

Lâyık	14
Merhâmet	14
Naks	14
Sağ	14
Sal-	14
Seher	14
Sıfât	14
Su'âl	14
Sübhân	14
Şehir	14
Tapu	14
Yığ	14
Âhret	13
Ahvâl	13
Alan	13
Ayrı-	13
Belli	13
Cennet	13
Cevâb	13
Çünkü	13
Dâd	13
Dergâh	13
Dönder-	13
Firâk	13
Göl	13
Gussa	13
Hâzır	13
Hisâb	13
İkilik	13
İsâ	13

İsteyen	13
İşde	13
İtmek	13
Kalan	13
Kat-	13
Kış	13
Kon-	13
Koyan	13
Ok	13
Olmak	13
On	13
Renk	13
Sor-*	13
Selâm	13
Sol-	13
Son	13
Şerh	13
Tâc	13
Tama	13
Vallâh	13
Varan	13
Vasf	13
Vefâ	13
Yâd	13
Yan	13
Yaz	13
Zihî	13
Bencileyin	12
Birin	12
Burc	12

Cisim	12
Çal-	12
Döy-	12
Duran	12
Düş	12
Fenâ	12
Genc	12
Giren	12
Gördüğü	12
Gövde	12
Hayâl	12
Hırka	12
İren	12
İsrâfil	12
Kanâat	12
Kes-	12
Lisân	12
Nefes	12
Ölen	12
Rızık	12
Safâ	12
Seyir	12
Teşvîş	12
Varup	12
Velî	12
Visâl	12
Yavı	12
Yavuz	12
Zikir	12
Ağ-	11

Ak	11
Alî	11
Âlim	11
Âvâz	11
Bakan	11
Beyân	11
Bulanuk	11
Bulan-	11
Buyruk	11
Buyur-	11
Çarh	11
Çerâğ	11
Emânet	11
Eser	11
Fermân	11
Fikir	11
Geç	11
Geçür-	11
Güher	11
Harâb	11
Harâm	11
Hasret	11
İbrâhim	11
İbret	11
İlâhî	11
İlet-	11
Levh	11
Ma'nâ	11
Mesel	11
Metâ	11

Murâd	11
Nâz	11
Nihân	11
Ög-	11
Pas	11
Resûl	11
Saç-	11
Savaş	11
Sebâk	11
Sıdk	11
Sırât	11
Taş-	11
Tiz	11
Tutan	11
Uçur-	11
Utan-	11
Üstâd	11
Virân	11
Yoksul	11

Kelimeleri tek tek bilmek değil, kelimelerin birlikte oluşturduğu kavramları anlamak gerekir.

Her edebî metin tamamlanmış bir sistemdir. Bu sistem kendi elemanlarıyla çözümlenebilir. Çözümleme ise tek başına yeterli değildir. Çünkü dilde rastgele parçalar bir araya gelmez. Her sentez kendisini meydana getiren analitik elemanların üstünde bir değerdir. Bu yüzden kelime sıklıkları incelenirken, aynı anlam dairesi içerisinde bulunan kelimeler birlikte ele alınıp, incelenmeli, aralarındaki ilişki ve kombinasyon ise tespit edilmeye çalışılmalıdır. Ancak bu sâyede yapılan edebî metin çözümlemeleri bizi bütüne, şairin üslûbuna götürebilir.

Yûnus Emre'nin şiirlerinde en sık kullandığı kelime “ol-,” fiilidir. Bu fiil, mastar, sıfat-fiil (97), zarf-fiil (54), ve çekimli fiil hâlinde (1178+97+54) toplam 1329 defa kullanılmıştır. Sıklığın bu kadar yüksek olması, bu fiilin hem yardımcı fiil, hem de aslî fiil olarak kullanılmasından kaynaklanmaktadır. “ol-,” fiili ile birlikte diğer fiillerin de sıklık derecelerinin yüksek olması, şairin üslûbunun durgun olmadığına, hareketlilik gösterdiğine işaret eder.

“ol-,” fiilini daha çok yardımcı fiil olarak kullanan Yûnus;

Bu dünyâda hod ne ola âhiretde bulunmaya

Bilürsin iki cihânda kimsene gümân tutmaya (3/12)

şiirinde olduğu gibi “ol-,” fiilini aslî fiil olarak da kullanmıştır. Yûnus Emre'nin tasavvufi düşüncesine göre hedef kâmil insan olmak, pişmek ve hakikat makamına ermektir.

Dîvânında bir silsile hâlinde kendi “seyr-i sülûk” unu anlatan şairin şiirlerinde “ol-,” fiilini en çok kullanmasının sebebi onun hayata bakış açısı ve tasavvuf felsefesiyle tamamen örtüşmektedir. Tabîî ki kâmil insân olmak kolay değildir. Aşağıda sıralayacağımız “ol-,” fiilinin sıfat-fiil ve zarf-fiil şekilleri, aynı zamanda onun olgunlaşma yolundaki seyrini anlatan önemli ipuçlarıdır.

Şimdi bunları görelim:

Haldâş olan, yoldaş olan, ferrâş olan, baş olan, yohsul olan vuslat eri olan, mü'min olan, miskîn olan, dervîş olan, âsi olan, başında akli olan, gönlinde benlik olan, yâr olan, Muhammed ile eş olan, Mustafâ'ya ümmet olan, insân olan, sır olan , dertli olan, aşk sayrusı olan, sofîyılan sofî olan, pâdişah olan, Allah ile olan, kendüye müşâhedeye gark olan, kul olan, âkil-kâmil olan... vb.

Bu sıfat-fiilleri, Yûnus kimi zaman sıfat kimi zaman da isim görevinde kullanmıştır. En çok “dervîş ol-,” “âşık ol-,” “yoldaş ol-,” fiilleri kullanılmıştır.

Mişe olan yirde paşa hârâmî çok anteri var (27/6)

dizesinde de, nesnel gibi gürünen cümleye şair mecaz yüklemiştir.

Gümrâh olup, miskîn olup, Mansûr olup, bûlbûl olup, uryân olup, kâhil olup, hayrân olup, esrûk olup, ârif olup, gark olup, âşık oluban, nûr oluban, aşk bahrisi oluban, İsa ağzındaki du'â oluban, ilmünde gark oluban, Mecnûn oluban, mest oluban,vb. örneklerinde de onun fikrî yapısının temel taşlarını görmek mümkündür.

Yine şair özellikle “-up, -üp” ve “-ubanı, -übeni” zarf-fiil ekleri ve “ol-” fiili ile kurduğu zarf-fiillerde teşhis ve intak sanatının tam tersine bir yol izlemiştir. İnsan dışındaki canlı veyâ cansız varlıklara ait özelliklerin insana izâfe edilmesiyle yapılan, sanatlı söyleyişe bazı örnekler aşağıda verilmiştir.

Yıldırım olup şakıyan gökde melâik dokıyan

Bulutlara hüküm sürüp yağmur olup yağan benem (177/4)

Ol hâcemdür ben kulıyam dost bağçesi bûlbûlüyem

Ol hâcemün bağçesinde şâd olup ötmeğe geldüm (179/4)

Mûsâ oldum Tûr'a vardum koç olup kurbâna geldüm (224/6)

Yûnus'un en çok tekrâr ettiği kelimelerden biri de “aşk” tır. Aşk Yûnus için kâinâtın var oluş nedenidir:

Yir ü gök yaradıldı aşk ile bünyâd oldu (191/1)

Tevhid inancı ile yoğrulmuş olan şair birliğe yine aşk sâyesinde erileceğine inanır ve aşk yolunu tavsiye eder:

İy âşıkân iy âşıkân aşk mezhebi dindür bana

Gördi gözüm dost yüzünü yas kamu düğündür bana (7/1)

Kimde bir zerre aşk varsa
Çalap varlığı ondadır

diyen şair, âşıklara şöyle seslenir:

Girçek 'âşık oldunısa gel ışk kitâbından okı
Cân gözini açdunısa hakikat bulasın Hak'ı (410/1)

Şairin dîvânında ikinci sırada ve en çok kullandığı kelime "ben" zamiridir. 890 defa "ben" zamirini kullanan Yûnus, 546 defa da "sen" zamirini kullanmıştır. Bu kelimeler, şairin ferdî ve temsilî "ben" i ile, diyalog ve hitap tekniğine fazla yer verdiğini gösterir. Şair "sen" kelimesini kimi zaman Allah, kimi zaman mürşid, kimi zaman da seslendiği insanlardan herhangi birini temsil etmek için kullanmıştır. Yûnus'ta "ben" zamiri "bencillik" "enâniyet" ifâdesi taşımaz, daha çok temsilî bir ifadedir. "biz", "siz" zamirleri ise kimi zaman örtünme ve saklanma anlamı içerir. Şair "biz" zamirini 148 defa, "siz" zamirini 18 defa kullanmıştır. "biz" zamirini de genellikle kendi gibi dervîş olanları temsil etmek üzere kullanmıştır:

Bu bizüm işretümüz oldur bu lezzetümüz
İçüp esridüğümüz aşk şerbeti gülidür (25/5)

Gurda soralar bu sözi esirgemez anlar bizi
Biz de sana tutduk yüzî sen esirge bizi Çalab (16/5)

Şair yukarıdaki beyitte ise "biz" zamirini tüm insanlar için ve özellikle:

Geyüklü Baba bize bir kez nazar kılaldan
Hâsıl oldu Yûnus'a her ne ki vâyesidür (29/10)

beyitinde olduğu gibi sadece kendisi için de kullanmıştır. Çünkü "ben" ifâdesini dervîşin kendisi için kullanması bazen tasavvuf edeb ve erkânına ters düşmektedir.

Yûnus "siz" diyerek bazen tüm insanlara seslenir:
 İşidün iy ulu kişi size benüm haberüm var
 Zihî devlet benüm bugün kim senün gibi yârüm var

Şair kendi gibi aşk acısı çekenlere de "siz" der:
 Gelün hey dertlüler gelün bu derdümden siz de alun
 Dertlü bilür dertlü hâlin ya dertsüzler bunda neyler (75/2)

Bazen de kendisini hor görenler için "siz" zamirini kullanır:
 Bâ didürmen siz bana bâ diyicek azaram (171/3)

Aşk, sevgi , güzellik ve mutlulukla ilgili doğrudan ve dolaylı olarak kullanılmış kelimelerin toplam frekansları 1852'dir. Bunlar içerisinde 590 sıklık derecesiyle aşk başta gelirken, ikinci sırayı 409 sıklık derecesiyle gönül ve üçüncü sırayı da 324 sıklık derecesiyle âşık alır. Diğer kelimeler ve sıklık oranları ise şu şekildedir:

"dile-," (62), "iste-," (55), "dîdar" (51), "gül-," (41), "câna" (35), "seven" (29), "yâran" (28), "maksûd" (21), "cemâl" (20), "sevdüğüm" (20), "arzû", (19), "bağır" (19), "şirin" (15), "isteyen" (13), "vefa" (13), "hayât" (12), "visâl" (12).

"bir" kelimesini 638 defa belirsizlik sıfatı ve sayı sıfatı olarak kullanan şair daha çok "bir" kelimesini belirsizlik ifâde edecek şekilde kullanmıştır. Tevhîd ve vahdet-i vücûd konularını ele alan Yûnus'un her iki şekilde de "bir" kelimesini bu kadar çok kullanması, şairin bilinç altındaki duygu ve düşüncelerinin eserine yansımasıdır, diyebiliriz.

Ezelî bu aşkı ben bu mülke sürüp geldüm
 Biridüm onda şeksüz uş yine bire geldüm (178/1)

Yukarıdaki beytinde de tevhîd inancını işleyen şair, vahdet-i vücûd konusunu birçok şiirinde dile getirmiştir.

Et ü deri büründüm geldüm size göründüm

Adımı âdem kodum ondan zuhûra geldüm (178/8)

Yukarıdaki beyit onun bu konudaki en güzel beyitlerindendir.

Yûnus Emre, aşk ve gönül insanı olarak, bütün varlığı, kucaklamış, herşeye tek pencereden bakabilmiştir. Ondaki Allah sevgisiyle birlikte gelen hümanizmayı , aşağıdaki beyit çok güzel dile getirmektedir.

Bir çeşmeden akan su acı tatlu olmaya

Edebdür bana yirmek bir lüleden sızaram (171/6)

“aşk mezhebi dindür bana” diyen Yûnus’un sevgisi Tanrı’yı ve tüm varlığı içine alır. İnsandan yola çıkarak, Tanrı, sevgi, ölüm ve tevhîd konularını işleyen mutasavvıf şair, şiirlerinde çok sayıda tasavvuf ve felsefe ile ilgili kelimeler kullanmıştır. Yalnız bu türden kelimelerin çok olması nedeniyle, frekansları daha yüksek olan büyük bir bölümünü verebileceğiz. Başta “bir” olmak üzere, dîvânda sık kullanılan tasavvufî ve felsefî kelimeler ve kullanım sıklıkları şöyledir:

“cân”, (470), “yol” (297), “Hak” (292), “dervîş” (133), “od” (118), “dost” (100), “dert” (99), “maşûk” (91), “sultân” (86), “hâl” (82), “nefis” (81), “miskîn” (80), “Allah” (75), “eren” (75), “îmân” (70), “Çalab” (67), “dîn” (66), “sırr” (65), “sûret” (65), “nûr” (64), “kuş” (55), “akıl” (55), “Uçmak”, (54), “varlık” (54), “âdem” (53), “mülk” (52), “dîdâr” (51), “ten” (48), “Muhammed” (47), “günah” (47), “kapu” (46), “namaz” (46), “gevher” (44), “yoldaş” (43), “Mûsâ” (43), “amel” (41), “tâ’at” (41), “hayrân” (37), “pâdişah”, (36), “hakikat” (35), “deli” (34), “hüküm” (33), “vücut” (33), “ölüm” (33), “şâh” (32), “menzil” (32), “birlik” (31), “ârif” (30), “hazret” (30), “vakit” (30), “şarâb” (29), “râhmet” (28), “Tanrı” (28), “ummân” (28), “Mansûr” (27), “meydân” (27), “öğüt” (27), “Tamu” (27), “Tûr” (27), “ecel” (26), “hoca” (26), “kadeh” (26), “kitâb” (26), “münkir” (26), “deryâ” (25), “hicâb” (25), “kulluk” (25), “Kur’ân” (25), “sefer” (25), “dertli” (24), “dükkân” (24), “evliyâ” (24), “hayr” (24), “Mustafâ” (24), “taht” (24), “dervişlik” (23), “sohbet” (23), “Süleymân” (23), “yürek” (23), “zindan” (23), “makâm”

(23), "makâm" (22), "Mecnûn" (22), "Mirâc" (22) "müslümân" (22), "sabır" (22), "şerr" (22), "âhiret" (21), "hikmet"(21), "kurbân" (21), "küfr" (21), "maksûd" (21), "peygamber", (21), "Tapdug" (21)...vb.

Doğrudan veya dolaylı olarak tasavvuf ve felsefe ile ilgili kelimelerin kullanım sıklıklarının toplamı ise 6296'dır. Bu sayı kelimelerin cümle içerisindeki kullanımlarını dikkate alınca artacağı için, sadece kelime düzeyinde incelemeyi uygun gördük.

Yûnus 902 defa "ol" kelimesini zamir ve işâret sıfatı olarak kullanmıştır. Zamir olarak kullandığı zamanlarda, kasıt genellikle Allah ve mürşiddir "O" işâret sıfatını çok kullanmasının sebebi ise şairin nesneleri, varlıkları ve kavramları belirtme ve gösterme özelliğini ön plâna çıkarmaktadır.

"ile" ve "u,ü" gibi edatların kullanım sıklıkları ise sentaktik üslûp bakımından önemlidir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, diğer kelime çeşitlerinde şairin kelime seçme alternatifi vardır. Oysaki bir dildeki toplam edat sayısı bellidir. Yûnus'un edatları bol sayıda kullanması, onun Türkçe'ye hâkimiyetini ve zihnî berraklığını gösterir. Çünkü onun şiirlerinde gözü ve kulağı tırmalayıcı edat kullanımına rastlanılmamıştır.

Şairin dîvânda en çok kullandığı kelimelerden biri de kendi adıdır. Bu halk edebiyatındaki tapşırma yani mahlas düşürme geleneğinin yanı sıra onun öncelikle kendini tecrîd ederek başkasının ağzından şiir söylemesiyle alâkalıdır. Bu tasavvuftaki "söyleyene değil söyletene bak" ifâdesiyle de paralellik gösterir. Yûnus dilinden söyleyen Tapdug'dur.

Yûnus Emre "gel-," "gör-," "söyle-," fiillerini de şiirlerinde çok sık kullanmıştır.

"gel-," (401) "gelen" (36), "gelüp" (15), "getir-,"(23) kelimelerinin toplamı 475'tir. "gel-," fiili davet kelimesidir.

Ben gelmedüm da'vîyiçün benim işüm seviyiçün
Dostun evi gönüllerdür gönüller yapmaya geldüm (179/2)

Dost esriği deliliğüm âşıklar bilür neligüm
Degşürüben ikiligüm birlige yitmege geldüm (179/3)

Yukarıdaki beyitlerde de ifade ettiği gibi Yûnus yaradılanı da yaradandan ötürü sever, onun murâdı tevhiddir. Tüm insanlığı Hak yola, aşk yoluna davet eder.

“gör-,” (352), “göz” (202), “gören” (45), “görmek” (15), “görmek,” (21), “gözle-,” (20), “seyir” (12), “gördüğü” (12), “göster-,” (34) kelimelerinin toplamı 714 etmektedir.

“bak-,” (82), ve “bakan” (11) kelimelerinin toplamı da 93'tür. Şair “can gözi” olmaksızın bakan “baş gözi” ni istemez. Onun için “bakmak” değil “görmek” önemlidir.

“söz” (251), “di-,” (234), “söyle-,” (123), “eyl-,” (113), “diyen” (39), “didüğü” (22), “eydür-,” (21), “öt-,” (16), “söyleyen” (16), “ün” (16) kelimelerinin toplamı ise 851'dir.

Yûnus Emre için önemli olan “aşk sözi” “hak sözi” dir:

Aşk mâkamı âlidür aşk kadîm ezelidür
Aşk sözini söyleyen cümle kudret dilidür (25/1)

Şair sözü bir şiirinde şöyle sınıflandırır:

Halk içindür bu dil sözi gönüldedür dostun râzı
Gönül dostu söyledüğü ne dir ise Kur'ân'ımı (21/3)

Söz insan oğlunun yaradılışında da önemlidir:

Diledi göre yüzün işide kendi sözün
Nazar kıldı bir kezin anda cân virdi bana (12/6)

Eğer derdini söylemezse, söylememek derdinin kendisini boğacağını söyleyen Yûnus, kendi sözlerinin kaynağını da şöyle gösterir:

Düşmanlar eydür bana söz dimek kandan sana
Bana söz dimek kandan benüm üstâdum vardur (51/3)

Şair güzel ve doğru söz söylemenin önemini ise:
Yûnus imdi söz yatından söyle sözi gâyetinden
Key sakın o şeh katından seni ırağ ide bir söz (102/7)

beyitinde olduğu gibi de dile getirir.

Ol kişi kimi sağır durur söyleme Hak sözün ona
Ger dirisen zâyî olur nasîb yokdur sözen ona (11/6)

Yukarıdaki beyitte de şair, her sözün özellikle sır sözünün herkese söylenmeyeceğini ifade eder.

Şair Yûnus'ta "söz " kadar "göz" de, görmek de önemlidir:
Mîskin Yûnus aç gözünü
Uyar gafletten özünü (88/9)

diyerek, kendine ve başka beyitlerde de insanlara seslenen şairin;
Ne gördi Leylâ'nın yüzinde Mecnûn
Akıdup göz yaşın âb u sel eyler (95/4)

Ne göründi şu Ferhâd'un gözine
Kayalar kesüben dostu yol eyler (95/5)

beyitlerinde sorduğu sorunun cevâbını yine kendisi verir:
Firâkun bağrumı dağlar ne bilsin kadrini sağlar
Seni görmeyeli dostum bu gözüm kanlı yaş ağlar (55/1)

Dostu her göz göremez. Şair insanoğlundaki batınî ve zahirî göze işaret eder:

Boncuk değül sır sözi gel gidelüm ko sözi
Dostı görmez baş gözi ayruksı basar gerek (135/18)

Yûnus imdi sen Hakk'a ir dün ü gün gönlün Hakk'a vir
Gönül gözi görmeyince bu baş gözi görmeyiser (24/5)

Yûnus Emre halini şöyle dile getirir:

Benüm gönlüm gözüm aşkdan doludur.
Dilüm söyler yari yüzüm suludur (50/1)

Fakat şairin derdine dermânı yine derdidir:
Bir gözi yaşlu ârife uğradum eydür aglagıl
Bunda çok ağlayan kişi anda gider güle güle (317/6)

Şairin bakmaktan kastı hakikati görebilmektir:

Dost sûreti gözgü durur bakan kendü yüzün görür (297/7)

Böyle düşünen şairin gözü tevhîde açılmıştır. Artık ayrı gayrı kalmamıştır. Aşağıdaki dize şairin varlığa ve kâinata bakış açısını çok güzel dile getirir:

Hak nazar kıldığı câna bir göz ile bakmak gerek (266/5)

Şairin şiirlerinde kullandığı “gel-,” fiili kimi zaman yardımcı fiil olarak kullanılır:

Bu vücûdum şehrine her dem giresüm gelür
İçindeki sultânun yüzün göresüm gelür (46/1)

Kuş hod yumurta idi yuva had perde idi
 Ün hod kudret ünidür bilmeyene kaz gelür (23/4)

Yukarıdaki beyitte de olduğu gibi “gelür” şeklindeki deyimleşmiş kullanımlara da çok sık rastlanılır.

Şiirin genelinde ise “gel-,” fiiliyle şair insanları, dervişleri, âşıkları Hak yola çağırır. Bu onun aktif bir mistik olmasından kaynaklanır. Yûnus “halk içinde hak ile birlikte olmak” inancına göre yaşar. Mistisizmi kendisi için değil, bütün toplum için faydalı hale getirmeye çalışmıştır. Onun aşkı tüm âlemi kaplar.

Gelünüz gidelüm gelün ki Yûnus geçti gönüldin
 Ayaklara düşer Yûnus bu yola baş olan kimdür (30/5)

Davet ettiği kişilerin dünya heveslerini terketmiş insanlar olması gerekir ki, yola girebilsinler:

Ne assı var ne ziyân gelsün cânına kıyan (416/5)

Onun yolu aşk yoludur. Bu yola girebilmek için aşk gerekir. Hakîkati bulabilmek ise ancak “ölmeden önce ölmek” ile olur.

Sana gel seni sende bulıgör
 Sana bak sendeki bil kimdür indi (411/4)

Yukarıdaki beyitte de görüldüğü gibi şiirlerinde birçok kez insanın sultânını vücûd şehrinde, kendinde bulabileceğini söyleyen şair;

Ben Hazrete tutdum yüzüm ol aşk eri açdı gözüm
 Gösterdi bana kendözüm âyet-i küll dinen benem (87/4)

Sensin bu gözümde gören sensüm dilümde söyleyen
 Sensin beni var eyleyen sensin hemin önden sona (14/2)

beyitleriyle de duygu ve düşüncelerinin, son noktasını dile getirmiştir.

Bütün bu fiiller ve bunlarla ilgili kelimelerin tekrarı bize Yûnus'un hayata ve insana bakışındaki hassâsiyetini ve dikkatini gösterir. Tüm varlığa aşk ve tevhîd penceresinden bakan şair, zamanı tüketmeyip yaşayan, ince ayrıntıları bile farkederek, "farkın farkına varmış" bakan değil gören, hisseden hassas, duygulu ve bir o kadar da algılayan bir şair, bir sufîdir. Bütünleyen kucaklayan bir anlayış ve hoşgörûye sahip olan Yûnus, duygu ve düşüncelerini kendine saklamayıp, tüm insanlığı davet eden toplumcu bir şairdir.

Tasavvufî ile ilgili kelimeleri sıralarken "yol" kelimesini de bu bölüme dahil etmiştik. "Yol" genellikle tarikat anlamında kullanılır. Şairin şiirlerinde geçen "yol" (297), "var-," (151), "ir-," (112), "öl-," (88), "tut-," (84), "nazar" (63), "bul-," (147), "git-," (127), "gir-" (87), "dutmak" (32), "dut-," (30), "bağla-," (18), "vuslat" (8) "visâl" (12), "kavuş-," (1) kelimelerinin toplamı 1257'dir.

Bu kelimeler ile "gel-," fiilinin genel kullanımı (475)'nin toplam sayısı 1732'dir. Şairin kullandığı bu kelimeler ondaki ümit duygusunu gösterir.

Yûnus Emre'de ağyâr kelimesi sadece bir defa kullanılmıştır. Gayrî kelimesi on iki, ayrık kelimesi ise 53 defa kullanılmıştır. Ayrık kelimesi "başka" anlamının yanı sıra "artık" anlamında da kullanılmıştır. Bu kelimeler Yûnus'un şiirlerinde çok az kullanılır. Çünkü; şair hiçbir varlığı yabancı ve düşman olarak görmez.

Divan edebiyatındaki âşık-mâşuk, gül-bûlbûl mazmunlarını kullanan şairin "rakîp" kelimesini veya bu anlama gelen kelimeleri kullanmaması da oldukça dikkat çekicidir. O kendisi gibi sevdâlıları rakîp veya hasım görmek yerine, onları dost bilip, aşk yolunda birliğe davet eder.

Tabî ki şairin şiirlerinde olumsuzluk ifâde edebilen kelimeler de vardır. Fakat bunları şair, herhangi bir düşmanlık ve kîn duygusundan kaynaklanarak dile getirmez. Onun ikilikleri göstermesinin sebebi, birliği anlatırken anlatmak zorunda kaldığı durum ve olaylardır. Şairin kullandığı ve olumsuz anlamlar içeren kelimeler ve kullanım sıklıkları şöyledir:

“öl-,” (88), “yan-,” (75), “düş-,” (73), “terk” (51), “aç” (46), “od” (161), “kara” (35), “deli” (34), “ölüm” (33), “düşmân” (32), “yalan” (29), “ağla-,” (28), “cefâ” (20), “fânî” (20), “yık-,” (20), “ziyân” (19), “kork-,” (18), “yak-,” (18), “yoklık” (18), “Azrâil” (17), “güç” (17), “kibir” (17), “gâfil” (15), “harâb” (11), “yohsul” (11), “yavuz” (12), “gaflet” (16), “korku” (16), “gam” (15), “kahır” (15), “mahrûm” (15), “usan-,” (15), “yara” (15), “ağu” (14), “âsi” (14), “belâ” (14), “hırs” (14), “kaç-,” (14), “kîn” (14), “ayrıl-,” (13), “fırak” (13), “son” (13), “fenâ” (12), “kes-,” (12), “ölen” (12), “bulanuk” (11), “bulan-,” (11), “savaş” (11), “utan-,” (11), “virân” (11), “yok” (134), “dert” (99), “sin” (30), “yağma” (28), “yaş” (27), “ecel” (26), “zâr” (26), “dertli” (24), “kan” (23), “zindân” (23), “şerr” (22), “kûfûr” (21), “şeytân” (18), “gussa” (13), “sol-,” (13), “harâm” (11), “hasret” (11), “pas” (11), “garîb” (19). Bu kelimelerin toplamı 3082’dir.

Yûnus Emre’de mekân tam olarak sınırlanmamıştır. Sıklıkla kullandığı mekân ile ilgili kelimeler ve kullanım sıklıkları şunlardır: “dünyâ” (218), “yer” (196), “âlem” (87), “gök” (96), “cihân” (83), “deniz” (77), “toprak” (67), “ev” (60), “Uçmak” (54), “mülk” (52), “dağ” (50), “arş” (47), “kapu” (46), “kat” (44), “üst” (38), “içerü” (34), “menzil” (32), “sin” (30), “bağ” (27), “meydân” (27), “Tamu” (27), “deryâ” (25), “dükkân” (24), “zindân” (23), “şâr” (22), “mekân” (18), “taşra” (16), “bostân” (15), “divân” (14), “şehir” (14), “Cennet” (13), “sonây” (13), “burc” (12), “çarh” (11), “sırât” (11).

Bu mekânla ilgili kelimeler onun genellikle dünya ve ahiret ile ilgili konuları anlatmak için kullandığı kelimelerdir. İnsanın gönlü de ilahî sevginin tecelli ettiği mekân olarak değerlendirilir. Gönül (409) kelimesini de yukarıdaki kelimeler dahil edersek, şairin toplam 2059 mekân ve yer ile ilgili kelimeyi dîvânında kullandığını görürüz.

Yûnus Emre şiirlerinde zaman ve mekândan münezzeh olan Allah'ı ve ilahî aşkı işlediği için, kullandığı zaman ile ilgili kelimeler de genel ifâdeler taşımaktadır. Şairin dîvânında sıklıkla kullandığı zaman ve zaman ile ilgili kelimeler ve sıklıkları şöyledir:

“dem” (146), “gün” (129), “şimdi” (81), “dün” (85), “yarın” (44), “bugün” (41), “zaman” (38), “evvel” (34), “yıl” (32), “gice” (30), “vakit” (30), “tan” (23), “âhir” (20), “birgün” (20), “gündüz” (20), “ezel” (18), “yine” (18), “ezeli” (14), “irte” (14), “seher” (14), “kış” (13), “yaz” (13). Bu kelimelerin toplamı ise 877'dir.

“dem ve “vakt” kelimelerinin özel isimlerle kullanımına şu örnekleri verebiliriz:

Dirildür ölüyi Îsâ deminde (90/7)

İbrahim Edhem vakti terk itdi tâc u tahtı (185/6)

Yûnus bu dizelerde hem Hz.Îsâ'nın ölülere diriltebilmesine ve İbrahim Edhem'in tahtını bırakmasına telmihde bulunmakta hem de “-layın” ekinde de belirttiğimiz gibi insanın “seyr-i sülûkun”daki makamlara işâret etmektedir.

“dem” kelimesinin çokluğu şair için özellikle en kısa zaman birimi olan “ânın” ön plâna çıktığını gösterir. “gece” ve “gündüz” “bugün” ve “yarın” kelimeleri hem birlikte hem de ikileme hâlinde kullanılmıştır. Bu kelimelerin kullanım sıklıklarının da yakın olması şairde dar, kısıtlanmış bir zaman yerine, gece ve gündüzü, bugünü-yarını, yazı-kışı, ezeli-ebedi kaplayan bir zaman olgusunun olduğunu gösterir. Şair burada zıtlıklardan faydalanarak tüm zamanları ve bunların arkasındaki birliği anlatmıştır.

Şairin kullandığı renkler ve kullanım sıklıkları şöyledir:

“kara” (36), “ak” (11), “kızıl” (5), “sarı” (6), “yeşil” (3), “penbe” (1), “siyâh” (1), “boz” (1). Bu kelimelerin toplamı ise 64'tür.

Yûnus'un kullandığı çok sayıdaki özel isimleri, isimler içerisinde ayrıca incelediğimiz için burada tekrar ele almayacağız.

Leylâ ile Mecnûn, Ferhâd ile Şîrîn, Hüsrev ile Şîrîn gibi halk arasında söylenen aşk hikâyelerinin yanı sıra Kur'an'da geçen birçok özel ismi ve kıssayı anlatan Yûnus'un dîvânında yer yer tefsir özelliği de görülmektedir.

Şair "ne" kelimesini 727 defâ kullanmıştır. Kimi zaman isme ya da fiile soru sormak istediğinde kullandığı bu kelimeyi kimi zaman da karşılaştırma ve kuvvetlendirme edatı (111 defa) olarak da kullanmıştır. Yûnus bazen de sıfatların pekiştiricisi olarak "ne" kelimesinden faydalanmıştır.

Yûnus Emre'nin dîvânında sıklıkla kullandığı birçok kelime ve kelime grubu, çalışmamızın diğer bölümlerinde incelendiği için, tekrara düşmemek maksadıyla kelimeler ve kullanım sıklıklarını bu kadarıyla sınırlamak zorunda kaldık.

Üslûp bilim açısından çok önemli olan kelime dünyası araştırmaları, şairin ruh ve fikir dünyasıyla paralellik arz eder, demiştik. Şairin kullandığı kelimeler aynı zamanda bizi onu anlamaya ve tanımaya götürür.

Şiirde ve Yûnus'un şiirlerinde bir amaç, bir gâye aramak gerekirse, bu sorunun cevabını yine Yûnus dilinden vermek mümkündür:

Kişi neyi severise dilinde sözi ol olur

Gensüz söyleyesüm gelür gönlüm alanun sözün (354/4)

1.3.KELİME TÜRLERİ (CİNSLERİ)

Yûnus Emre'nin şiirlerini isim cinsinden kelimeler, fiil unsurları, edatlar ve ikilemeler olmak üzere dört ana başlığa ayırıp, isim başlığı altında isim, sıfat, zarf; fiil unsurları başlığı altında da fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil ve isim-fiilleri inceledik. Edatlar içerisinde ünlemleri ayrı bir başlık altında ele alırken zamirleri sayı bakımından dikkate almak suretiyle isimler içerisinde verdik. Ayrıca anlam olarak tek kelime gibi düşünülebilen ikilemeleri de çalışmamıza dahil ederek ayrı bir başlık halinde inceledik.

Bunları bir tabloda gösterelim:

I.İSİM CİNSİNDEN KELİMELER A. İsim B. Zarf C. Sıfat
II. FİİL UNSURLARI A. Fiil B. Sıfat-fiil C. Zarf-fiil Ç. İsim-fiil
III.EDATLAR
IV.İKİLEMELER

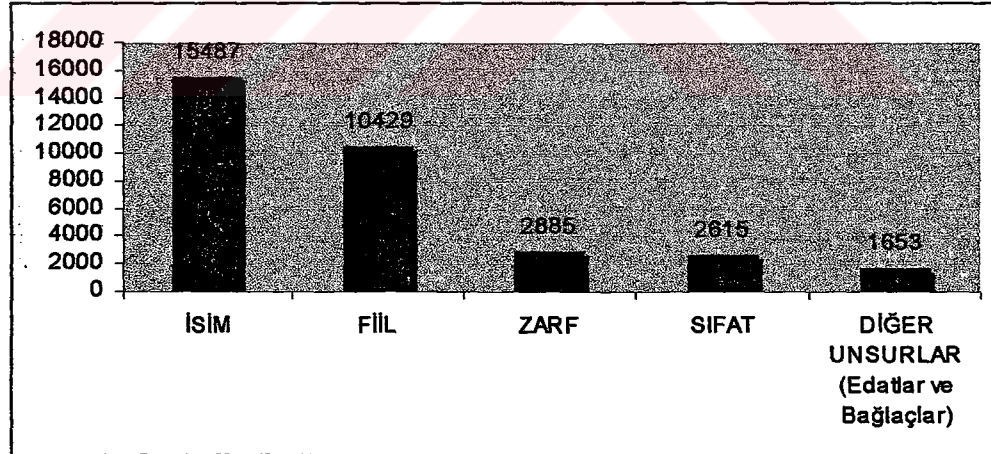
Kelimeleri biz de bu tablodaki başlıklar altında inceledik ve gruplara ayırdık.

İncelediğimiz şiirlerdeki toplam kelime sayısı ve bunların gruplara ayrılışı şu şekildedir:

Yûnus Emre şiirlerinde toplam 46440 kelime kullanmıştır. Bunlardan 15487 tanesi isim, 10429'u fiil, 2615'i sıfat, 2885'i zarf, 1854'ü edatlardan oluşmaktadır. İsim sayısının içinde zamirler de bulunmaktadır. Bunları grafik haline getirirsek çıkan tablo aşağıdaki gibi olur.

KELİME ÇEŞİTLERİ	
İSİM	15487
FİİL	10429
SIFAT	2615
ZARF	2885
DİĞER UNSURLAR (Edat, bağlaç ve ünlemler)	1653

KELİME ÇEŞİTLERİ GRAFİĞİ

Yukarıdaki kelimelerin ikili mukayesesi ile yüzdelik oranları ise şöyledir:

SIFAT ve FİİL UNSURLARININ TOPLAMI	13044
Sıfatların Sıfat ve Fiil Unsurlarının Toplamına Oranı	%20
Fiil Unsurlarının Sıfat ve Fiil Unsurlarının Toplamına Oranı	%80
SIFAT ve İSİMLERİN TOPLAMI	18102
Sıfatların Sıfat ve İsimlerin Toplamına Oranı	%14
İsimlerin Sıfat ve İsimlerin Toplamına Oranı	%86
FİİL UNSURLARIYLA İSİMLERİN TOPLAMI	25916
Fiil Unsurlarının İsimler ve Fiil Unsurlarının Toplamına Oranı	%40
İsimlerin İsimler ve Fiil Unsurlarının Toplamına Oranı	%60

Yukarıdaki oranları incelediğimizde sıfatların şiirlerde isim ve fiillere oranla daha az kullanıldığı görülmektedir. Çünkü sıfatların isimlere oranı % 14, fiillere oranı ise % 20 civarındadır. Bu da Yûnus Emre'nin sıfatları dengeli bir şekilde kullandığını ve anlamı sıfatlarla boğmadığını gösterir. Gereksiz tasvir ve ayrıntıdan kaçan şair, fiil ve isimleri de şiirlerinde yaklaşık aynı oranda kullanmıştır. Yûnus Emre kavram ve nesnelerin adlarını kullanmakla birlikte hareket unsuruna da büyük oranda yer vermiştir. Fiillerin isimlere oranı % 40, isimlerin fiillere oranı ise % 60 civarındadır. Bu da Yûnus Emre'nin dinamik bir üslûba sahip olduğunu gösterir.

Yûnus Emre kullandığı kelimelerde gösterdiği hassasiyeti aynı şekilde kelime türlerinde de göstermiştir. Onun şiirlerinde isim, sıfat ve fiiller yerli yerinde kullanılmıştır. Bu da şairin olay, durum ve varlıklar karşısındaki tutum ve tavrındaki hassasiyet ve objektifliği gösterir. Yûnus gören, anlayan ve anlatan bir şairdir.

1.3.1.İSİMLER

Yûnus Emre dîvândaki şiirlerinde zamirler ve isim-fiiller de dahil olmak üzere toplam 15696 isim kullanılmıştır. Bunlardan 2601'i farklı isimdir.

Şair isimleri tabîî olarak sıfat ve zarflardan daha çok kullanmaktadır. Bu da Yûnus Emre'nin varlık ve kavramlarının vasfından çok kendisini ön planda tuttuğunu da gösterir diyebiliriz.

Divanda geçen ve en çok kullanılan isimler ile kullanım sıklıkları şu şekildedir:

İSİMLER	SIKLIK (FREKANS) DERECELERİ
Ben	890
Sen	546
O/ol	522
Yûnus	436
Aşk	272
Cân	272
Dost	215
Gönül	201
Bu	180
Bular	180
Yol	171
Âşık	157
Dünyâ	153
Söz	151
Biz	137
Yir	113
Hak	111
Yüz	102
İş	100
Kişi	99
Göz	98
Dil	96
İç	92
Hakk	80
Şol	77
El	74
Er	73
Cihân	72
Kendi	68
Kimse	66
Ma'suk	64

Nefis	58
Eren	58
Sultân	57
Su	55
Âlem	55
Deniz	54
Uçmak	54
Hâl	54
Gök	53
Deviş	53
Od	51
Dert	50
Bâki	50
Varlık	50
Kul	49
Dîn	47
Baş	46
Sevdüğüm	45
Sûret	44
Ev	43
Didâr	43
Ten	42
Ölüm	40
Ad	40
Nûr	39
Halk	39
Mülk	38
Mâni	38
İman	38
Gül	37
Sır	36
Her kim	35

Bûlbûl	35
Nesne	34
Dirlik	34
Mâl	33
İl	33
Allah	32
Toprak	32
Akıl	31
Ne	31
Miskîn	30
Tanrı	30
Yâr	30
Dermân	30
Gün	30
Çalab	29
Taş	29
Âhiret	29
Gövde	28
Çok	28
Don	27
Kapu	27
Câna	27
Muhammed	25
Düşmân	25
Gören	25
Pâdişâh	25
İlim	25
Yaş	25
Tamu	24
Süleymân	24
Dağ	23
Kuş	23

Yürek	23
Amel	23
Gevher	23
Yâran	22
Sîn	22
Haber	22
Taht	21
Niçesi	21
Kudret	21
Günâh	20
Gelen	20
Endişe	20
Diyen	20
Kadeh	20
Kat	20
Tâ'at	20
Ömr	20
Bâzâr	20
Bâğ	20
Ummân	19
Ana	19
Meydân	19
Cümle	19
Asıl	18
Bilen	18
Deryâ	18
Dervişlik	18
Evliya	18
Hazret	18
Ulu	18
Siz	18
Râzı	18

Nazar	18
Ay	17
Söyledüğü	17
Mi'râc	17
Makâm	17
Devlet	17
Herbiri	17
Millet	16
Şeri'at	16
Kitâb	16
Ara	16
Dolu	16
Esrik	16
Hâs	16
Bir	16
Ok	16
Şâr	15
Şarâb	15
Ağaç	15
Sohbet	15
Benlik	15
Diledüğü	15
Tûr	15
Dükkan	15
Da'vi	15
Hakikat	15
Câhil	15
Kur'an	14
Küfr	14
Kardeş	14
Tapdug	14
Bir nicesi	14

Durak	14
Ciger	13
Ata	13
Ayak	13
ahvâl	13
Perde	13
Mustafâ	13
Münkir	13
Menzil	13
Şeker	13
Hırs	13
Ene'l-Hak	13
Ecel	13
Dün	12
Hâce	12
Güneş	12
Ma'rifet	12
Karhulı	12
Dem	12
Kara	12
Bünyâd	12
Kaleci	12
Cemâl	12
Şeyh	12
Tertîb	12
Ağu	12
Suç	12
Oğlan	12
Delû	11
Cefâ	11
Âh	11
Ârif	11

Âdem	11
Peygamber	11
Hûri	11
İssı	11
İsteyen	11
Hayr	11
İsrâfil	11
Divân	11
Kân	11
Gümân	11
Kan	11
Kamu	11
Metâ	11
Mansûr	11
Mûsâ	11

İsimlerin kullanım sıklıklarından da anlaşılacağı üzere şairin en çok “ben” ve “sen” zamirlerini kullandığını görürüz. “ben” ve “sen” zamirleri hitâb-muhatâb ifâdeleridir. Yûnus’ta “ben” zahirinin kullanılmasından dolayı herhangi bir benlik iddiası var zannedilmemelidir. O “ben” ve “sen” i karşılıklı konuşma ve sohbet havası içerisinde, duygu ve düşüncelerini anlatırken, kendisi ve Allah, mürşid yâhud seslendiği insanlar anlamında kullanmıştır.

Divanda “siz” kelimesi “18” defa geçmiş, buna rağmen Tanrı yâhud mürşid anlamında kullanılmamış, seslendiği insanlar ve zahidler için kullanılmıştır. İslâm tasavvufunda ve diğer birçok dinde Allah’a “siz” diye hitâp edilmez. Kibarlık ifâdesi olarak bugün ikinci tekil şahıslara seslenirken de kullandığımız “siz” zamirini, Allah için kullanmak saygı ve kibârlıktan ziyâde, ona çokluk izafe etmek sayılacağı için kabalık ve inancımıza göre de kusûr sayılmaktadır.

Ayrıca şairin “ben”i çok kullanması onun öznel ve müşahitlik yönünü göstermesi açısından da önemlidir. Dîvânda anlatılan hâdiseler Yûnus Emre’nin kâmil insan olma yolunda, yaşadıklarıdır. Çoğu zaman tecrid sanatını da kullanarak kendisine seslenmesinin yanı sıra “ben” zamiriyle de bizzat yaşayıp, tanık olduğu tasavvufî hâlleri anlatmıştır.

Bunların dışında Yûnus, ikilemeler bölümünde de bahsettiğimiz gibi “beni-seni”, “sen-beni”, “benlik-senlik” ikilemelerini de kullanmıştır. Şair kendi “seyr ü sülûk” unu başından sonuna anlatmış, en son makamda artık “senlik-benlik” kavramının ortadan kalktığı hâli de dile getirmiştir. Aslında maksat zaten “ilm-i ledûn” ile gelen “Hakke-l-yakîn” makamına ulaşmaktır ki; orada “benlik-senlik” ten söz edilmez.

Hız.Mevlânâ ve Yûnus Emre hakkında anlatılan menâkıba göre de Yûnus Mevlânâ’ya çok fazla yazdığını söyler ve ben olsaydım şöyle derdim diyerek, kuş dili ve Türk dilinin yegâne ustası, bütün hakikatı iki cümleyle ifade etmek sûretiyle bir kez daha üstadlığını ispatlar:

“Ete kemiğe büründüm Yûnus diye göründüm”

Bu cümleler bile onun şiirlerinde “benlik” hissiyâtına yer olmadığı en büyük kanıtıdır. 13.yy’da tasavvur ettiği hümanizmasıyla da o hep bütün varlığı kucaklamıştır. Şair “zıt” gibi görünenlerin arkasındaki “birliği” işlemiştir.

Bazı şiirlerinde şair “sen” i kendine veya kendi gibi olan insanlara seslenmek içinde kullanmıştır:

Sen hicâb oldun sana ne bakarsın dört yana

Kaykımaz öne sona kimeki dîdâr gerek (135/4)

Sen seni elden bırak dost yüzine sensüz bak
Mansûr'layın Ene'l-Hak dahı sebûk-bâr gerek (135/7)

Dosta şöyle seslenir:
İy dost seni severem cân içre yirün vardur
Dün-gün uyumaz oldum acâyib hâlûm vardur (51/2)

Kendine "sen" der:
Yûnus sen bahrî olgıl nûr denizine talgıl
Bu Hak sözleri algıl iresin kânumuza (319/7)

"Biz"den kasıt âşıklardır:
Toldur kadeh sungıl bize ışk şarâbından iy sâkî
Ol badya dan gerek bize ondan içe şeyh ü fakî (366/1)

Yûnus imdi sen beniken âşıklara ne sen ü ben
Yokluk durur anı sevmek koyun ayrıksı bakışı (360/9)
beyiti de yine onun bu konudaki en güzel beyitlerindendir.

"O" da âşığın maşuğudur:
Sen ona ümmet olıgör o sen mahrûm komaz
Her kim onun ümmetidür sekiz Cennet yirüdür (81/4)

Dinleyen ol işiden ol gören ol gösteren ol
Her sözi söyleyen ol sûret cân menzildür (2/25)

Sevgiliye veya erenlere de seslenir :
O bir dilber durur hiç yok nişânı
Nişân olur mı nişândan içerü (2/25)

Anun gibi pâdişâha kimün gözi duş olursa
Sultân-ı vakt oldıysa aklından ol şaşa gelür (73/6)

Eyyûb'un kurda yidürdün tenin
Sabr ile buldı o dahı dermânı (397/7)

Şair kendi adını da çok sık tekrarlar. Hemen hemen bütün şiirlerin sonunda tekrarladığı adını, tecrîd sanatından da faydalanarak dile getirir. Yûnus adıyla hem kendine hem de kendi gibi olan insanoğluna seslenir. Bu özellik halk edebiyatından da kaynaklanmakla birlikte daha önce de belirttiğimiz gibi onun öznelliğini ve müşâhittliğini gösterir. Şairin adını kullandığı şiirlere iki örnek şöyledir:

Yûnus bu kuş dilidür buni Süleymân bilür (171/12)
Miskîn bî-çâre Yûnus tutgıl eren eteğin (246/5)

Yûnus Emre dîvânında çok sık kullanıldığı “aşk” kelimesini, “aşk şerbeti”(101/3), “aşk tahtı” (118/4), “aşk danı” (120/2), “aşk adı” (146/2), “aşk evi”, (148/3), “aşk badyası” (148/10), “aşk eri” (167/2), “aşk bâdesi” (165/7), “aşk kitâbı” (171/2), “aşk ma'deni” (177/1), “aşk nefesi” (182/7), “aşk esrûği” (188/6), “aşk bülbüli” (193/11), “aşk kazanı” (193/12), “aşk meydânı”

(201/12), “aşk yolu” (209/4), “aşk avâresi” (213/6), “aşk bezmi” (240/3), “aşk çadırı”, (240/4), “aşk haberi” (254/1), “aşk demi” (243/7), “aşk bünyâdı” (254/3), “aşk denizi” (264/9), “aşk tadı”, (281/6), “aşk ummânı”, (283/2), “aşk hânı” (331/1), “aşk bilici” (331/2)...vb. tamlamalarla da kullanarak, geniş bir mecâz dairesi yaratmıştır.

İşidün iy yârenler aşk bir güneşe benzer

Aşkı olmayan gönül meseli taşa benzer (66/1)

Dünyâda Peygamber'ün başına geldi bu aşk

Tercemânı Cebrâil ma'sûkası Hâlik'dur (86/4)

Yukarıdaki beyitlerle “aşk”ı tasvir eden Yûnus, “aşk”ı;

Yûnus sen anı sanma

Bu 'aşk sana sendendür

Cân kamuya andandur

Allah görelüm neyler (71/12)

diye anlatmıştır.

Yırde vü gökde aşk ile aşkdan gelür her söz dile

Bî-çâre Yûnus ne bile ne kara okıdı ne ak (310/9)

beyitinde de olduğu gibi şair kendi sözlerinin kaynağı olarak da aşkı gösterir:

Evvel yir gök yağdı varıdı aşk bünyâdı (254/3)

Yûnus Emre kâinatta her şeyden önce aşkın olduğunu, dünyanın yaratılış sebebinin ve Hakk'a ulaşmanın tek yolunun da yine aşk olduğunu dile getirir:

Bu aşk içinde ölenün kan bahâsı didâr olur

Terk eylegil sen senliğün onun aşkını bul onun (93/4)

Bâtınımdan aşk sevgüsü bilün ki hiç gitmez benüm (214/9)

dizesinde kullandığı "aşk sevgüsü" tamlaması ise oldukça ilginçtir.

Şaire göre her şey aşkla, vücûda gelir ve aşkdan gelir:

Yirde vü gökde aşk ile aşkdan gelür her söz dile (130/9)

"Cân" keilimesi de Yûnus'un dîvânda çok sık kullandığı isimlerdendir. "Cân" insanı, ruhu temsil eder:

Tutulmadı Yûnus cânı geçdi Tamu'dan Uçmak'dan (1/11)

Âdem yaratılmadan cân kalıba girmeden (12/5)

Cân dost mihrâbına secdeye vardı (20/2)

Şairin cânının cânı ise yaradandır:

Sensün bu benüm sultânüm bu cânlar içinde cânım (16/6)

Yûnus Emre kendisini ve kendisi gibi olanları "aşk eri" olarak tarif eder ve maksûda ermenin yolunun da aşktan geçtiğini söyler. Bu fânî âlemde insanın cânına dahi mâlik olmadığına, her şeyin Hakk'ın olduğuna, bütün varlığını dosta vermekle insanın ancak kurtuluşa ereceğine inanan şair, dostu ise şöyle tarif eder:

Sorarısan dost kandadur kanda istersen andadur

Hem gönölde hem câdadur hiç kalmadı gümânumuz (188/8)

Dost her yerde hazır ve nazırdır. Yûnus mürşidini de dost diye isimlendirir:

Ko beni yatayın dost işiğinde

Yiter bir el dahı almazam ayruk (129/6)

Dostu görmek için;

Bâtın gözüdür dost gören zâhir gözi yabandadır (54/6)

diyen Yûnus, dosta ulaşmanın yolunu ise bir beyitinde şöyle dile getirir:

Sen seni elden bırak dost yüzine sensüz bak

Masûr'layın Ene'l-Hak dahı sebûk-bâr gerek (137/7)

Divanda "dost" kelimesi gerçek anlamında da kullanılmıştır:

Her kim diler beni hâr olam düşmen elinde zâr olam

Dostları şâd u düşmânı dostu ağyâr olsun ona (13/5)

"gönül" kelimesi de isim olarak dîvânda pek çok defa tekrarlanmıştır. Onun "gönül" e bakış açısını şu iki beyit dahi görmemiz için yeterlidir:

Ben gelmedüm da'vîyiçün benüm işüm seviyiçün

Dostun evi gönüllerdür gönüller yapmağa geldüm (179/2)

Şeyh ü dânişmend ü fakı gönül yapan bulur Hak'ı

Sen bir gönül yıkduñsa gerek var yüz yıl okı (410/4)

Aşk ve gönül adamı olan Yûnus Hakk'ın gönüllerde tecelli edeceğini bilir ve bütün varlığı Hak olarak gördüğü için "yaradılanı yaradandan ötürü" sever ve gönül kırmaktan imtinâ eder.

Onun felsefesinde "aşk", "dost", "can" üçlüsünün yanı sıra "yol" kelimesinin de yeri ve önemi büyüktür. Şer'i'at, Tarikat, Hakikat mertebelerini idrak eden şairin şiirlerinde "yol" diğer anlamıyla "tarikat" tir. Yûnus bu yollar çerisinde ise "aşk" yolunu seçtiğini söyler:

Gönül niçe berkitmeye dost iline giden yola

Âşık kişiler cânına bu yola harc itse gerek (139/4)

Mâ'niye yol bulduñsa iş bu dünyâ nendür senün (148/1)

Hak yoluna baş koyan Yûnus bir erenin eteğinin tutulması gerektiğini belirtir:

Doğru yola girdünise er eteğin tutduñsa

Bir hayır da itdünise birine bindür az değül (166/5)

"yol" kelimesi ile tarikat ile ilgili bilgileri veren şair kendi yolunu ise "aşk yolu" olarak tarif ve tasvir eder:

Aşkdur bu derdün dermânı aşk yolına virdüm cânı (269/8)

Divanda en çok tekrarlanan isimler arasında "âşık", "dünyâ" ve "söz" kelimeleri de vardır. Aşkdan bu kadar bahseden şair muhakkak ki âşığı da anlatacaktır. Kendisini de "âşık" "hak âşığı" olarak nitelendiren Yûnus;

Çün bülbül âşıkdur güle nazar Hak'dan olur kula (325/4)

dizesinde de olduğu gibi gönüle Hak nazarı olmayınca insanın âşık olamayacağını söyler ve bülbül ile gül mazmunu da şiirlerinde kullanır. Âşık kişilere şöyle tavsiyelerde bulunur:

Dünyâ âhret terk gerek âşıkam diyenlere (331/3)

Âşıksan kuşanı gör dervişlerin pelhengini (350/7)

Pes kolayında bir âşık kaçan hâsıla gelür

Kimse menzile irmedi er eteğin tutmayınca (325/2)

Aşığın ızdırabını da anlatan Yûnus;

Âşıklar dostı koyup kanda varsa

Zindândur âşıklara dostsuz serâ (308/1)

diyerek âşığın mâşuksuz olamayacağını söyler.

Berk yapışdun şol dünyâyâ koyup gitmeyesin bigi

Karanu yalınız sinde varup yatmayasın bigi (2/2)

beyitinde de söylediği gibi Yûnus için dünya fâni, gelip geçici bir mekân, ebedî hayat için hazırlık yeridir. Dünya “masivâ”dır. Dünyayı terk etmeyen, geçici heveslere takılan kişiler gerçek aşkı bulamazlar:

Dünyâ terkin uranlar dîdâr göregen olur (96/5)

Yûnus E mre dünyanın yaradılış sebebini şöyle açıklar:

Yaratdı Hak dünyâyı peygamber dostlığına (158/7)

Yine şair;

Dün geldi sâfi Âdem dünyâya basdı kadem

İblîs aldadı ol dem Uçmak'da gezer iken (243/4)

beyitinde de görüldüğü gibi insanlığın varoluşunu da anlatır.

Şaire göre ise ârifler “dünya aldanguçları”na aldanmayanlardır:

Âriflere bu dünyâ hayâl ü düş gibüdür

Kendüyi sana viren hayâl ü düşden geçer (70/4)

“dünya” kelimesinin gerçek ve mecaz anlamının bir arada kullanıldığı şu dize de oldukça ilginçtir:

Bu dünyâ bir evrendür âdemleri yuducu (246/2)

Söz ustası, Türk dilinin üstâdı Yûnus için “söz” ve “söz söylemek” çok önemlidir:

Çok söz hayvân yükidir az söz erün görkidür

Bilene bir söz yiter cânda gevher varısa (300/9)

Keleci bilen kişinün yüzini ağ ide bir söz

Sözi pişürüp diyenün işini sağ ide bir söz (102/1)

beyitleriyle başlayan şiir tamamen söz üzerine yazılmıştır.

Yûnus kendi sözlerinin kaynağı için;

Kamu'ya söz söyledür ibret için

Yûnus'ı da söyledür ol Sübhân'ı (379/9)

der ve söylediklerinin sıradan sözler olmadığını da şu şekilde dile getirir:

Yûnus bir söz söylemiş hiç bir söze benzemez

Münâfıklar elinden örter ma'nâ yüzini (407/13)

Yûnus Emre'nin kullandığı isimlerin kullanım sıklıkları ve sıralaması sonucunda ilk sıraları paylaşan isimlerin onun şair ve mutasavvuf yönünü temsîl eden kelimeler olduğunu gördük.

İsimler üzerinde yaptığımız incelemede şairin kullandığı isimlerden bazı anlam dairleri oluşturduk. Buna göre şairin kullandığı yer ve mekân isimleri şunlardır:

Arafat, Bağdad, cehennem, cennet, Ceyhûn, Ka'be, Kâf Dağı, Kayseri, Ken'ân, Konya, Maraş, Mekke, Mısır, Mi'râc, Nahçüvan, Rum, sırat, Sivas, Şam, Şîraz, Tamu, Tebriz, Tûr,Uçmak, Urum, Zühre; İmâret, bağ, bağçe, bâzâr, bezm, bînâ, bostan, burç, büt-hâne, cihân, çardak, çarşu, çeşme, dağ, dağ-taş, değirmen, deniz, dergâh, derya, dükkan, dünyâ, gülistân, gülzâr, han, hâne, harabât, kafes, kışla, kilise, köpri, köşk, mahalle, şahne, saray, sin, şâr, şarabhâne, şehir, vilâyet virâne, yayla, yurt, zemin, zindân, yılduz, yıldırım, virâne, kışla, eşik, vatan, hâne, han, harâbat...vb.

Divanda yer alan hayvan isimleri ve hayvanlarla ilgili bazı kavramlar şunlardır:

Balaban, dürrâç, arı, akreb, arslan, balık, baykuş, bûlbûl, çaylak, çıyan, deve, devlengeç, dilkü, doğan, ejderha, güğercin, ılan, çıyan,kaz,

keklik, koç, kuş, leylek, merkeb, murg, ökür, ördek, pençe, per, per ü böl, pervâne, saka, sine, şahin, doğan, şakıyan, tûti, yılan, yuva, na'lin, zehr-i mâr, hût, kurbânlık, kafes, karınca, keçe, hezâr, hezâr-destân, horus, tuzak, uçan, tımar, kerkes, kovan, kanat, it, hayvân...vb.

Hümâ kuşu, cîn, dîv, canavar isimleri ise olağanüstü varlıkların isimleridir.

Aba, anteri, atlas, atlas çul, bez, cübbe, esbâb, don, etek, gönlek, hil'at, keçe, kefen, kuşak, nalîn, libâs, hulle, eyin, ...gibi kıyafet ile ilgili isimler de dîvânda geçmektedir.

Divanda geçen bazı sūs isimleri ise şunlardır:

Anber, asa, bezek, boncuk, dūr, dūr-dâne, gevher, gözgü, güher, gümüşt, inci, mercan, müşk, yâkût, sadef...vb.

"kamış", "ağaç", "arpa", "buğday", "çiçek", "diken", "mugaylan diken", "öd ağacı", "sâz", "tûba", "tütün", "turfanda" isimleri de tespit edebildiğimiz bitki isimleridir.

Yiyecek ve içecek ile ilgili tespit edebildiğimiz isimler:

Tatlu, tuz, ekmek, şerbet, tütün, tadan, tama, tokluk, açlık, karpuz, arpa, buğday, su, susak, susamışlar, susallık, sūçi, sūt, şeker, şarâb, şarâben, tâhur, rızk, sâki, nân, ocak, ni'met, mey, lokma, kebab, kadeh, içen, esrük, et, çiğ, bir içim, boğaz, aş, bâde, azık, bal isimleridir.

Sevgi ve iyilik, mutluluk ile ilgili isimler de; taleb, tâlib, teslîmlîk, teveccüh, şâd, şefkat, sevmek, sevi, sevdüğüm, sevgili, sevice, sîne, rind, sâ'adet, safâ, safâlık, mey, muî, mübtelâ, muhabbet, ihlâs, ihsân, hûb, hoşnûd, Hubbû'l-vatan, hürmet, hüsni, habîb, tabîb, diledügi, dil, dîdâr, aşklu, vâlih, âşıkân, âşık-bâz, âşık-ı zînde, âşıklık...gibi isimlerdir.

İlim, okumak ve akıl ile ilgili olarak; "akıl", "akil", "ârif", "şa'ir", "şiiir", "şakir", "şerhiden", "okumak", "kağıd", "kalem", "defter", "ilm", "bilen", "bilîşli", "bilî", "bilîci", "bilîşlik", "bilür", "bilmek", "âlim", "yazar" isimlerini tespit edebildik.

Yûnus Emre her mutasavvuf şair gibi deniz ve denizle ilgili kelimeleri şiirlerinde kullanmıştır. Tasavvufta tevhîd kimi zaman denize benzetilir. Deniz ve su ile ilgili dîvânda geçen ve tespit edebildiğimiz bazı isimler şunlardır:

"deniz", "ummân", "tekne", "Tûfan", "sel", "Nûh", "mercan", "kevser", "katre", "inci", "ırmak", "derya", "çay", "dalan", "çeşme", "dere", "bulanuk", "Ceyhûn", "balçık", "balık", "mevc", "mevc urduğı", "havz", "gark olan", "gavvâs", "dürdâne"...vb.

Şair Yûnus Emre çok sayıda kullandığı isimleri, gerek gerçek, gerek mecaz ve yan anlamlarıyla şiirlerine yansıtmıştır. Şairin isimleri bol sayıda ve çok anlamlı kullanabilmesi onun kelime dünyasının zenginliğini gösterir.

1.3.1.2.ÖZEL İSİMLER

Yûnus Emre şiirlerinde çeşitli özel isimler de kullanmıştır. Divanda farklı 191, toplam 1992 özel ismin kullanıldığını görüyoruz. Bu isimlerin büyük bir çoğunluğu Kur'an'dan ve İslâm tarihinden alınmış isimlerdir. Büyük bir çoğunluğu dîni nitelikli olan bu isimleri, dört ayrı başlık altında inceleyebiliriz.

1.3.1.2.1.Şahıs İsimleri

Divanda geçen şahıs isimlerini, sayılarının az olması nedeniyle, hepsini göstermeyi uygun bulduk. Buna göre dīvândaki şahıs isimleri ve kullanım sıklıkları şu şekildedir:

ŞAHIS İSİMLERİ	SIKLIK(FREKANS) DERECELERİ
Yûnus	436
Muhammed	47
Mûsâ	43
Emre	38
Mansûr-ı Bağdadî	31
Mustafâ	24
Sûleymân	24
Mecnûn	24
Tapdug	22
Yûsuf	20
Âdem	12
Alî	11
İbrâhim	11
Hızır	9
Ya'kûb	8
Eyyûb	8
Leylâ	8
Ferhâd	7
Kârûn	6
Edhem	6
İsa	6
Halîl	6

Nemrûd	6
İsmâil	5
Ömer	5
Ahmed	5
Hamza	5
Cercîs	5
Mevlânâ	4
Nûh	4
Kerem	4
Addürrezzâk	4
İlyâs	3
Nûşîrevân	3
Osmân	3
Üveys	3
Zekerîyyâ	3
Meryem	3
Lokman	3
Hasan	3
Belkîs	3
Davûd	3
Câlinûs	2
Bâyezîd	2
Cüneyd	2
Firavn	2
Havva	2
Hüseyin	2
Rüstem	2
Şeddâd	2
Ebubekir	2
Hâmân	2

Geyiklũ (geyikli baba)	2
İmrân	1
Kutbũ'ddin	1
Murtaza	1
Necmũ'ddin	1
Numân	1
Saltug	1
Selmân	1
Şiblî	1
Şîrîn	1
Şît	1
Cafer-i Tayyâr	1
Ümrân	1
Ebu-Müslim	1
Zelhâ	1
Züleyhâ	1
Deccâl	1
Zülkarneyn	1
Barak (baba)	1
Belkîs	1
Celâlũ'ddin	1
Bestâmî	1
Bukrât	1
Hattâb	1
Hudâvendigar	1
İdris	1
Hüsrev	1
Feridũn	1

Toplam şahıs ismi : 933

Farklı şahıs ismi : 80

Görüldüğü gibi şair dîvânında en çok kendi adını zikretmiştir. Özellikle tecrîd sanatını kullanarak, hemen hemen bütün şiirlerin sonunda kendine seslenmiş, Yûnus, Miskîn Yûnus, Yûnus Emre, Emre isimlerini kullanmıştır. Şairin adını kullandığı şiirlerine bazı örnekler şunlardır:

Yûnus tap uzat bu sözi Allâh'una tutgıl yüzi (184/19)

Âşıklara miskîn Yûnus hoş haber degürü gelem (182/10)

Bi-çâre Yûnus'un altun sözini (95/13)

Dervîş Yûnus sen dahı incitme dervîşleri (96/6)

İy Yûnus Emre tıfliken hiç nesneyi fehm etmedin (94/5)

Yûnus miskîn bu ögüdi sen sana virsen yig idi (6/8)

Şairin yukarıdaki örneklerde de görülen bu özelliği halk edebiyatındaki mahlas söyleme geleneği ve hüsn-i tahallus sanatı ile de örtüşmektedir.

İkinci ve en çok kullanılanlar ise Hz.Peygamberin Muhammed, Mustafa, Ahmed isimleridir. Resûl (11) Resûla'llâh (8) sıfatıyla da Hz. Peygamberi anmıştır.

Dervîşlerün hâlleri Hakk'a gider yolları

Arş'da na'lin dönderdi Üveys'i dervîşlerün (149/2)

Yûnus Emre mi'râc olayını anlatan yukarıdaki beyitin geçtiği şiirinde Üveys adını Veyse'l Karâni'nin dışında Hz. Peygamber olarak kullanmıştır.

Yûnus Emre'nin Hz. Muhammed'i anlattığı şiirlerden birini aşağıya aldık.

145

Çalab nûrdan yaratmış cânını Muhammed'ün

Âleme rahmet saçmış adını Muhammed'ün

Dostum dimiş yaratmış hem anun kaydın yimiş

Ümmetden yana komiş yönini Muhammed'ün

Muhammed bir denizdür 'âlemi tutup durur

Yitmiş bin peygamberler gölinde Muhammed'ün

Dünyâ mâlın dutmamış hiç emânet artmamış

Derzi biçüp dikmemiş donını Muhammed'ün

Tanrı Arslanı 'Alî sağında Muhammed'ün

Hasan ile Hüseyin solunda Muhammed'ün

Yılda yitmiş bin hâcî her biri niyyet ider

Varur ziyâret ider nûrını Muhammed'ün

Yûnus Emre'm 'aşkludur eksiklûdür miskîndür

Her kim yimez mahrûmdur honını Muhammed'ün

Şiirde de görüldüğü gibi Hakk'ın dostu olan Hz. Muhammed, dürr-i yetîm, fahr-ı âlem, Resûl-ı mutlak, en önemlisi de Çalab'ın habibi (7)'dir.

Hz. Mûsâ, Hz. Süleymân, Hz. Yûsuf, Hz. Âdem, Hz. İbrahim, Hz. Yâ'kûb, Hz. Eyyûb, Hz. İsa, Hz. İsmâil, Hz. Nûh, Hz. İlyâs, Hz. Zekerîyyâ, Hz. Davûd, Hz. Şît, Hz. İdris şairin dîvânında kullandığı peygamber isimleridir. Bu isimleri kullanırken Kur'an'dan ve İslam tarihinden yararlanarak onların hayatlarına telmihde bulunmuştur.

Hız. Mûsâ'nın yolculuğu ve Tûr Dağı hikayesi, Hız. Süleymân'ın mührü, Belkîs ile karşılaşması, yoldaki karınca, Hız. Yûsuf'a kardeşlerinin oynadığı oyun ve Hız. Yâ'kûb'un üzüntüsü, Hız. İbrahim'in ateşe atılması, Hız. Eyyûb'un çilesi, sabrı; Tufân hadisesi, İdris peygamberin terziliği, Hız. İsmail'in oğlunu kurbân etmek isteyişi gibi birçok hakikat, Yûnus Emre'nin insan ve insanın manevi yolculuğunu anlatırken, kimi zaman gerçek kimi zamanda mecazi anlamlarıyla faydalandığı kavram ve hadiselerdir.

Mitolojik ve tarihi efsanevi karakterlerin de dîvânda zaman zaman kullanıldığını görürüz. Mecnûn, Leylâ, Kerem, Şîrîn, Ferhâd, Nuşîrevân, Hüsrev halk hikayesi kahramanlarıdır. Nuşîrevân, Hız. Meryem, Hız. Hasan, Hız. Hüseyin, Hız. Selmân, Nemrûd, Deccâl, Firavn, Zelha, Züleyhâ, Şeddâd, Kârûn, Cercîs, Hızır, İlyas, Hâmân, Kur'an' da adı geçen efsaneleşmiş kişilerdir.

Câlinus, ilkçağ Yunan hekimlerindendir. Bukrât İskender'den yüz yıl önce yaşayan meşhur Yunan hekimi Hipokratis'dir. Lokman Kur'an-ı Kerim'de kendi adıyla geçen sürede anılan ünlü bir hekimdir.

İmrân Musâ peygamberin babası, dört halife Hız. Hamza, Hız. Ebubekir, Hız. Ali, Hız. Ömer, Hız. Osman da dîvânda yer alır. Murtaza Hız. Ali'nin lakâbı, Hattab, Hız. Ömer'in, Hudâvendigar Mevlânâ'nın lakabıdır, Halîl Hız. İbrahim'in sıfatıdır.

İmam-ı âzam Hız. Numan, Bâyezid Bestami, Mevlânâ, Barak Baba, Saltug (Sarı Saltug) Hallac-ı Mansûr, İbrahim Edhem, Cafer-i Tayyâr, Şiblî, Cüneyd-i Bağdâdi dîvânda adı geçen veli ve mürşîd zatlardandır.

22 defa adı geçen Tapdug, Tapdug Baba ise şairin mürşîdi ve menkabevî hayatının etrafında teşekkül ettiği büyük evliyâdır.

Sadece Yûnus'un kullandığı şahıs adlarına bakılarak, bir dönem iddia edildiği gibi onun ümmî olmadığını, ilm-i ledûn bilgisinin yanı sıra, İslâmî

ilimler, tarih ve kültürel alanlarda da çok iyi yetişmiş, kültürlü bir şair olduğunu söyleyebiliriz.

İçinde yaşadığı kültüre yabancı kalmayan Yûnus, kendi döneminde ve önce yaşamış büyük zatlara ve söylenegelen halk hikâyeleri kahramanlarını da büyük bir ustalıkla şiirlerinde işlemiştir.

1.3.1.2.2. Şehir Mekân ve Yer İsimleri

ŞEHİR, MEKÂN VE YER İSİMLERİ	SIKLIK(FREKANS) DERECELERİ
Ahret	34
Uçmak	34
Tamu	27
Tûr	27
Mirâc	22
Kâf	20
Sırât	13
Ka'be	11
Cehennem	10
Ken'ân	9
Mısır	7
Bağdâd	5
Kayseri	4
Arâsat	3
Konya	2
Zühre	2
Firdevs	2
Rum	2
Urum	2

Maraş	2
Mekke	1
Mirrih	1
Nahcûvan	1
Arâfat	1
Sivas	1
Şam	1
Şirâz	1
Tebrîz	1
Bercîs	1
Ceyhûn	1
Beytû'l- Ma'mûr	1

Toplam şehir, mekân ve yer isimleri : 224

Farklı şehir, mekân ve yer isimleri : 30

Yûnus Emre dîvânında Kayseri, Konya, Maraş, Sivas, Ka'be, Mısır, Ken'ân, Rum, Nahcûvan, Mekke, Şam, Şirâz, Tebriz, Bağdâd, gibi şehir adlarının yanısıra Kur'an'da bahsedilen Cennet, (Tamu, Uçmak), cehennem, Mirâc, Beytû'l- Ma'mûr (Gökte Ka'be hizasında bulunan Allah'a en yakın meleklerin tavaf ettiği ev), Sırat, Firdevs (Cennetin, altıncı katı, cennet), Arasât, Âhret gibi mekân isimlerini de kullanmıştır.

Arafat ve Tûr Dağı ile efsanevi Kâf Dağı, Ceyhûn Nehri, Zühre, Mirrih ve Bercîs gezegenlerini de mekân ve yer adları içerisinde gösterebiliriz.

Tarihi olay ve hikâyelere telmihte bulunan şair, manevî halleri anlatırken Kur'an'da da bahsedilen, mekân adlarını kullanmıştır.

Mecaz şairi Yûnus, mitolojik bir yer adı olan Kaf dağından, Mekke, Ka'be gibi gerçek yer adlarında yeri geldiğince yeni yeni anlamlar yükleyerek,

kendine has, tasavvufî ıstılahlara uygun yeni mekânlar, mekân adları yaratmıştır:

Şimdi adum Yûnus durur ol demde İsmâ'il idi
Ol dost için Arâfat'a kurbân olup çıkan benem (187/11)

Mûsâ'nın agdugı Tûr'ı yohsa Beytû'l- Ma'mûr'ı
İsrâfil çaldugı Sûr'ı cümle vücûdda bulduk (133/5)

Yûnus ölürse ne gam ışk içinde kardaşlar
Işk yolına uyagan ma'şûk burcında biter (26/10)

Sen cihân mülkini Kâf'dan Kâf'a dutdun dut (18/1)

Bilimedün sen seni sadefde ne gevhersin
Mısır'da sultân iken Ken'ân arzû kılursın (255/4)

Kayseri Tebriz ü Sivas Nahcuvan u Maraş Şirâz
Gönül sana Bağdâd yakın âlemlerde dîvâdasın (278/6)

Işk başumdan aşıcaguz mevc uruban taşıcaguz
Bir (dem) gelür ki iy gönül mecsidile Kur'an'dasın (278/5)

Ka'be senün işigündür eyle bil
Bulımadum yol çeküp varmagıla (296/5)

Gönül, Çalab'ın tahtıdır. Kâ'be'dir. Kendini ve Allah'ı bulmak, bilmek isteyen kişi gönlüne yönelirse hakikati orada bulacaktır.

1.3.1.2.3. Allah'ın İsimleri, Melek ve Nuranî Varlık İsimleri

ALLAH'IN İSİMLERİ	SIKLIK(FREKANS) DERECELERİ
Hakk	295

Allah	75
Çalab	67
Şâh	32
Tanrı	30
Sübhân	14
İlâhi	11
Hudâ	11
Kadir	10
Rab	8
Rahîm	6
Hâlik	5
Kerîm	4
Mevlâ	4
Cebbâr	3
Gufrân	3
Rahmân	3
Kerîm	4
Mevlâ	4
Zü'l-Cehâl	2
Şefî	2
Âffan	1
Deyyân	1
Hayy	1
Kayyûm	1
Yezdân	1
Mennân	1
Hayyü'l-Bekâ	1
Hayyü'l- Kayyûm	1

MELEK VE NURÂNİ VARLIK İSİMLERİ	SIKLIK(FREKANS) DERECELERİ
Şeytân	19
Azrâil	17
Hûri	15
İsrâfil	12
Cebrâil	9
İblîs	8
Burak	7
Münker	7
Nekir	7
Hûr	6
Azâzîl	5
Zebâni	5
Rıdvân	3
Hârût	2
Mârût	2
Cibril	1
Cinnî	1
Gılmân	1
Kirâmen Kâtibin	1
Mikâil	1
Şeyatîn	1

Toplam Allah'ın isimleri, melek ve nuranî varlık isimleri : 723

Farklı Allah'ın isimleri, melek ve nuranî varlık isimleri : 48

Dîvânda 27 farklı Allah'ın ismi ve 21 tane de melek ismi vardır. 48 farklı özel isim toplam 723 defa kullanılmıştır.

Tasavvufi bir eser olan dîvândan yaradanın çeşitli sıfatlarıyla birlikte birçok adının kullanılması çok doğaldır.

Mikâil, İsrâfil, Azrâil ve Cebrâil gibi dört büyük meleğin adının yanı sıra, Kirâmen-Kâtibin, Hârut-Nârût, Huri, Gilmân, Rıdvân isimleri de dîvânda yer alan özel isimlerdendirler.

Burak adlı miraç bineğini de nurdan yaratılmış bir varlık olduğu için bu bölüm içerisine aldık.

1.3.1.2.4. Dîni ve Tasavvufî Nitelikli İsimler

DİNİ VE TASAVVUFİ NİTELİKLİ ÖZEL İSİMLER	SIKLIK(FREKANS) DERECELERİ
Kur'ân	25
Resül- Resûla'llâh	19
Ene'l-Hak	15
Sûr	7
Tûfân	5
Kevser	4
İslâm	4
Tatar	3
İncil	3
Efreng	2
Furkân	2
Seyyid	2
Tûbâ	2
Yâ'sîn	1
Yi-nûn-sîn	1
Tevrât	1

Zebûr	1
Arab dili	1
Bezm-i ezel	1
Zülfekâr	1
Düldül	1
Fâtihâ	1
Sıddîk	1
Seydî	1
İmrânî	1
İmrânoğlu	1
Lem-yezel	1
Levh-kalem	1
Necefî	1
Rahmânî	1
Ashab-ı Suffa	1

Toplam dîni ve tasavvufî nitelikli isimler : 112

Farklı dîni ve tasavvufî nitelikli isimler : 33

Bunların dışında "öd ağacı (1)" da dîvânda bir defa kullanılmıştır.

Tespit edebildiğimiz bu 35 farklı özel isim, toplam 114 defa kullanılmıştır.

Sayru olmuş iniler Kur'ân ünini dinler

Kur'ân okıyan kendü kendü Kur'ân içinde (302/8)

Dîvânda en çok kullanılan Kur'ân kelimesinin yanı sıra İncil, Tevrât ve Zebûr da dîvânda yer alan kutsal kitap isimleridir. Furkân kelimesini de Kur'an anlamında kullanmıştır.

Tevrât ile İncîl'i
 Zebûr ile Furkân'ı
 Bunlardaki beyânı
 Cümle vücûdda bulduk (133/6)

diyen Yûnus Emre özel isimleri de, tıpkı diğer kelime türlerini büyük bir çoğunluğunda olduğu gibi hem gerçek, hem mecaz anlamlarıyla birlikte kullanmıştır. Batınî ve zahirî bilgiye tek pencereden bakan ve gören Yûnus, bütün varlığı sözleri ve gönlüyle kucaklamıştır. Bu türden kullanımlara bazı örnekler şunlardır:

Senün okun durmadan ok atar yay kurmadan
 İsrâfil sûr urmadan niçe cânlar uyana (320/9)

Kevser havzına dalanlar ölmezden önden ölenler
 Nefsini düşman bilenler konar Tûba dallarına (345/6)

İslâm adı okınacak yoldaşumuz İmân gerek (138/1)
 Dün-gün işüm budur hemân nefsüme bir Tatar oldum (222/6)

Gâh bir gâzi olam Efreng ile ceng eyleyem
 Geh dönem Efreng olam nisyân ile isyân olam (201/15)

1.3.2.FİİLLER

Fiiller hareketleri karşılayan nesnelerin zaman ve mekân içindeki her türlü yapma, olma ve durmaları için kullanılan sözcüklerdir.

Filler sadece çekimli fiillerden ibaret değildir. “Türkçeye bir anlatım gücü ve kıvraklığı kazandıran, anlatılacakları , kısa yoldan aktarmayı sağlayan özelliklerden biri dilimizde eylemsilerin varlığı ve sık sık kullanılışlarıdır.”³²

Hareketleri karşıladıkları için fiillerin isim, sıfat ve zarf şekilleri de fiiller içine alınmalıdır.

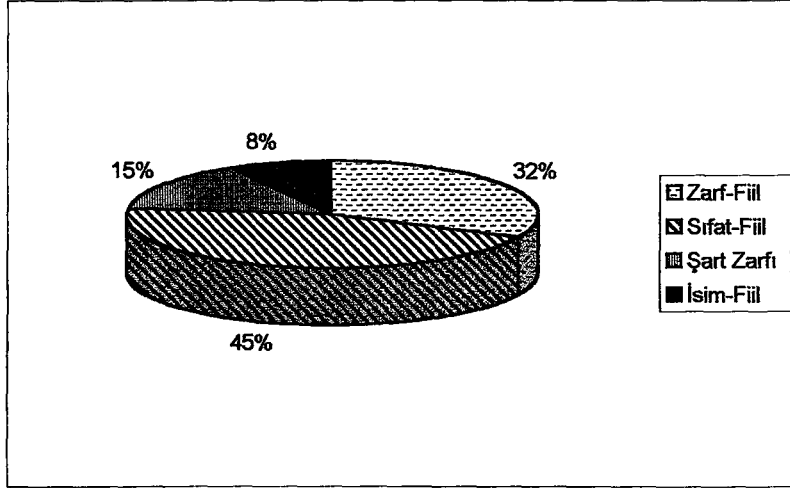
Divanda toplam 10847 fiil kullanılmıştır. Toplam fiil sayısının 2746’sını yaklaşık % 21’ini sıfat-fiil, zarf-fiil , isim-fiil ve şart zarfları oluşturmaktadır.

Bunu bir grafik ve tablo halinde gösterirsek fiil unsurlarının oranları şu şekilde olur:

FİİL UNSURLARI

% 45	Sıfat-fiil
% 32	Zarf-fiil
% 8	İsim-fiil
% 15	Şart Zarfı

³² Doğan AKSAN, Sözcük Türleri, (Ankara, 1983), 262.

Fiilimsiler dışında Yûnus Emre dîvânındaki şiirlerde toplam 8101 fiil kullanılmıştır. Bu fiillerden 2408 tanesi farklı fiillerden oluşmaktadır ve her fiil ortalama “3,33” defa kullanılmıştır. Fiillerdeki bu çeşitlilik, aksiyonun hep aynı fiillerle değil de farklı şekillerle de anlatıldığını ve şairin isim kadar zengin bir fiil dünyasına sahip olduğunu göstermektedir. Bu da güçlü bir fiil hakimiyeti demektir.

Yûnus Emre’nin şiirlerinde en çok kullandığı fiiller ve bunların sıklık dereceleri şu şekildedir:

FIİLLER	SIKLIK(FREKANS) DERECELERİ
Gel-	271
Ol-	252
Gör-	241
Bil-	223
De-	187
Git-	130
Eyt-	117
Var-	117
Var	117

Bul-	106
Kal-	96
Söyle-	89
yok	84
Bak-	79
Geç-	72
Ko-	68
Vir-	68
Al-	65
Öl-	65
İr-	62
Et-	60
Sar-	55
Yüri-	52
Sev-	49
Dur-	48
İşit-	46
San-	45
İste-	44
Gir-	40
Terk eyle-	37
Tut-	36
Çık-	36
Oku-	35
Bit-	34
İç-	32
Yit-	32
Yan-	31
Dile-	31
Dön-	31

Ağla-	28
Düş-	26
Yat-	26
Dol-	25
Unıd-	25
Âşık ol-	25
Eyle-	24
Dir-	23
Otur-	22
Dal-	22
Ak-	22
Uç-	20
Anla-	20
Dinle-	20
Göster-	19
Gül-	18
Diril-	18
Benzesun-	18
Duy-	18
Görin-	17
Yak-	17
Koy-	17
Gez-	16
Göç-	16
Haber vir-	16
Kork-	16
Yarat-	16
Yoldaş ol-	15
Çağır-	15
İn-	15

Dut-	15
Tur-	15
Götür-	15
Gey-	15
Hayrân ol-	14
Kes-	14
Gözünü aç-	14
Öldür-	14
Kon-	13
Yaz-	13
Sabır eyle-	13
Aldan-	13
Getür-	13
Dök-	13
Kıl-	12
Yık-	12
Yu-	12
Ayrıl-	12
Beri gel-	12
Ur-	12
Usan-	12
Terkin ur-	12
Del ol-	11
Açıl-	11
Cân vir-	11
Top-	11
Doğ-	11

Fiillerde zaman ve tercihi bakımından şiirleri incelediğimizde en çok görülen geçmiş zaman kullanıldığını görürüz. Çok az farkla ikinci ve üçüncü sırayı geniş zaman ve istek kipi almaktadır. Şair cevher fiili, emir, şart, gelecek zaman, gereklilik, duyulan geçmiş zaman kiplerini de şiirlerinde kullanılmıştır.

Birleşik zamanlardan ise geniş zamanın hikâyesi, şartın hikâyesi, duyulan geçmiş zamanın hikâyesi seyrek de olsa kullanılmıştır. Böylece şair şiirlerinde hayallerin, duygu ve düşüncelerin akışına uygun olarak yerine göre külfetsiz, dupduru, yerine göre de renkli ve müzikâl bir dil ve üslûp kullanmıştır.

Yapı bakımından fiilleri incelediğimizde en çok basit ve türemiş kelimelerden kurulu tek kelimelik fiillerin kullanıldığını görürüz:

“gel-“, “göl-“, “ur-“, “doğ-“, “gör-“, “git-“, “bul-“, “gez-“, “kan-“, “tap-“, “yık-“, “kes-“, “yat-“, “ko-“, “tut-“, “çık-“, “dir-“, “çağır-“, “buda-“, “buna-“, “fısılda-“, “öpil-“, “doyur-“, “giyür-“, “toyla-“, “talbın-“, “süzül-“, “yüzdür-“...vb.

Geriye kalan ve yine büyük bir çoğunluğu oluşturan fiiller ise iki veya daha fazla kelimeden kurulmuş birleşik fiillerdir.

Prof.Dr. Leyla Karahan birleşik fiili “bir hareketi karşılamak üzere bir arada bulunan kelimeler topluluğudur”³³ diye tanımlar ve yapı bakımından fiilleri üç grupta inceler. Bu grupların her üçü de dîvânda mevcuttur. Bu üç tip birleşik fiil ve dîvândan bazı örnekler şu şekildedir:

³³ Leyla KARAHAN: Türkçe’de Söz Dizimi, (Ankara, 1999), 36.

1) Bir İsim Unsuru İle Bir Yardımcı Fiilden Kurulan Birleşik Fiiller:

Bu tip birleşik fiillerde Yûnus Emre “et-”, “ol-”, “kıl-”, “eyle-”, yardımcı fiillerini kullanmıştır. Hatta aynı isim unsuruna “et-”, “kıl-”, “eyle-”, yardımcı fiillerinin üçünü de getirdiği görülmektedir.

Âsi ol-, azmeyle-, ibâdet eyle-, ibâdet kıl-, inâyet ola, inâyet eyle-, âh it-, assı kıl-, assı eyle-, ayb eyle-, cefâ kıl-, ceng eyle-, cevân it-, cevân kıl-, arzû kıl-, âvâz it-, çûl eyle, da’vi kıl- esîr iyle, esîr kıl, esîr ol-, taleb eyle-, figân eyle-, lâl eyle-, âbâd eyle-, fâş eyle, fenâ ol-, fikr eyle-, gazâ kıl-, gerek ol-, gulgul eyle-, günâh kıl, günâh it, haber it, haberdâr ol-, hamle it-, hâsıl ol-, hatâ kıl-, hayrân ol, helâl ol, helâl kıl-, hisâb it-, hitâb kıl-, hoş ol-, ıyân ol-, kebâb ol-, kesâd ol-, keşf ol-, yorak kıl-, şükûr kıl-, kul ol-, kurbân ol-, lâyıık ol-, ma’lûm ol-, mat ol-, müsûlmân ol-, nûkte kıl-, makbûl ol-, emîn ol, divâne ol-, helâk ol-, sebl ol-, secde eyle, secde kıl-, serhoş ol-, şerhe eyle-, tamâm ol-, yir eyle-, yok ol-, yol eyle-, ziyân it-, del ol-, kürelık it-, zîna kıl-...vb şairin şiirlerinde kullandığı birleşik fiillerdendir.

Bu birleşik fiillerin isim unsuru bir sıfat-fiil olabilir. Günümüz Türkçesinde sıfat- fiil “ol-” ve “bulun-” yardımcı fiilleriyle birleşirken dîvânda “ol-” yardımcı fiilinin yanı sıra “eyle-” yardımcı fiiliyle birleşen isim unsuruna bir örnekte de olsa rastlamak mümkündür:

Bozar ol-, budar ol-, gezer ol-, geder ol-, göçer ol-, karışgan ol-, saçar ol-, deprenür ol-, görmez ol-, gülüşgen ol-, içer ol-, kazar ol-, savaşgan ol-, söyler ol- tozar ol-, yazar ol- assı kılmaz ol-, söyler eyle-, kaçar ol-...vb.

2) Bir Fiil Unsuru İle Bir Yardımcı Fiilden Kurulan Birleşik Fiiller:

Bu birleşik fiillerde ana fiil unsuru başta bulunur. Anlamı üzerinde bulunduran bu unsur, “-a/-e”, “-ı/-i”, “-u/-ü”, “-p/-ip”, “-up/-üp” zarf-fiil eklerinden birini taşır.

Yunus Emre dîvânında tespit ettiğimiz bu türden fiiller şunlardır:

amel ide gör-, açabil-, açılıvir-, alivir, bozayaz-, bulı göre-, bile gel-, bile gör-, bile var-, çevürü gel-, dervişlik ide gel-, devrânım süre gel-, devrânım süregör-, dileni gör-, doğa gel-, dura kal-, geçebil-, geçe gör-, dile getürübil-, gideribil-, gizlenübil-, göre dur-, göre gel-, göre bil-, gösteri dur-, yüze dur-, hükm idebil-, kasd idebil-, kul olıgör-, kuşanı gör-, miskin olugör-, namâzun kıla gör-, nazar eyleyi gör-, uçabil-, varı bil-, yite gör-, yüze dur-, anlayuvur-, arta dur-, aş a gel-, boza dur-...vb.

3- Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller:

Bu birleşik fiiller, bir isim ve bir fiil unsurundan meydana gelir. İsim başta fiil unsuru sonda bulunur. Unsurların biri veya hepsi, kendi sözlük anlamları dışında kullanılır. Bunların bir kısmı deyimleşmiştir.

Grubun unsurları, kelime grubu olabilir.³⁴ Dîvândaki fiillerin tamamına baktığımızda frekanslarının toplamıyla birlikte en çok basit ve türemiş fiillerden kurulmuş fiillerin sıklığı dikkati çeker. Fakat dîvândaki 2408 farklı fiilden 581'i basit ve türemiş fiil, 1827'si ise birleşik fiilden oluşmaktadır. Bu birleşik fiillerin 312'ye varan çoğunluğu ise anlamca kaynaşmış ve deyimleşmiş birleşik fiillerden oluşmaktadır.

Ayby yüzüne urul-, özür gözet-, gözünü aç-, kapu aç-, Âdemlikten çık-, aklını başına divşür-, aklu başundan git-, alçak gör-, gönül al-, aşka düş-, aşına zehr-i katil kat-, ayaklara düş-, ayru düş-, bağıru dağlan-, bağıru doğra-, bağıru del-, bağıru piş-, bağıru taşa dön-, kana boya-, Hakk'ı bul-, belünü bük-, cân vir-, cân al-, cân gözin aç-, cân idün-, cân ile başdan geç-, cân fidî et-, cânı yan-, cânundan geç-, baş ol-, başını çek-, baş koş-, beğlik sür-, yollarına bel bağla-, benliğünden geç-, bıçak çal-, boynuna urgan bırak-, elden bırak-,

³⁴ Leyla KARAHAN: a.g.e., 36-38.

bel bağla-, kendözinden bil-, kadrünü bil-, haddini bil-, bir çöpe sayma-, bir eyle-, bir madenden eyle-, bir pûla sayma-, bıçak çal-, neşter çal-, kalem çal-, sabr u kanâat çek-, aradan çık-, çiğ ol-, defterin dür-, defterin yu-, derde düş-, başına devlet tâcı kon-, didiğünü tut-, dile gel-, dile düş-, dilinde ağı tüt-, dili dön-, dorı yola gel-, sevdâya düş-, öğüne düş-, ayaklar altına düş-, gönül sınığın düz-, ecel sal-, düş yor-, ecel şerbetin iç-, el al-, elden ele düş-, el etek dut-, fitne düz-, gözünü gaflet bağla-, gam yi-, çağı geç-, gönünden geç-, söz geçür-, ağır gel-, aklu git-, parmak ile göster-, gözine gir-, Hakk'ı bil-, hâlden hâle düş-, hil'at giy-, başı hoş ol-, iş dut-, itdüğünü bul-, yüzü suyu kal-, kapuda kal-, kara yir altına gir-, koşun karağün çat-, kaydın yi-, yüzünü ak kıl-, kılı kırk yar-, kızıl pûl eyle-, bir taş taş üstüne koma-, yoluna baş ko-, kulağına girme-, mesel bağla-, lisân depretme-, murâd al-, murâda ir-, noksân ir-, oda yak-, oda at-, oda düş-, yalan ol-, yiri dar ol-, öğinden gitme-, öğüt vir-, ölmezden önden öl-, rahmet yağ-, saf bağla-, yoğa say-, yile savur-, gönül pasını sil-, söz düşür-, söz sat-, söz düş-, su'âlden ko-, sûret beze-, suya sal-, teberrükler düz-, günâh tart-, toprak ol-, erenler eteğin tut-, cihânı tut-, kulak tut-, kılıç ur-, va'deye sal-, varlığından geçer ol-, vücûda gel-, özün gümâne ver-, yüreği yan-, vakti yet-, yire gir-, yola gel-, yuva yap-, yuvadan uç-, düş yor-, yüzünü yire ur-, yüz döndürme-, yüzüne ur-, tuz ekmek ye-...vb.

Yukarıda verdiğimiz örneklerden de anlaşıldığı üzere Yûnus Emre kullandığı fiillerde tercihini daha çok deyimlerden yana yapmıştır. Deyimler umumî dile mal olmuş folklorik unsurlardır. Mecazi elemanlar olan deyimler şiire değer katar.

"Deyimlerde her şeyden önce anlamda bir mübalağa yönü, mantık dışına kaçma çabası vardır. Hatta deyimlerde olağanüstü manzaralar, hayaller, resimler çizilmeye çalışılır. Amaç, fazlası ile dikkati çekip, anlatıma güç vermek, kolay anlatımı sağlamaktır."³⁵

³⁵ Vecihe HATİPOĞLU: Türkçenin Söz Dizimi, (Ankara, 1982), 202.

Yûnus Emre 13.yy'da yazdığı şiirlerle kendine has "sehl-i mümteni" adlı bir tarz yakalamış ve az, öz söz söylemeyi düstûr edinmiştir. Zeynep Korkmaz'ın da belirttiği gibi "orijinal bir şekil ve anlatım güzelliği içinde konuşmamıza canlılık getiren, anlamı derinleştiren ve mecaz yolu ile düşünceyi kestirmeden anlatmaya yarayan söz kalıpları"³⁶ olan deyimler, Yûnus Emre'nin "sehl-i mümteni" adlı tarzı oluşturmada önemli bir yer tutar diyebiliriz.

Mehmet Kaplan da Yûnus Emre'nin dilindeki sağlamlık ve sürekliliğin sebebini onun şiirlerini herkesin bildiği ve kullandığı kelimelerle yazmış olmasına bağlar.³⁷ Mustafa Tatçı mutasavvıf bir halk şairi olan Yûnus Emre'nin, Türkçe'de dîni-tasavvufî bir ıstılah ve mecaz dilinin kurucusu olduğunu ve bunun onun en dikkat çekici özelliklerinden biri olduğunu söyler.³⁸ Kanaatimizce onun bu sade, kolay anlaşılır ama derin ve mecazlı söyleyişinin en önemli kaynaklarından biri kullandığı deyimleşmiş fiiller ve onlara yüklediği tasavvufî mecaz ve sembollerle yüklü yeni anlamlarıdır.

Bilindiği gibi Yûnus Emre fiillerin yanı sıra isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil ve şart zarflarını da çok sayıda kullanmıştır.Yûnus Emre'nin, insanı hareket halinde gösteren aktif ifadeler kullanması, onun ruhunda İslâm mistisizmine rağmen, atlı göçebe medeniyetine has özellikleri muhafaza ettiğini gösteren bir delil sayılabilir.³⁹

Yûnus'un kullandığı orijinal ve mecaz yüklü deyimlere bazı örnekler şunlardır:

Boyandım rengine solmazam ayruk (129/5)

Yunus ne hoş demişsin bal u şeker yimişsin

Ballar balını buldum kovanım yağma olsun (271/8)

³⁶ Zeynep KORKMAZ: a.g.e., 289.

³⁷ Mehmet KAPLAN: "Yunus Emre'den Bir Şiir", (Hüseyin ÖZBAY- Mustafa TATÇI: Yûnus Emre Makalelerinden Seçmeler, Ankara, 2001), 282.

³⁸ Mustafa TATÇI: Yûnus Emre Divanı, (Ankara, 1991), 34.

³⁹ Mehmet KAPLAN: a.g.e., 287.

Bizim il bâzîrgânı hîç assı gözetmedi
Çün assı bizüm degül ziyânı yağmaya virdük (143/2)

Hoş haber geldi dostdan yarattı bâg u bostân
İlm okur hezâr destân bûlbûlleri râz ile (335/3)

“rengine boyan-,” “bal şeker ye-,” “assı gözet-,” “yağmaya ver-,” “ilm oku-,” deyimleri şairin dizeleri içerisinde yeni mecazlar yüklenerek derin ve orjinal ifâdeler halini almışlardır.

Yûnus Emre aktif mistiktir. O mistisizmi kendisi ve toplum için faydalı ve daha anlaşılır, zevkli hâle getirmiştir. Şiirlerinde kullandığı bol fiiller ve bunların bir kısmının da deyim olması, Yûnus’un aktif kişiliğinin yanı sıra derin anlamlar içeren, mecazlı üslûbunun delillerindendir.

1.3.3.ZARF-FİİLLER

Zarf-fiiller şahsa ve zamana bağlanmayan mücerret bir hareket hali karşılarlar. Zarffiiller fiillerin zarf şekilleridir. İsim değil, fiil olan kelimelerdir.

Şair dîvânda toplam 884 , 618 de farklı zarf-fiil kullanmıştır.

Yûnus Emre dîvânında en çok kullanılan zarf-fiiller ve kullanım sıklıkları aşağıdaki gibidir:

ZARF-FİİLLER	SIKLIK (FREKANS) DERECELERİ
diyü	25
gelüp	15
koyup	13
varup	11
gelmeden	6
göricek	6
içüp	6
yana yana	6
diyüben	5
geçüben	5
göriceğez	5
görüp	5
yaradılmadan	5
bakup	4
diyüp	4
durup	4
düşüp	4
gelicek	4
isteyüben	4
olıcak	4
olmadan	4
ölüp	4
terk	4
idüben	4
varuban	4

yağmur olup	4
yyüp	4
yoğ iken	4

Eskiden beri Türkçede en çok kullanılan zarf-fiil eki “-up, -üp”, Yûnus Emre Dîvânı’nda da 347 defa kullanılarak zarf-fiil ekleri içerisinde en üst sırayı almıştır. Eski Türkçede “-p” şeklinde iken, Batı Türkçesinde önündeki yardımcı vokal ekin bünyesine dahil edilerek, iki sesli bir ek haline gelmiştir. Dîvânda “göynep” kelimesinin dışında “-up, -üp” şeklinde iki sesli olarak kullanılmıştır.

Kullanım sıklığı açısından ikinci sırada yer alan “-uban”, “-übeni”, “-ubanın”, “-übenin” zarf-fiil eki ise 107 defa kullanılmıştır:

Aldanuban, bezenüben, bakubanı, bûlbûl olubanı, diyübeni, girübeni, kaynayubanın, koyubanı, virübenin...vb.

Üçüncü en çok kullanılan ek “-madan”, “-meden” ve Eski Türkçedeki hali ile “-madın, -medin” ekidir. Menfilik ifade eden bu ek 62 defa kullanılmıştır:

“dimedin”, “dimeden”, “yaradılmadan”, “deprenmeden”, “imaret olmadın”, “ırılmadan”, “bitmeden”, “bulanmadan”...vb.

Dördüncü sırada ise 53 defa kullanılan “-iken” eki yer almaktadır:

Seyr ideriken, kul iken, ağyar iken, elümüz ireriken, batmış iken, bilmeziken, bir iken, bundayiken, düzülmüş iken, gezer iken, giderken, kalmışiken...vb.

Örneklerde görüldüğü gibi ek kelime kök ve gövdelerine eklenirken aradaki “i” hemen hemen hepsinde muhafaza edilmiştir.

Sırayı 46 defa tekrarlanan “-ınca, -ince” eki takip etmektedir. Daha sonra “-cak, -cek” ve bu ekin genişlemiş şekli olan “-ıcağız, -iceğiz”; “-alı, -eli”; “-u, -ü”, “-i”; “-dukça, -dükçe”; “-dukda, -dükde”; “-layın, -leyin”; “-mazdan, -mezden”; “-mazın, -mezin”; “-a.....-a”; “-ü.....ü”, ve “-dugunda, -dügünde”, ekleri takip etmektedir. Bunlardan “-dıkça, dükçe”; “- dukda, -dükde” zarf-fiil eki gibi kullanılan sıfat-fiil ekleridir.

Zarf-fiillerin büyük bir kısmını nasıllık-nicelik bildiren zarflar meydana getirmişlerdir.

“Terkini urmadan”, “tevbe kılup”, “turmadan”, “virişeli”, “içüm yanup”, “yaraklanup”, “yüzsürüyü”, “aldanuban”, “bitüp”, “dirlüben”, “isteyüben”, “di yü”, “diyü”, “kararuban”, “yoldaş olup”, “ayak uzadup”, “ahvirübenin”, “idüben”, “diyübeni”, “emek döküp”, “esrük olup”, “dari kurup”, “çarh uruban”, “cehd eylüyüp”, “bülbul olubanı”, “isteyü”, “bahrileyin”... vb.

Geriye kalan zarf-fiiller ise zaman bildiren zarflardan meydana gelmişlerdir:

“namâz kılmayınca”, “ötmeyince”, “pinhan iken”, “sevelden”, “sorunca”, “sürî”, “urıcak”, “sunmadan”, “görmeyince”, “levhü kalem”, “çalınmadan”, “kocakılınca”, “başındanaşıcağaz”, “canumı”, “alaldan”, “alalı”, “bit meyince”, “tutmayınca”, “yunmayınca”, “yaradılmazdan”... vb.

“Yan yana”, “diyü diyü”, “kaza kaza”, ikilemelerden oluşan zarf-fiillerdir.

Şairin kullandığı zarf-fiillerin tamamına baktığımızda en çok kullanılan kelimelerin isim-fiil ve sıfat-fiillerle paralellik arz ettiğini görürüz.

diyü (25)+diyüben (5)+ diyüp (4) + dimedin (2) + diyü diyü (2)+ söyleyüp (2)+ söyleyüben (2)+ söyler iken (1)+ söylenmeden (1) = 44 defa,

gelüp (15)+ gelmeden (6)+ gelicek (4)+ geldükçe (3)+ gelelden (3)+ gelüben (2)+ gelince (2)= 35 defa,

varup (11)+ varuban (4) + vardukda (1)+ varıcağız (1)+ varmayınca (1)+ varuriken (1)= 19 defa,

göricek (6) + göriceğez (5)+ görüp (5) göreliden (3) görür iken(4)+ gördükçe (2)+ görmeden (2) görüben (2)+ görince (2)= 31 defa kullanılmıştır.

Aynı kökten türemiş zarf-fiillere baktığımızda “de-” fiili 44 defa, “gel-” fiili 35 defa, “gör-” fiili 31 defa, “var-” fiili 19 defa kullanılmıştır. Kullanım sıklıklarını gösterirken, anlam daireleri oluşturmada zarf-fiilleri yukarıdan aşağıya sıralamıştık. Çıkan sonuca göre en çok kullanılan zarf-fiillere Yûnus Emre dîvânından seçtiğimiz bazı örnekler şunlardır:

Yûnus’ı aşık diyüben zinhar özenüp gelmenüz

Çok bezirgan ziyan ider varıcağız ırak çava (2/9)

Allah diyü kıl zârı (71/2)

Gelüp kaşundan kiçi ay her dem okıyalı sebâk(132/4)

Ölüm haberi gelmeden

Ecel yakamız almadan

Azrail hamle kılmadan

Gel dosta gidelüm gönül (160/9)

Zühre yüzün göricek unuttı Rahman’ını (388/6)

Bundayiken öldür beni varup anda ölmeyeyin (269/3)

Ben yürüyem yana yana

Aşk boyadı beni kana (404/2)

Fiil çekimlerine fiillerin hareket kipleri, sıfat-fiillere vasıf yani nesne kipleri, zarf-fiillere de hal kipleri diyebiliriz. İsim zarfları vasıf mahiyetinde bir

hâl, fiil zarfları olan zarf-fiiller ise hareket ve oluş şeklinde bir hal ifade ederler.⁴⁰

Dîvânda sıfat-fiillerle birlikte 2119 defa kullanılan zarf-fiillerin sayısı şairin şiirlerinde durağan nesne nitelermeleri yerine, hareket halindeki, nesnenin hareket tasvirini yapmayı tercih ettiğini gösterir. Bu kullanışlar Yûnus'un dinamik üslûbunun belirleyici özelliklerindendir.

Zarf-fiillerin diğerk bir özelliğı de asıl hareketin yardımcı hareketlerini ifade eden kelimeler olarak, Türkçeyi birkaç hareketi basit bir cümle ile karşılayan cümle kalabalığından uzak, sade ve geniş bir ifade kabiliyetine sahip bir dil haline getirmeleridir. Yûnus Emre zarf-fiillerin bu özelliğinden oldukça sık faydalanmıştır. Şairin zarf-fiilleri bu fonksiyonda kullandığı şiirlerine bazı örnekler şunlardır:

Yûnus'ı âşık diyüben zinhâr özenüp gelmenüz

Çok bezirgân ziyân ider varıcagız ırak çava (2/9)

Bunlar yazın bezenüben dostdan yana uzanuban

Bir sor ahî bunlara sen kancarudur 'azm-i sefer (28/2)

Giderem 'aklum başumdan şaşuban

Yanaram 'aşkun odına düşüben (244/1)

⁴⁰ Muharrem ERGİN: Türk Dil Bilisi, (İstanbul, 1993), 320.

1.3.4.SIFAT-FİİLLER

Toplam Sıfat-fiil Sayısı :1235

Farklı Sıfat-fiil Sayısı : 635

En çok kullanılan sıfat-fiiller ve sıklıkları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

SIFAT-FİİL	FREKANS (SIKLIK) DERECELERİ
gören	39
diyen	32
gelen	29
seven	25
didüğü	22
bilen	20
sevdüğü	19
olan	15
giden	14
duyan	14
isteyen	12
aşık olan	12
varan	11
söyleyen	11
ölen	11
gördüğü	11
olan	11
viren	9
işiden	9
içen	9
soran	8
kalan	8
duran	8

derviş olan	8
bakan	8
koyan	7
itdügin	7
iren	7
yanan	6
uyan	6
söyledüğü	6
geçen	6
bilan	6
dutan	5
giren	5
gönül viren	5
görinen	5
inen	5
neydügin	5
okıyan	5
olduğı	5
söylenen	5
bildigüm	5
bişişen	4
bilmeyen	4
cana kıyan	4
dalan	4
düzen	4
geyen	4
haber soran	4
inanmayan	4
kazanduğı	4
öldüren	4

yoldaş olan	4
yuyan	4
bakduğı	4
atan	4
akan	4

Geriye kalanlar 3-2-1 frekanslı olanlardır. Bunlar sayıca daha fazladır.

Sıfat-fiil zaman ve hareket mefhumunu muhafaza eden, fakat isim gibi kullanılan, isim gibi çekilen fiil şeklidir.

Sıfat-fiiller isim çeşidi bakımından isim ve esas itibariyle vasıf isimleri oldukları için bilhassa sıfat olarak kullanılırlar.⁴¹

Yûnus Emre fiilimsiler içerisinde en çok sıfat-fiilleri kullanmıştır. Dîvânda toplam 1235 sıfat-fiil kullanılmıştır ve bunlardan 635'i farklı sıfat-fiildir.

Yûnus'un kullandığı sıfat-fiillerin çokluğu hareketin niteliğe dönüşümü biçiminde üslûba yansımaktadır.

Sıfat-fiiller, isimlerin hareket halindeki durumlarını gösterirler. Eşya ve insanın hareket halindeki idraki ise "yapışık vasıf ayrıntıları"ndan çok "hareket durumlarını" esas alır. Böylece "ayrıntı değil öz", "tasvir değil hareket" öne çıkar. Bu da üslûbu yalınlaştırır.⁴²

Şair sıfat-fiil eklerinden en çok "-en,-an" ekini ve ikinci sırada ise "-dık, -dik" ekini kullanmayı tercih etmiştir:

"başa gelegen", "gevher bulagan", "göregen", "kabul olagan" örneklerinde olduğu gibi şair "-agan,-egen" sıfat-fiil ekini de (süreklilik anlamı da içerir)"-an,-en" sıfat-fiil ekine alternatif olarak kullanmıştır:

⁴¹ Muharrem ERGİN: a.g.e., 315.

⁴² Hüseyin ÖZBAY: Çolpan'ın Şiirleri, (Ankara, 1994), 188.

Üçüncü kapusunda üç evren vardur anda
Sana hamle iderler olmasın kim dönesin (242/99)

Yukarıdaki beyitte “hamle iderler” kelime grubunda “-er” eki “-en,-an” sıfat-fiil ekiyle aynı görev ve anlamda kullanılmıştır. Farklı bir kullanım şekli olduğu için örneği göstermeyi uygun gördük.

Eski Türkçe’de görülen geçmiş zaman ekiyle karıştırılan “-dı, -di” zarf-fiil ekinin tespit edildiği yöntem ile geniş zaman eki ile karıştırılan “-er, -ar” sıfat-fiil ekinin de tespit edilmesi mümkündür.

Kullanılan sıfat-fiillerin geneline baktığımızda dervişlik tarikat âdab ve erkânı ile ilgili kelimelerin çok sık tekrarlandığını görürüz:

derviş olan, yoldaş olan ta’at kılan, boyun buran, eteğin tutan, yola giren, tarika giren, ikindiye kılan, sâf durduğu, zikr eyleyen, niyaz kılası, sabretmeyen, kâl ü kilden geçen, sülûk iden, hakikate iren, ikrar eden, menzile yiten, mümin olan, namaz kılan, pervâne olan, ümmet olan, ümmet olmayan, birliğe yiten, tevbe itdüğü, himmet alan, himmet eyleyen, ibâdet eyleyen, âkil-kâmil olan, sâfi olan, münkir olan, hevâsından geçmezler, imansuz bulunan, yüzi kara olan, ikilik tutan, inkâr eden, kuyı kazan, nefse uyan, âsi olan, zalimlik eyleyen, yaratılmış...vb.

İnsan olan sâfi olan, ihtiyar iden, terk eyleyen, terk itmeyen, terkin uran, cemaat kılunduğu, dalan, çıkan, gark olan, dalası, daldığı, yüzen, salar, yorak itmeyen, tertibi kılan, oda yanan, oda yanmayan, tuzağa düşen tutuşmuş, yanan, yandığı, tuzağa düşen, uyan, uymayan, uyduğu, anmayanlar, anmaz, kanaat kılan, uçan, uçar, inanmayan, aldanan, anlayan, şeşüren, karşı duran, kasd iden, katlanan, kâyim duran, kâyim durduğu, geyen, yuyan, hevâsından geçmezler, imânsız bulunan, münkir olan, ikilik tutan, inkâr iden, kuyı kazan, nefse uyan, âsi olan, zalimlik eyleyen, defterin dürmeyen, da’vi kılan, tuş olan, çatan, ögen, yiren, yoğa sayan, öğünen, ibret gösteren, yoğa sayan, ber-dâr olan, ayrı düşen, azan, bar tutmuş, değşüren,

yiten, asılan, Kur'an okıyan, Mansûr olan, Mecnûn olan, kendözin bilmeyen, kurbân olası, yolda kalagan, âvâr olan, yâr olan , aşk sayrusı olan...gibi sıfat-fiillerle de Yûnus Emre derviş ile henüz olgunlaşmamış ruhları tasvir eder.

Aşk ve sevgiyi ise;

âşık olan, gönül viren, aşkuna düşen, gönlüm alan, can alıcı, kendülüğinden geçen, aşkı olmayan, aşkın adına yandığı, sevdükli, sever, sevic, sevündüğü, sevdüğü, sevmeyen, sevmezler...vb. sıfat-fiillerinde dile getirir.

Aşk bir şarap, bir ta'amdır:

Tadan, içdüğü, içmiş, besledüğüm, besleyen, çeynenmiş, daduşı, yidüğü, yidüren, yimeyen, susamış, yiyesi, yuducı, öğüden, susaluğum, içen, içmiş, yudan...vb.

Rahm idici, yaradan, revâ kılan, sûret benzeyen, sûret kılan, şefaât eyleyesi, hükm eyleyen, var eyleyen, yapucı, yaratılmış, yok-var iden, padişah olan, hükm iden, ber-dâr iden, bağışlayan, bağrum delen, yandurmayan, öğrenden, yağın, yağduran, oynadan, lutf idici, meded iden, nazar kılası, nazar kılduğu, can alan, can viren... gibi sıfat-fiillerle de şair yaradanı, aşğın maşuğunu dile getirmiştir.

"İlim ilim bilmekdür ilim kendün bilmekdür" diyerek kişinin hem zahirî hem de bâtinî ilimleri bilmesi gerektiğini dile getiren Yûnus bu kavramla ilgili çok sayıda sıfat-fiil kullanmıştır:

"Bilen", "bilici", "biliş", "bilişmeyen", "akl irdüğü", "aklı iren", "aklı olan", "anlamaz", "anlayası", "bilişen", "nefsin bilmiş", "okıyan", "yazan", "yazılan", "okınan", "şerh iden", "okıduğı", "okınur", "tahsil eden"...vb.

Kişi bile söz demini dimeye sözün kemini

Bu cihân Cehennem'ini sekiz Uçmağ ide bir söz (102/5)

Söz söylemek sanattır.

Diyen, düdüğü, söyleyen, söylenen, söyledüğü, söyleşen, çağırın, şakiyan, öten, eydür, kığıran, cevâb viresi sıfat-fiilleri de sözle ilgilidir.

Kuş dilidir, Yûnus'un söylediği, er sözü, Hakk sözü, gönül sözü böyle dile gelir Yûnus'ta.

Benüm dilim kuş dilidür benüm ilüm dost ilidür

Ben bülbülem dost gülümdür bilün gülüm solmaz benüm (175/2)

Sıfat ve isim olarak kullanılan sıfat-fiilleri, ayrıca isimler ve sıfatlar bölümüne dahil etmek suretiyle inceledik. Yûnus Emre sıfat-fiilleri cümle içerisinde daha çok sıfat olarak kullanmış ve sıfat tamlamaları yapmıştır.

Sıklık dereceleri yüksek olan bazı sıfat-fiillere şairin şiirlerinden seçtiğimiz bazı örnekler şunlardır :

Bakan benem gören benem alan benem viren benem

Ne Cebrâil ne Mikâil İsrâfil'i kılan benem (212/2)

Bu beyitte özellikle sıfat-fiilleri tekrarlayarak şiirdeki müzikaliteyi artırmıştır. Ayrıca bütün âlemi kucaklayan sevgisi ve gönlü ile şair bu beyitte de vahdet-i vücûd kavramını dile getirmiştir.

Ayne'l yakîn gören kişi ırmaz gözün dost yüzinden (259/7)

Âşıkam diyen cânların bağı kebâbdur anların (415/4)

Aşk ile gelen erenler içer ağuyı nûş ider (80/1)

Dostı gerçek sevenlerin dosta ulaşur tutmayanlar (57/8)

Şairin en çok kullandığı gören, diyen, gelen, seven, bilen sıfat-fiillerinin geçtiği örneklerde de görüldüğü gibi, Yûnus'un, adıyla anılan Sehl-i Mümteni tarzının kısa ve öz söz söyleme fonksiyonuna şüphesiz ki şairin kullandığı sıfat-fiillerin katkısı oldukça büyüktür.

1.3.5.İSİM-FİLLER

Toplam isim-fiil :209

Farklı isim-fiil :160

Divanda en çok kullanılan isim-fiiller ve frekansları aşağıdaki gibidir.

İSİM-FİLLER	SIKLIK (FREKANS) DERECELERİ
görmek	12
ölmek	6
sevmek	6
bulmak	5
söylemek	5
kullık itmek	4
kullık kılmak	4
kullık eylemek	4
görmeklik	3
gitmek	3
dimek	3
bakmak	3
arz itmek	2
adım atmak	2
ağlamak	2

ayrılmak	2
bilmek	2
dile getirmek	2
girü gelmeklik	2
götürmek	2
içmek	2
münacaat eylemek	2
itmek	2
okumak	2
ötmek	2
yimek	2

Bunların dışında kalan isim-fiiller birer defa kullanılmıştır. Toplam 209 isim-fiile baktığımızda bunların hemen hemen hepsinin “-mek, -mak” isim-fiil ekiyle kurulduğunu görebiliriz. Sadece “geliş” “biliş” “bakış” kelimelerinde “-ış, -iş” isim-fiil ekleri kullanılmıştır. -(ış) ekiyle yapılan isim-fiiller daha çok hareket niteliğini kaybedip isimleştiği için, -(-mak) ekinin kullanım sıklığının çok olması, Yûnus’un harekete dönük ifade tarzının önemli göstergelerindendir.

Türkçe isim-fiiller açısından oldukça zengin bir dildir. Fiillerin fiil ifadeli özel şekilleri olan isim-fiiller, çeşitli kullanış ve fonksiyonları ile Türk cümlesine sadelik ve açıklık kazandırır. Ayrıca Eski Türkçe döneminden beri yardımcı cümlelerin yerini tuttuklarından ifadede kolaylık, akışkanlık sağlarlar. Şairimizin kullandığı isim-fiiller anlam ve şekilce yerli yerinde çok fazla tekrara gitmeden kullanılmış ve yukarıda da belirttiğimiz gibi üslbu açıklık ve sadelik açısından tamamlamışlardır.

Toplam isim-fiiller içerisinde “anmaklık”, “ayırmaklık”, “bilmeklik”, “dimeklik”, “gelmeklik”, “girü gelmeklik”, “görmeklik”, “kurtulmaklık”, “ölmeklik”,

“söylemeklik” ve “urmaklık” isim-fiillerinin “-mek, -mak” isim-fiiline ek olarak “-lık, -lik” isimden isim yapım eki ile birlikte kullanıldıklarını görmekteyiz.

“Adım atmak”, “ağu içmek”, “aşk eteğin tutmak”, “baş indürmek”, “bire iki demek”, “can virmek”, “dile gelmek”, “dilini tutmak”, “el uzatmak”, “fuzüllük kılmak”, “gark olmak”, “gönül almak”, “gönül yıkmak”, “gönüller yapmak”, “gönüllerde yer eylemek”, “Hakk’ı bilmek”, “harc olmak”, “maksûda irmek”, “kaygu yimek”, “kendözinden geçmek”, “kurban olmak”, “oda atmak”, “adına yanmak”, “tuz basmak”, “yüz döndürmek” gibi bir çok isim-fiil mecaz anlamlar içeren deyimlerden kurulmuştur.

Anlam olarak ise isim-fiiller dîvândaki bütün kelimelerle paralellik göstermektedir. En çok kullanılan isim-fiiller “görmek”, “bulmak”, “sevmek”, “demek” gibi dîvânın genelinde de çok sık kullanılan fiillerden oluşmaktadır. Frekansları ise çok düşüktür. Büyük bir oran bir defa kullanılmıştır.

Soy soylamak, söylemek, söylemeklik, söz demek, arz itmek, dile gelmek, ötmek, dilini tutmak, sormak, demek, demeklik, haber söylemek isim-fiillerini kullanan şair için söz ilahidir:

İy sözlerün aslın bilen gel di bu söz kandan gelür

Söz aslını anlamayan sanur bu söz benden gelür (42/1)

Söz karadan akdan değül yazup okumakdan değül

Bu yüriyen halkdan değül Hâlik âvâzından gelür (42/3)

Aşık ve aşığın halleri;

Aşık olmak, sevmek, aşk eteğin tutmak, baş indürmek, beğenmek, can vermek, gark olmak, dost olmak, gönül almak, gönül yıkmak, gönüllerde yer eylemek, kendözinden geçmek, harab kılmak, kulluk eylemek, kurban olmak, münacaat eylemek, yanmak, yandırmak, yakın olmak, adına yanmak, tapmak, yüz döndürmek isim-fiilleriyle dile getirilmiştir.

Okumak, yazmak, bildürmek, bilmek, bilmeklik, bilişmek, Hakk'ı bilmek, okumak isim-fiillerini kullanan Yûnus'un ilim ve bilmekten kastı şudur:

İlim 'ilim bilmekdür 'ilim kendin bilmekdür

Sen kendüni bilmezsin yâ niçe okumakdur (91/1)

Okumaktan ma'nî ne kişi Hakk'ı bilmekdür

Çün okudun bilmezsin hâ bir kurı emekdür (91/2)

Görmek, görmeklik, görmemek, görünmemek, göstermek, gözetmek, bakmak isim-fiilleri şairin görmek ve bakmak kavramlarına bakış açısını gösteren kelimelerdir.

Ölmek, ölmeklik, doğmak, dirilmek ölüm ve doğum ile ilgili dîvânda yer alan isim-fiillerdir.

Geçmek, geçip görmek, geliş, gelmek, gelmeklik, girmek, girü dönmek, girü gelmek, girü kalmak, gitmek, göndermek, göçmek, irmek, konmak, yürimek, yitmek, ulaşmak, dönmek, götürmek, varmak isim-fiilleri yol ile ilgili kelimelerdir. Yûnus Emre dünya ve insanı, Allah'tan gelip Allah'a geden bir yolcu ve yol, mekan olarak değerlendirir. Tarikat yol demektir. Anlattıkları ise bu yol üzerinde yolcunun çektiği ızdırab ve sıkıntılar ile sahip olması gereken vasıflar ve geçmesi gereken merhalelerdir.

Ağu içmek, beslemek, tatmak, yimek, içmek, yine aşıklık geleneğiyle, ilgili kelimelerdir.

Yûnus birleşik fiillerde kıl-, et-, eyle, ol- yardımcı fiillerini kullanmıştır: Arz itmek, aşık olmak, tecelli, kılmak, füzüli kılmak, lutf eylemek, sebkan olmak... vb.

Yunus Emre'nin kelimeleri bütün anlamları ve nüanslarıyla kullanma özelliği isim-fiillerde de görülmektedir. Bazı birleşik fiillerde aynı fiili üç farklı yardımcı fiille kullanmıştır:

Kullık itmek, kullık kılmak, kullık eylemek; münacat eylemek, münacat itmek, örneklerinde ...vb.

Bu birleşik fiillerin kullanımlarına bazı örnekler şunlardır:

Hacet değül aşıklara Tûr'da münacat eylemek (206/6)

Hakk'a münacat itmeğe bellü yirüm olmaz benüm (175/4)

Hemin geldüm bu dünyaya nefsüme kullık itmeğe (285/4)

Yirlü yerine sen kodun kul geldi kullık kılmağa (323/7)

Hakk'a kulluk eylemekten kaçasın

Yâ niçün kulluk eylersin avare (345/5)

Yûnus Emre'nin dîvânında kullandığı, sıklık dereceleri yüksek olan görmek, ölmek, sevmek, bulmak, söylemek isim-fiillerinin kullanışlarına şiirlerden seçtiğimiz bazı örnekler şunlardır:

Aşık oldum erene irmek ile

Hakk'ı buldum ben eri görmek ile (296/1)

Ölmeklik dirlik ola ölümsüz dirlik bula (261/2)

Sevdüğüm söylemizisem sevmek derdi beni boğar (77/6)

Karar itmez öğüt ile bulmak ister ol sübhanı (377/2)

Söylememek harcı söylemeğün hasıdur

Söylemeklik harcı gönüllerün pasıdur (29/1)

1.3.6.SIFATLAR

Sıfatlar, adların niteliklerin ne durumda olduklarını, çoğu kez sayılarını, ölçülerini gösteren, soran ya da belirten sözcüklerdir.⁴³

Sıfatları öncelikle gramatikal sıfatlar ve anlam sıfatları olmak üzere iki bölümde inceledik.

1.3.6.1.Anlam Sıfatları

Anlam sıfatları, yapı bakımından sıfat olmayan fakat anlamca sıfat olan kelimelerdir. Bu sıfatlar varlığın yapışık vasıflarını değil varlığın "oluşumunu" ifade etmektedirler. Varlıkların statik hususiyetlerini ifade etmekten çok onların "oluş" larını anlatmak için yüklem yerine kullanılan anlam sıfatları ismin önüne getirilince anlam bozulmaz.⁴⁴

Biz tablolarda gösterdiğimiz sıfatları gramatikal olarak sıfat görevinde kullanılanlardan tespit ettik. Zaten Yûnus Emre dîvânında üslûbu etkileyecek kadar önemli sayıda anlam sıfatları kullanılmamıştır. Dîvânda kullanılan bazı anlam sıfatları ve kullanılışları şu şekildedir:

Ol kişi kim sağır durur söyleme Hak sözün ona (11/6)

Bu mısırada "sağır durur" yüklem görevinde ve oluş bildirmektedir. "sağır kişi" şeklinde ismin önüne geldiğinde ise anlam bozulmamaktadır.

Çokdur benüm günâhlarum sen meded eylegil Çalab (16/6)

"çok günah"

⁴³ Doğan AKSAN: a.g.e., 68.

⁴⁴ Hüseyin ÖZBAY: a.g.e., 188.

Bu dünyâ bir lokmadur ağızdadur çeynenmiş (18/4)

“ağızda çeynenmiş bir lokma dünya”

Su’âl cevâb kelecisi buna değındür (19/8)

Bundan böyle cihânum bî-nihâyet (tir)

“bî-nihâyet cihân”

Yola bakdum utandum hep işüm yanlış benüm (225/3)

“yanlış iş”

Kaza kaza indüm yire gör bu nefsi yüzi kara(dır) (229/9)

“yüzü kara nefis”

Kudret işüm çokdur benüm hem zâhir ü ıyân benem (211/7)

“çok kudret işi”

Yazuğum çok günâh öküş yürür idüm dünyâda hoş (210/6)

“çok yazuk” “öküş günâh”

Kördür münâfıkun gözü ya ben niçe gistereyin (268/9)

“kör göz”

Bî çare Yûnus’un çokdur günâhı (258/9)

“çok günah”

Dervîşün eli uzun çıkarur münkir gözin (239/7)

“uzun el”

1.3.6.2. Gramatikal Sıfatlar

Varlığın kendi vasıflarını ifade eden sıfatlara nitelendirme sıfatları, varlığın dış vasıflarını ifade eden sıfatlara ise belirtme sıfatları adı verilir. Nitelendirme sıfatları varlıkların vasıflarını; belirtme sıfatları ise varlıkların yerini, sayısını ve diğer dış durumlarını bildiren sıfatlardır.

1.3.6.2.1. Nitelendirme Sıfatları

Nitelendirme sıfatlarını Prof.Dr. Muharrem Ergin'in tasnifine göre nesnenin nesne vasfını bildiren nitelendirme sıfatları ve nesnenin hareket vasfını bildiren nitelendirme sıfatları diye ikiye ayırabiliriz.⁴⁵

Nesnel nitelikli sıfatlar, tek başlarına kalıcı isimler olarak kullanılan isim asıllı kelimelerdir. Hareket nitelikli sıfatlar ise, tek başlarına kalıcı nesne ismi olarak fazla kullanılmayan, umumiyetle geçici isimler olarak kullanılan partisipler, yani fiil şekilleridir.

1.3.6.2.1.1. Nesnel Nitelikli Sıfatlar

Divanda toplam 362 farklı nesnel nitelikli sıfat kullanılmıştır:

⁴⁵ Muharrem ERGİN: a.g.e., 235.

“abes”, “acâyib”, “ağulu”, “alçak”, “Alî gibi”, “arşdan yüce”, “azuksuz”, “beter”, “bî-çâre”, “câzû”, “bundan ulu”, “destûrsuz”, “derin”, “gözsüzlerin gözündeki”, “esrük”, Hakk’a lââyık”, “hünerlü”, “ince”, “incü”, “kadîm”, “kanadlu”, “korkulu”, “köhne”, “mücrim”, “Nemrûd’daki”, “özge”, “pâyânsuz”, “sırça”, “tâze”, “yalınuz”, “yanlış”, “zevalli”... vb.

1.3.6.2.1.2. Sıfat-fiillerden Oluşan Sıfatlar

Sıfat-fiiller cümle içerisinde isim ve sıfat görevinde kullanılabilirler. Divânda toplam 178 farklı sıfat görevinde sıfat-fiil kullanılmıştır:

“âdemleri yudıcı”, “bana ağuşun”, “bir elif okuyan”, “bildük”, “batmış”, “baş kurtarısı”, “besledüğüm”, “cevâb viresi”, “bir karâra durası”, “dünyeye gelen”, “derviş olan”, “Hak’dan gelen”, “haber soran... vb.

-ucı, -üci, ıcı-, -ici

-duk, -dük

-an, -en

-ur, -ür, -r, -ar, -er

-maz, -mez

-ası, -esi

-mış, -miş

Yukarıdaki sıfat-fiil eklerini kullanan şair 178 farklı sıfat-fiilden 93’ünde “-en,” “-an”, 29’unda “-duk”, “-dük” sıfat-fiil eklerini kullanmıştır.

Nitelendirme sıfatlarının yaklaşık 3/1’ini sıfat-fiillerle kurulmuş sıfatlar oluşturmaktadır. Sıfat-fiiller şiirlere dinamik bir üslûp kazandırmıştır. Buna bağlı olarak da yapılan tasvirler, dinamik tasvir karakteri kazanmıştır.

1.3.6.2.2. BELİRTME SIFATLARI

Belirtme sıfatları nesneleri belirten sıfatlardır. Nesnenin ya yerine işaret edilir, ya sayısı gösterilir, ya nesne soru şeklinde belirtilir veya belirsiz şekilde ifade edilir.⁴⁶

1.3.6.2.2.1. İşaret Sıfatları

Bütün sıfatlar içerisinde en çok kullanılan bu işaret sıfatıdır. (377)

“Bu alâmet”, “bu âşıklar kitâbı”, “bu bir acâyib hâl”, “bu cihân sevdâları”, “bu dört mezil”, “bu Hak yol”, “bu zâ’if Yûnus”, “bu ne gülecek yir”... vb.

Ol (186), şol (52), O (20), İş (19), şu (11), işbu (10), karşuki (1), andağı (1) ise kullanılan diğer işaret sıfatlarıdır.

1.3.6.2.2.2. Sayı Sıfatları

Bir belirsizlik ve sayı sıfatı olarak 223 defa kullanılmıştır.

Yüz bin (42), dört (33), iki (32), yedi (26), bin (22), yitmiş iki (15), sekiz (11), beş (8), yitmiş bin (7), üç (6), bin bir (4), kırk (4), yüz yigirmi dört bin (4), yüz (3), üçüncü (3), son (3), on iki bin (39), bin bin (2), buçuk (2), dört yüz kırk dört (2), dördüncü (2), ikinci (2), ilk (2), on iki (2), yedinci (29), üç yüz (2), yüz altmış (1), yüz bir (1), yarım (1), şeş (1), sekizinci (1), otuz iki (1), otuz bin (1), kırk bin kırk dört (1), doksan bin (1), doksan bir (1), dokuz (1), dört yüz (1), elli (1), birer (1), bir iki (1), binde bir (1), beşinci (1), altıncı (1), altı bin yidi yüz (1), altı bin altı yüz altmış altı (1).

⁴⁶ Muharrem ERGİN: a.g.e., 235.

1.3.6.2.2.3. Soru Sıfatları

Sıfat türleri içerisinde en az kullanılanlar soru sıfatlarıdır.

Kangı (3), kangı bir (1), ne (41), niçe (33), niçe bir (2).

1.3.6.2.2.4. Belirsizlik Sıfatları

Divânda kullanılan belirsizlik sıfatları şunlardır:

Anca (1), ayruk (16), ayruksı (4), birkaç (5), bir niçe (6), böyle (5), cümle (81), çok (29), değme (19), her (33), her bir (19), hiç (14), şöyle (3), bir zerre (2), birden artuk (1), bütün (1), bunca (14), buncılayın (1), ganî (3), hep (3), her ne (2), hiçbir (5).

Toplam Sıfat Sayısı:2615

Farklı Sıfat Sayısı :659

Birbirine Oranı : 3,96

GRAMATİKAL SIFATLAR

Nesnelerin Hareketlerini Gösteren Niteleme Sıfatları	273
Nesnel Niteleme Sıfatları	831
Toplam Niteleme Sıfat Sayısı	1104
Belgisiz Sıfatlar	390
İşaret Sıfatlar	677
Sayı Sıfatları	364
Sayı Sıfatları	80
Toplam Belirtme Sıfat Sayısı	1511
TOPLAM GRAMATİKAL SIFAT SAYISI	2615
GRAMATİKAL SIFATLARIN TOPLAM KELİME SAYISINA ORANI	% 6

Dîvânda kullanılan sıfatların büyük bir kısmı tek kelimeden oluşan sıfatlardır. Bunun dışındaki sıfatları ise şöyle sınıflandırabiliriz:

Sıfat Unsuru Sıfat-fiil Grubu Olan Gramatikal Sıfatlar

Aşk şarâbın içen *cânlar* (1/10)

Aşk da'vîsîn kılan *kişi* (2/1)

Tâ'atuna duran *zâhid* (3/2)

Aşkdan bir elif okıyan *kimse* (5/1)

Bu yolda olan *hâller* (225/9)

Bu söylenen *diller* (212/3)

Nutfeden Âdem yaradan yumurdadan kuş düreden

Kudret dilin söyleyen zikr eyleyen *Sûbhân* benem (211/2)

Rahm idici *Rahmân* (211/4)

Besledüğüm *nâzûk ten* (210/7)

Bar tutmuş söylemez olmuş *ağızda dilleri* gördüm (207/4)

Dün olmuş *günler* (207/5)

Anasına küsüp gitmiş *boyun buranlar* (207/7)

Kara topragun altında gül diren *eller* (207/6)

Anun sevdük *yarî* (198/9)

Yûsuf ile Çâha inen terâzûya altun vuran

Keffesine basaduran *Mısır ıssı sultân* benem (195/4)

194-195'inci şiirin nerediyse tamamı sıfat tamlamalarından oluşmaktadır.

Evvel kâdim önden sonra zevâli yok *sultân* benem (195/1)

Bir gelindür yeşil kızı donanmış (105/3)

Harâmi gibi yoluma arkurî inen *karlu dağ* (270/5)

Nefs öldürmüş er gerek ol çeriye kirası (375/4)

Cümle söylenen *dil* (281/7)
 Nişan virür *kimse* (305/3)
 Cânında gözi yok *kişi* (258/4)
 Derviş olan *kişiler* (96/1)
Bir evrendür âdemleri yuducu (246/2)

Sıfat Unsuru Edat Grubu Olan Gramatikal Sıfatlar

Benüm ile dostdan artuk *hiçbir nesne* (206/7)
 Tâlib meseli *ırmak mürşid meseli deryâ* (229/3)
 Kıl gibi *sırat* (417/12)
 Ana lââyık *dirlik* (360/5)
 Anun gibi *dîn ulusu* (130/5)
 Benüm gibi *sâd-hezâr* (26/6)
 Yaban cânâvarı gibi *belinler* (80/3)
 Benüm gibi *bâzîrgân* (221/4)
 Buncılayın *lutf u kerem* (216/5)
 Benün ile dostdan artuk *hiçbir nesne* (206/7)
 Senden artuk *kimse* (256/6)
 Senün gibi *cân* (180/5)

Sıfat Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Gramatikal Sıfatlar

dört dürlü *nesne* (210/6)
 Şunun gibi çâpük-nazar *bir Mûsî* (206/5)
 Ne düşvâr *hâller* (207/3)
 Delim dürlü *güher* (230/4)
 Bir garîbçe *bûlbûlem* (196/7)
 Yüz bin dürlü *âdem* (195/3)
 Yitmiş yidi *perde* (255/6)
 Yidi kat *gök* (249/2)

Yidi kat *yir* (249/2)
 Beş karış *bez* (241/4)
 Beş vakt *tertibümüz* (20/3)
 Zî-bahr-i nihayetsüz *katre* (260/2)
 Hîç bir *nesne* (254/5)
 On iki bin *hadis* (248/7)
 Bin türlü *hâl* (325/3)

Sıfat Unsuru İsim Tamlaması Olan Gramatikal Sıfatlar

Yirün göğün safâsı *Mustafâ* (100/1)
 Cihânun müntehâsı *Mustafâ* (100/3)
 Sekiz Uçmak sakâsı *Mustafâ* (100/4)
 Hakk'un dostı Habîbi *Mustafâ* (100/7)
 Âlemler ümidi *hâce* (241/5)
 Çalab Tanrı'nun hâsı (396/9)

Sıfat Unsuru Diğer Kelime Grupları Olan Gramatikal Sıfatlar

Kul huva'llah sıfatlu *bir bî-nişân nûr* (223/1)
 Mekândan katı *bu hâl* (203/3)
 Hak'dan özge *nesne* (239/1)
 Şol karşıki *dağlar* (292/2)
 Ne şîrin *derd* (290/7)
 Yir altında *ahvâlüm* (15/2)
 Dost bağçesi içindeki *aşk bezmi* (240/3)
 Güneşden arı *yüz* (400/3)
 Şekerden tatlu söz (400/3)
 Kamudan ulu *şeyh* (325/4)

Sıfat Unsuru İkilime Olan Gramatikal Sıfatlar

Niçe niçe *tutsaklu tuzak* (220/1)

Ulu ulu *günâhlar* (16/1)

Yüce yüce *dağlar* (355/4)

Bin bir *kerem lutf* (358/6)

Dürlü dürlü *cefâ* (68/1)

Yalan yanlış *gaybet* (154/2)

Yanlış yalan *gaybet* (87/2)

Gramatikal sıfatlar nitelik, anlam sıfatları ise yargı ifade eder, anlam sıfatı bir sıfatın tamamlanmış yargı hâlidir. Varlığın o niteliği taşıdığını değil, o nitelikte olduğunu söyler.

Yeşil kalem————→ kelem niteliği taşır.

Kalem yeşildir————→ kalemin niteliğinin yargı halinde ortaya çıkışıdır.

Leksikoloji ve üslûp biliminde, gramatikal sıfatlar kadar anlam sıfatları da önemlidir. Yazar ya da şairin oluş, niyet, zaman elamanlarının ne kadar olduğunu incelerken, sıfatların önemini unutmamak gerekir.

Yûnus'un dîvânda kullandığı sıfatlara baktığımızda, gramatikal sıfatların yanı sıra az sayıda anlam sıfatını da kullandığını görürüz. Bu da onun sıfatı bitmiş bir yargı elemanı olarak da kullanmayı tercih ettiğini gösterir.

Şair, sıfatları yerli yerinde ve isimleri boğmadan, sıkıcılığa meydan vermeden az ve öz kullanılmıştır.

Divanda en çok kullanılan sıfatlar ve frekansları aşağıdaki gibidir.

SIFATLAR	SIKLIK (FREKANS) DERECELERİ
Bu	377
Bir	223
Ol-O	206
Cümle	81
Şol-	63
Şu	63
Miskîn	44
Yüz bin	42
Ne	41
Niçe	33
Dört	33
İki	32
Gerçek	31
Her	30
Çok	29
Yidi	26
Bin	22
Kamu	21
Her bir	19
İş	19
Değme	19
Diyen	17
Hoş	17
Ulu	17
Doğrı	17
Ayruk	16

Yitmiş iki	15
Hiç	14
Bunca	14
Âşık	13
Duyan	13
Kara	12
Bî-çâre	12
Sekiz	11
Dürlü	11

1.3.7. ZARFLAR

Zarflar; yer, hâl, miktar ve zaman bakımından fiilleri belirleyen unsurlardır. Cümlede yüklemi ve fiilimsiyi niteler ve belirtirler.

Yûnus Emre dîvânında toplam 2885 adet zarf kullanmıştır. Bunlardan 1294 adedi farklı zarftan oluşmaktadır.

En çok kullanılan zarflar ve sıklık dereceleri aşağıdaki gibidir.

ZARFLAR	SIKLIK(FREKANS) DERECELERİ
Niçe	62
Yine/gine	59
Hiç	55
İmdi/şimdi	53
Uş	38
Her dem	36
Aşk ile	35

Dün ü gün	34
Şöyle	27
Yarın	27
Birdem	26
çok	26
Bugün	25
hem	25
Hep	24
Evvel	21
heman	21
Hergiz	20
Eger	19
Niçün	18
sensüz	18
Dost ile	17
Ayruk	15
Hoş	15
İş	15
Bir gün	14
Key	14
Had	13
İyan	13
Daim	12
Kaçan	12
Ahir	11
Ger	11
Girü	11
Niçe bir	11

Yûnus 'un kullandığı zarfları çeşitlerine göre şu yedi başlık altında inceleyebiliriz:

1.3.7.1. Yer Yön Zarfları

"Girü", "içerü", "dört yana", "Hak'dan yana", "senden yana", "bundan içerü, içre", "taşra", "araya berü", "bu dünya dan ahiretten içerü" "bu dermandan içerü", "bu erkandan içerü", "birliğinden öte", "bu sûretten ilerü", "cândan içerü", "canum üzere", "cismüm içre", "değme yana", "dondan içerü", "dinden içerü", "didare karşı", "devcandan öten", "dünya içre", "gaflet içre", "evünden taşra", "evdan yana", "gaflet içre", "Hakk'a doğru", "günden içerü", "gülistana karşı", "halk üzere", "iki cihandan öte", "ilerü", "ilm-i sabıktan ilerü", "kamulardan aşağı", "kangı yana", "nara karşı", "nişandan içerü", "ol yana", "ol şem'a karşı", "ol dostdan yana", "Süleyman'dan içerü", "sultandan içerü", "sonına sırça sındukdan girü", "şol dare karşı", "ümmetden yana", "yare karşı", "yedi dört on sekiz binden öt", "yüzün karşı", "yola doğru", "benden yana", "ondan yana"...vb.

1.3.7.2. Durum Zarfları

Hal ve tavır ifade eden her isim, nitelendirme sıfatları zarf olabilir. İsim ve fiiller şiirlerde çok sık kullanılmışsa, durum zarfları da büyüm ihtimalle çok sayıda kullanılmıştır.

"Hiç", "şöyle", "hoş", "sensüz", "ıyan", "böyle", "doğru", "katı", "kendü", "öyle,ansuz", "bellü", "dolu", "mutlak", "Kaf'danKafa", "getsüz", "ezeli", "ebedi", "anca", "yavlak", "ansuzın", "bellü", "beyan", "gönülden", "hemişe", "illa", "pinhan", "serte-ser", "tiz", "uşda aşksuz", "cansuz", "cümle", "dün-düzin", "gönülsüz", "Hak'dan", "ırak", "kendözinden", "külli", "nitekim", "kamu", "işde", "gümansuz", "gökden yire", "gizlü", "gerek", "eyle", "eşkere", "bundan böyle", "boş", "bir kezden", "baki", "ayru aşkından", "artuk", "ondan ayru", "kendüden",

"kendüsüz", "kıldan kıla", "mutlaka", "nagah", "önden sona", "perakende", "sonuci", "uryan", "yalınız", "yalınca", "zerrece", "aç", "ardınca", "arı", "aşkdan", "Ayne'l-yakin", "başdan başa", "berk", "bi-çare", "bi-güman", "candan", "dop dolu", "dostdan", "dört yanumdan", "emrün içinde", "eyü", "garib", "gözsüz", "güç", "hakikatde", "hasretinden", "herbirile", "hicab suz", "kudretten", "mahrum", "miskin", "nagehan", "müdâm", "safi", "şaşı", "tamam", "toprakdan", "yakın", "yalan", "yeni", "yirden", "göge", "yirinden", "yokyire", "yoka", "zahir", "abes yire", "safi", "rkur'ahid "aklum, başumdan", "şaşuban", "aparıca", "asıldan", "asla", "aşikare", "avare", "belki", "bi-payan", "baş açık", "bir çeşmeden", "dilünce", "galabadan", "kaim", "kendülüğinden", "kulaksız", "mest", "önümce", "rindane" ...vb.

Benzetmelerden her fırsatta yararlanan şair gibi edatıyla kurulmuş çok sayıda durum zarfı kullanmıştır:

"Pervane gibi", "İsâ gibi", "İsmail gibi", "sular gibi", "Abdû'r-rezzak gibi", "ab-ı hayat içmiş gibi", "altın taş gibi", "anadan doğmuş gibi", "onun gibi", "baykuş gibi", "Belh şehri gibi", "benüm gibi", "bûlbûl gibi", "canavar gibi", "delü", "gibi", "gerçek İsmail gibi", "göçgünci gibi", "gök ekini biçmiş gibi", "göz açup yummuş gibi", "gül gibice", "güneş gibi", "Hallaç panbugı gibi", "Harami gibi", "İrmak gibi", "ilk yaz güneşi gibi", "işitdüğün gibi", "kafesden kuş uçmuş gibi", "katre-i baran gibi", "kış gibi", "Muhammed gibi", "Mecnün gibi", "avare", "münkir gibi", "Nûh gibi", "öd ağacı gibi", "seller gibi", "şol Karun gibi", "yire tohum saçmış gibi", "yerler gibi", "zemheri olmuş gibi", "zindan gibi" ...vb.

Yûnus Emre'nin kullandığı durum zarflarına baktığımızda dikkati çeken önemli bir özellik de "ile" edatıyla yapılan vasıta zarflarını da çok sayıda kullanmış olmasıdır:

"Derd ile", "dil ile", "Hak ile", "aşkun ile", "dost ile", "can ile", "gaflet ile", "ma'suk ile", "sabr ile", "Allah ile", "emrile", "eli ile", "hikmet ile", "sıdk ile", "Belkıs ile", "birlik ile", "can göz ile", "er ile", "her birile", "hürilerle", "ikrar ile", "kendü elüm ile", "Muhammed ile", "niyat ile", "şeytan ile", "Yunus gözile",

“zühd ile”, “adlu adıyla”, “al ile amalum ile”, “arş u şems ile”, “aşk dadıyla”, “aşkun suyuyla”, “ata ile”, “ayruk ile”, “baz ban ile”, “beraber hicaz ile”, “bilün ile”, “bin naz ile”, “bir arı vechile”, “bir eski palas ile”, “bir garib nevaz ile”, “birle”, “bu gönül ile”, “bu günahlu kullar ile”, “bunun gibi tertib ile”, “can kulagıla”, “can-baz ile”, “ciddile”, “deniz ile”, “dünya ile”, “efreng ile”, “eğri ile”, “erene irmek ile”, “eteğiyle”, “Ferhad ile”, “gani himmet ile”, “gönül kulağıla”, “habib ile”, “Hak Çalab’un emrile”, “ham bez ile”, “her biri bir hal ile”, “hoş aşk ile”, “hoş derd ile”, “hoş hulk ile”, “ikilik ile”, “ikinci nefhayılan”, “ilm ile”, “imam ile”, “istiğfar taşıyla”, “Ka’be’ye varmak ile”, “karasıyla”, “keklik keklikle”, “kendü ma’sukun ile”, “kiriş ile”, “kulağum urmak ile”, “Leyli ile”, “mu’cizat ile”, “mürşid ile”, “necm ile”, “ölmek ile”, “sağınc ile”, “seviyle”, “sırr-ı Mevlâ’sıyla safiyılan”, “teferrüclen”, “yüz ağıla”, “yarım iğneyle”, “yok sevda ile”, “yüz yire sürmek ile”.

Dîvânda “ile” edatı çoğunlukla kelimededen ayrı yazılmıştır. İkinci “nefhayılan”, “cânilen”, “derdiyilen”, “teferrüclen”, “sofiyılan” örneklerinde görüldüğü gibi bugün de bazı Anadolu ağızlarında yaşayan “-len, lan” şeklindeki kullanıma da dîvânda az da olsa rastlamaktayız.

“bunca sıfat birle”, “emir savan birle” örneklerinde de ile edatı yerine “birle” yi görmekteyiz

“onun tek”, “pervane tek” örneklerinde görüldüğü üzere, gibi edatının yerine Eski Türkçe’de aynı anlama gelen “tek” de kullanılmıştır.

Ayrıca “gibi” “göre” anlamına gelen ve birkaç ekin birleşmesiyle meydana geldiği düşünülen “-leyin”, “-layın” eki de durum zarfları yapmak üzere çok sayıda kullanılmıştır:

“Eyyûb’layın”, “Mûsa’layın”, “bencileyin”, “bülbulleyin”, “Cercis’leyin”, “Âde m’leyin”, “ancılayın”, “bulud ile güneşleyin”, “bulutlayın”, “deryâlayın”, “dolaplayın”, “Hızır’layın”, “kanadsuz kuşlayın”, “Mansür’layın”, “Yâ’kub’layın”, “yapraklayın”, “Yûnus’layın”...vb.

“zenbür-var” da gibi anlamında kullanılmıştır.

1.3.7.3. Neden (Niçin)lik Zarfları

Çoğunlukla için ve diye edatlarıyla kalıplaşmış bir şekilde kullanılır:

“Dost için”, “onunçün”, “Tanrı için”, “aşk için”, “neyiçün”, “olgun için”, “uçmağışın”, “ümme için”, “Âdem’ün için”, “bir bağışın”, “bir pül için”, “biregüyüşün”, “biz şâd olmamağışın”, “bizüm için”, “da’viyiçün”, “derdüniçün”, “dertli için”, “dildar için”, “din için”, “dünya için”, “Hak için”, “hayr için”, “ibret için”, “iş için”, “kahır için”, “kuçmağışın”, “maksûd için”, “namaz için”, “ibret için”, “ol dost için”, “öldüğüm için”, “rızk için”, “seni bulmağışın”, “sevdüğüm için”, “seyr için”, “tesbih-sercade için”, “Tûfan için”, “varmağışın”, “yaz kış için”...vb.

“Muhâl diyü”, “dikerem diyü”, “Tanrı’n kimdür diyü”, “cefa gördüm diyü”, “halün nedür diyü”, “öldü diyü”, “görsem diyü”, “bugün-yarın diyü”, “sala diyü”, “ağuya bal diyü”, “duton diyü”, “Yûnus diyü”...vb.

1.3.7.4. Zaman Zarfları

“Yine”, “imdi”, “uş”, “her dem”, “dün ü gün”, “yarın”, “bir dem”, “bugün”, “hep, evvel”, “heman”, “gine”, “bir gün”, “daim”, “şimdi ol”, “dem”, “henüz”, “bin yıl bir zaman”, “ezelden”, “bu dem”, “bir gün”, “bunca zaman”, “düni günü”, “günde bin kez”, “daima gündüz”, “önden sonra”, “indi”, “evvel-ahir”, “bunca yıl”, “bir gice”, “sabah”, “bugün yarın”, “dün”, “ezel-ebed”, “niçe yıllar”, “tanla seher vaktinde”, “yıl on iki ay”, “yüz yıl”, “Âdem yaradılmadan altı günde”, “aşkın şarabın içeli”, “aşk meta’ın satmayınca”, “aşk ile göyner iken aşk demin oynar iken”, “aşk başından aşacağaz oyun on dördü gicesi”, “bâ diyicek”, “bana su’al sordukda beş vakt”, “birkaç gün”, “bi_had iken cân hulkuma geldükde bunda azad alışıcak”, “çağında”...vb.

1.3.7.5. Soru Zarfları

Divanda en az kullanılan zarf çeşidi soru zarflardır:

“Niçe”, “kanda”, “niçün”, “ne kadar”, “nice”, “neyiçün”, “niye”, “kim”, “kancaru”, “niçe niçe”, “niçeki”, “niteki”, “ne”.

1.3.7.6. Miktar Zarfları

Çok niçe bir, bir kez, yüz bin, bir zerre, az , bin kez, bunca, bin, bir kezin, bir bir, bin bin, üç kez, yitmiş kez, altı kez, bir iki kaç, bir kadem, bir zerrece, birin birin, elli yıl, iki niçe çok, ne denlû, niç kez, niç kezin, zerre zerre.

1.3.7.7. Şart Zarfları

Gramer kitaplarında şart kipi olarak gösterilen, basit ve birleşik şekillerinin belirtildiği kavram aslında şart zarfıdır.

“geliyor iken” ile “geliyor ise” kelimeleri arasında anlamca ve fonksiyon olarak bir fark yoktur. Şart zarflarının tek farkı şahıs eklerini alabilmeleridir.

“geliyor isem”

“geliyor isen”

“geliyor ise”... gibi.

Şart kipi adı verilen ve bizim şart zarfı dediğimiz kelimeler basit ve çekimli halleriyle zarftırlar.

“neden-niçin” sorularına cevap veren, şart anlamı içeren şart zarfları, Yûnus Emre'nin divânında oldukça fazladır. Divânda toplam 418 şart zarfı kullanılmıştır. Bunlara bazı örnekler şunlardır:

“benden bilirse” , “bin kızı varısa”, “bir denk artuğısa”, “câhil bin söz söylerise”, “cânda gevher varısa”, “doğrı yola gelmezise”, “aşk adına varısa”, “eğer göreyidi Yûnus göziyle gördüğün”, “eger gözüm bakarısa”, “eksikliği varısa”, “güher isterisen”, “gönül neyi severise”, “yola girürisem”, “her kancaru varurısam”, “câhil bin söz söylerise”, “öğüdün dutamısa”... v.b.

Gerek yapı gerekse anlam bakımından şairin kullandığı zarflar çok çeşitlidir.

Divanda kullanılan zarfları yapı bakımından inceleyecek olursak büyük bir kısmının kelime grubu şeklinde olduğunu görebiliriz. Toplam zarf sayısının yaklaşık 365 tanesi tek kelimeden geriye kalan ve toplam sayının 3/2'sini oluşturan kısmı ise kelime gruplarından oluşmaktadır.

Zarfları çeşitlerine göre ayırırken tek kelime ve kelime grubundan oluşan zarfları, toplam sayının çok fazla olması nedeniyle birlikte verdik:

denizler kaynar iken, din tamam olıcak, dermana irişince, er eteğin tutmayınca, evvelki demde, giceler, güzün, gönüllerde bitmeyince, hem ahir hem evvel, her gice, her sabah, hergiz yimez içmez iken, hiç danışuğum yoğiken, hikmetine dalaldan, kadimden beri, ir, İsa deminde, Ken'ân'a irişince, kırk yıl, levh ü kalemden önden, Mi'rac gicesi, mahşer günü, Münker-Nekir geldükde, olıcak kazi, ömrince, onsekiz yıl, seher, ta erince, ma'suka, Tapduk yüzün görelden, terk olıcak cümle murad, Yâ Hû diyicek, yiğid iken, Yûnus kabre vardukda... vb.

“Dün ü gün”, “bellü beyân”, “güle güle”, “yana yana”, “evvel-ahir”, “gice gündüz”, “gökden yire”, “ırte gice”, “önden sona”, “başdan başa”, “bir bin”, “bir bir”, “bugün yarın”, “ezel-e bed”, “kana kana”, “acı tatlu”, “adım adım”, “başdan ayağa”, “becid becid”, “birin birin”, “döne döne”, “dün gündüz”, “hazin hazin”, “niçe ,niçe”, “sağ selamet”, “sağdan sola”, “salkın salkım”, “tiz tiz”, “yalap yalap”, “yaşın yaşın”, “yüce yüce”, “zerre zerre” ... vb.

Şair dîvânda yukarıda verdiğimiz ikilemelerle de zarflar meydana getirmiştir.

Ayrıca şair dîvânının genelinde olduğu gibi zarflarda da deyimlerden faydalanmıştır:

Hallac panbuğı gibi, göz açup yummuş gibi, griyidim, gönüle, karfeden kuş uçmuş gibi, ab-ı hayat içmiş gibi, aklum başumdan şaşuban, anadan doğmuş gibi, aşkın adına düşüben, aşk başından aşıcığaz, can kulagıla, cânımı aldukda, dutmazısa Hak sözini, yolda kalmamağışün, yüz ile baş üstine, yüz yire sürmek ile... vb.

Zarfları meydana getiren kelime ve kelime gruplarından da anlaşılacağı gibi, şair mecaz ve teşbihli anlatımını zarflarda da geniş ölçüde göstermiştir. Gerek şekil gerekse anlam olarak kelimeler çoğu zaman gerçek anlamın dışında kullanılmıştır:

“aşk elinden” “Kâf’dan Kaf’a”, “Eyyüb’layın”, “kıldan kıla” “Hak şarabın içmiş gibi”, “kan yaş ile”, “Musa ile”, “aşk adının tütüninden”, “bir çeşmeden”, “dost ile bazar için” “kahır kazmasıla”, “Mecnün gözinden”...vb. bu türden zarflardır.

Bu zarfların kullanışlarına bazı örnekler şunlardır:

Kazdı kahır kazmasıla cândan cefâ ocağını (376/2)

Sen bu cihan mülkini Kaf’dan Kaf’a tutdun tut (18/1)

Bir çeşmeden akan su acı tatlı olmaya

Edebdür bana yirmek bir lüleden sızaram (171/6)

Gerçek aşık ol ola can virmeğe ol ive

Dost ile bazar için bin başdan geçer (70/7)

Yunus Emre’nin kullandığı zarflar içerisinde bazı kullanışlar dikkat çekicidir. Örneğin; birçok kere kullandığı “-layın,-leyin” ekini günümüz Türkçesinden farklı olarak özel isimlerle de birlikte kullanmıştır:

“Cercis’leyin”, “Adem’leyin”, “Hızır’layın” “Mûsa’layın”...vb. “-layın,-
leyin” eki eklendiği özel isimlere gibilik ve olmak anlamı katmaktadır:

“Adem gibi- Adem olarak”, “Hızır gibi- Hızır olarak”...vb.

Bu türden kullanımlara şu örnekleri verebiliriz:

Girdüm aşkun denizine bahrileyin yüzer oldum

Geşt idüben denizleri hızır’layın gezer oldum (222/1)

Buyruğın tutmazısan Adem’leyin

Üç yüz yılda yaşunı dindürmeye (326/3)

Eğer beni Cercis’leyin yitmiş kez öldürürisen

Dönem girü sana varam zira ki arum yok durur (52/5)

Sekiz uçmak aşıklara köşk ü saraydur onlara (195/8)

Mûsa’layın Tûr Dağında hayran olup kalan benem

Şairin özel isimlerle birlikte gibi ve olarak anlamlarını üstlenen bu ekleri kullanmasının sebebi, tasavvuftaki vahdet-i vücud ve makamlarla ilgilidir.

Yukarıdaki bilgilere de dayanarak “-layın, -leyin” ekinin bu kullanımının anlaşılması için bu nitelikteki beyit ve dizelere şu örnekleri verebiliriz:

Mûsa oldum Tûr’a vardum koç olup kurbana geldüm (224/6)

Gönlümi Tûr cânım Mûsa aşkı Süleyman eyleyem (173/2)

Eyyûb’am bu sabrı buldum Cercis’em bin kezin öldüm (310/2)

Tevhidimiş cümle alem tevhidi bilendür Adem

Bu tevhidi inkar iden öz canına düşmanımış (125/6)

Âdem olup turmadan nefsüm boynın burmadan

Yanıldum buğday yidüm Uçmak’dan sürlüp geldüm (191/6)

İblis ü âdem kim olur kim azdura yahud aza

Bu cümlesi eyü yavuz kamusun ondan tutaram (180/3)

Karşılaştığımız bir başka farklı zarf ise “gül gibice” zarfıdır. “gibi” edatına benzerlik ve küçültme eki olan “-ce” eklenerek benzetmeye sevimlilik, küçüklük anlamı katmıştır:

Şol ufacık nâ-resteler gül gibice solmuş yatur (74/3)

“Hamza’ca” zarfı da kuruluş açısından orijinal zarflardandır. “-ce,-ca” benzerlik ve eşitlik eki burada ise gibilik anlamında özel isme eklenerek kullanılmıştır. Örnek:

Gani Cebâr aşık erine bin Hamza’ca kuvvet virür (1/5)

Yûsuf-sıfat zarfına benzer kullanışlar ise başka şairlerde de görülmektedir.

1.3.8.İKİLEMELER

Türk düşüncesindeki anlam zenginliği ve incelikleri karşılamak üzere, sözcük kurar gibi, türlü yönlerden birbirleriyle ilgili iki kelime yan yana getirilerek yeni bir anlatım yolu yaratılır.⁴⁷ Bu yolla sağlanan kelime gruplarına ikileme denilir.

Dilin en güzel ürünlerinden biri de şiirdir. Yûnus Emre’nin anlatım gücü ile ses güzelliğini birlikte yansıtan şiirlerinde ikilemelerden faydalanmış olması doğaldır.

İkilemeler, uzun yüzyıllar boyunca kullanıla gelen, birkaç bakımdan kalıplaşmış kelimeler oldukları için leksikoloji çalışmaları içerisinde fonksiyon bakımından tek kelime olarak değerlendirilebilirler.

⁴⁷ Vecihe HATİBOĞLU: Türk Dilinde İkileme, (Ankara, 1981), 9.

Yûnus Emre Dîvânı'nda önemli bir yer tutan ikilemeler konusunu tekrar gruplarıyla sınırlamak zorunda kalışımız, üslup özelliklerini, tezimize sınırlama getirme maksadıyla, teferruatlı bir şekilde ele alıp, inceleyemeyişimizden kaynaklanmaktadır.

Tespitlerimize göre dîvânda toplam 201 tekrar grubu kullanılmıştır. Bunlardan 101'i farklı tekrar gruplarından oluşmaktadır.

Şiirlerde en çok kullanılan ikilemeler ve kullanım sıklıkları şu şekildedir:

İKİLEMELER	SIKLIK (FREKANS) DERECELERİ
Yir-gök	23
Dün-gün	11
Dünya-ahiret	9
Diyü diyü	8
Yana yana	6
Assı ziyan	5
Dürlü dürlü	5
Evvel ahir	5
Ezel ebed	4
İçüm taşum	4
Sen-ben	4
Öne sana	4
İlan çıyan	3
Gice gündüz	3
Ulu kişi	3
Yay kış	3
Güle güle	3

Diğer ikilemeler 2 ve 1 frekanslıdır.

Tekrar gruplarını kelimeler arasındaki şekil ve anlam ilişkisine göre üç grupta inceleyebiliriz:

1.3.8.1. Unsurları Aynı Olan Tekrar Grupları

Aynı kelimedenden kurulmuş 37 farklı ikileme vardır. Bunlardan diyü diyü (8), yana yana (6), güle güle (3), kana kana (2), döne döne (1), eyit eyit (1), görün görün (1), işit işit (1), kaza kaza (1), unıt unıt (1) tekrar grupları fiillerle kurulmuştur.

“salkım salkım (1)”, “becid becid (1)”, “birin birin (1)”, “dolu dolu (1)”, “hazin hazin(1)”, “yalap yalap(1)”, “yaşın yaşın(1)”, “tiz tiz(1)”, “baştan başa(1)”, “Kâf'dan Kâf'a(1)”, “şârdan şâra(1)”, “günden güne(1) grupları dîvânda zarf görevinde kullanılmıştır.

Cennet cennet (1), dost dost (1), pâdişahlar pâdişahı(1), uçmak uçmak (1) isim olarak kullanılan ikilemelerdir.

1.3.8.2. Unsurları Yakın Anlamalı Olan Tekrar Grupları

Unsurları yakın anlamalı olan 31 tekrar grubu kullanılmıştır:

İlan çıyan(3), sen-ben (4), bugün-yarın(2), dağ-taş(2), din- diyanet(2), el-ayak(2), eti teni(2), kavum kardaş (2), kurd kuş (2), senlik benlik (2), adı sanı (2), ana ata (1), ondan bundan (1), arşa ferçe (1), aşık maşuk (1), avret-oğlan(1), ay gün (1), din iman (1), ile güne (1) oğul kız (1), sarp katı (1), soluma sağıma (1), soru hisâb (1), yanlış yalan (1), zaman-zevâl (1)... gibi ikilemeler bu türdendir.

1.3.8.3. Unsurları Zıt Anlamalı Olan Tèkrar Grupları

Bu türden tekrar gruplarının sayısı 33'tür. Frekansı en yüksek olan yir-gök (23) de bu grup içerisinde yer alır :

Dün-gün (11), dünya ahiret (6), assı-ziyân 85), evvel âhir (5), ezel-ebed (4), içüm taşım (4), ulu kişi (3), yay kış (3) eyü yavuz (2), hayr şerr (2), öne sona (2), arşa ferşe (1), cânlu cânsız 81), dost düşmen(1), erkek dişi (1), ırak yakın (1), kâfir müselmân (1), magrib maşrık (1), su'al cevâb (1), suçlu suçsuz (1), yâd biliş (1), yaş kurı (1)... gibi tekrarlar anlamları zıt olan kelimelerden kurulmuştur.

Unsurları bakımından Yûnus Emre'nin kullandığı tekrar gruplarına bakıldığında unsurları aynı zıt ve yakın anlamalı olan tekrar gruplarının sayıları yaklaşık olarak aynıdır.

"yakın ırak", "ırak yakın", "atan anan" "ana ata", "senlik-benlik", "benlik senlik", "sağa sola", "soluma sağıma" tekrar gruplarında görüldüğü gibi Yûnus Emre tekrar gruplarını oluşturan kelimelerin yerlerini değiştirerek anlamca aynı, yeni ikilemeler elde etmiştir.

"dün-gündüz", "gice-gündüz", "dün gün", "düni günü", "önden sona", "öne sona", "avret oğlan", "erkek dişi", "oğul kız", "ezel ebed", "evvel kadim", "sori-hisab", "su'al – cevap", "eyü yavuz", "hayır şerr", "magrib maşrık", "şarka garba" tekrar gruplarında ise şair yaklaşık aynı anlamları tekrar gruplarını farklı kelime ve eklerle değiştirerek kullanmayı tercih etmiştir.

Yukarıdaki kullanım değişikliklerinin sebebi aynen tekrarların tek düzeliğini yıkmamanın yanısıra, dönemin dil özelliği gereği Arapça ve Farsça kelimelerin kullanılmaya başlanması ve Türk Dilinin yazı dili halini alıyor olmasıdır.

Günümüzde “yalan yanlış” şeklinde kullanılan tekrar grubu Yûnus Emre Dîvânı’nda “yanlış yalan” şeklinde geçmektedir. Yakın anlamlı tekrar gruplarının unsurlarının yer değiştiremeyeceği düşünülürse bu örnek oldukça ilginçtir.

Kelime başlarına ilave bir unsur getirmek suretiyle yapılan ilaveli tekrarlara ise Yûnus’un şiirlerinde rastlanılmamaktadır.

Kelime çeşidi bakımından tekrar gruplarını oluşturan kelimeler fiil, isim ve sıfattan oluşup, köken itibarıyla ise 5/1’i yabancı, 5/4 Türkçe kelimelerden oluşmaktadırlar.

Anlam, duygu ve his birlikteliği, uyuşumu olan ikilemeler, dîvânda cümle içerisinde isim,sıfat, zarf ve fiil görevinde kullanılmaktadırlar.

Daha önce de bahsettiğimiz gibi Yûnus ikilemeleri oluşturan kelimelerin nüanslarından faydalanmak için, yaklaşık aynı anlama gelen fakat başka kelimelerden kurulmuş, ikilemeler kullanmıştır. Bu kullanışlara bazı örnekler şunlardır:

Kimi avret-oglan sever kimi mülk-hânûmân sever

Kimi sermâye dükkan sever bu dünya halden haledür (59/3)

Ol gün katı efgân ola

Erkek dişi urgân ola

Cümle ciger biryân ola

Ağlaşalum ol gün için (272/5)

Şair yukarıdaki örneklerde “avret-oğlan”, “erkek dişi” kelime gruplarını, grubu oluşturan kelimelerin nüanslarını ortaya çıkaracak şekilde kullanmıştır.

Sorî hisâb olmayısar dünya ahiret koyana

Münker û Nekir ne sorar terk olıcak cümle (17/6)

Sorıcılar geleler sorı hisâb soralar
Karanu sin içinde otura yanumuza (311/5)

beyitlerinde “sori-hisâb” tekrar grubunu kullanan Yûnus Emre “su’al-cevâb” tekrar grubunu ise aşağıdakiler gibi kullanmıştır:

Su’al cevâb kelecisi buna değindür
Bundan sonra cihânum bi-nihayet (19/8)

Her kim sana sorarisa itikadun nedür Hakk’a
Öpgil onun ayağını budur ona cevâb-su’al (155/8)

Bu türden kullanımlar Yûnus’un kıvrak zekâsının ve dil cambazlığının ürünleridir.

Yûnus Emre’nin kullandığı “sen-ben”, “sen-beni”, “senlik-benlik” ikilemeleri ise onun tasavvuf felsefesini işlerken kullandığı en önemli unsurlardır. Bu ikilemeleri ustalıkla kullandığı bazı beyitler şunlardır:

“Şükür gördüm didarum aşdum visâlün yarını
Bu benlik senlik şarını terkinu u ram yürüyem (252/5)

Senlik benlik olıcakiş ikilikde kalur
İkilik tutan kişi niçe birike birle (338/5)

Yûnus sen beni gider her ne ider dost ider
Aczüni bil ebsem ol var aşk rengine boyan (236/7)

Cânım bir gözsüz canıdı içi dolu sen ben idi
Tutdun miskinlik eteğin ben menzile yitdüm ahi (399/2)

Bütün bu bilgilere dayanarak ve ikilemelerin özelliklerini de göz önünde bulundurarak diyebiliriz ki, Yûnus Emre, ustalıkla kullandığı kafiye, redif gibi edebî sanatlar ile ses ve söz benzerliğine dayanması bakımından

ortak özellikler içeren kelimeler vasıtasıyla, şiirlerinde anlatım gücünü arttırmış, kavramları zenginleştirmiş, bunları yaparken de şiirlerine deyiş özelliği katarak hem ahengi, ezgiyi yakalamış, hem de şiirlerini uzun yıllar boyunca hafızalara kolay yerleşen ve ölümsüzleşen eserler haline getirmiştir.

1.3.9.ÜNLEMLER

Ünlemleri de edatların bir bölümü olarak değerlendirebiliriz.

Nidâ kelimesine karşılık olarak türetilen ünlemin, bütün ünlemlerin görev ve niteliklerini yansıtacak özellikte olması gerektiği düşünülmüştür.⁴⁸

Türkiye Türkçesi'nde ünlemler genellikle:

- 1) Doğrudan doğruya ünlem olarak kullanılan kelimeler
- 2) Ünlem olmuş kelimeler ve cümleler
- 3) Yansıma kelimeler olarak sınıflandırılmıştır.

Biz Yûnus Emre Dîvânı'nda bu ünlem çeşitlerinin tümüne birden rastlamamıza rağmen, çalışmamızın içeriği gereği sadece doğrudan doğruya ünlem olarak kullanılan kelimeleri vermekle yetineceğiz.

Divanda toplam 310 ünlem kullanılmıştır. Farklı ünlem sayısı ise 15'tir.

"hey hey (1)" ünleminin dışında, ikilime halinde kullanılan ve doğrudan doğruya ünlem olan kelimelere rastlanmamıştır.

Sayılarının az olması nedeniyle, bütün doğrudan doğruya ünlem olan kelimeleri ve kullanım sıklıklarını göstermeyi uygun bulduk. Şairin kullandığı bu türden ünlemler ve kullanım sıklıkları aşağıdaki gibidir:

⁴⁸ Doğan AKSAN: a.g.e., 181.

ÜNLEMLER	SIKLIK(FREKANS) DERECELERİ
İy,ey	220
Yâ	30
Hey	23
Âh	8
İ	8
Ahî	5
Vay	4
Eyâ	4
Behey	3
Hâ	2
E	2
Hey hey	1
A	1
Yâhu	1

Yûnus, “İy âşıkân iy âşıkân”, “İy pâdişâh iy pâdişâh”, “iy beni ayıblayan”, “iy aşk eri”, “İy Yûnus”, “İy Rab” “iy mübarek” “behey deli”... gibi ünlemler ile tecrîd ettiği Yûnus’a, muhatabı olan herkese ve herşeye seslenmiştir.

Şair bazı şiirlerinde ise ünlemlerle kurulu kelime gruplarını nakarat halinde tekrarladığı dizeler içerisinde kullanmıştır:

“Aceb bu benüm cânım âzad ola mı yâ Rab

Yohsa yidi Tamu’da yana kala mı yâ Rab

beyitleriyle başlayan ve beş beyitten oluşan 15 numaralı şiiri ile,

“Düşd öğüme hubbû’l-vatan gidem hey dost diyü diyü

Anda varan kalır hemân kalam hey dost diyü diyü

beyitleriyle başlayan ve yedi beyitten oluşan 291 numaralı şiirinde,

diğer beyitlerin ikinci dizelerinde “yâ Rab” ünlem grubu ile “hey dost diyü

diyü" kelime grubunu tekrarlayarak halk edebiyatında da sık kullanılan nakaratlar meydana getirmiştir.

Yûnus ünlemler sâyesinde yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi hem kuvvetli bir ahenk sağlamış, hem de seslendiği muhatabını özenle vurgulamıştır. Ünlemler şairin hitap ettiği insan ve varlıkları göstermek açısından üslûp bakımından önemlidir. Şair Yûnus daha çok Allah'a (dostuna), âşıkân ve yoldan sapanlara seslenmiştir.

1.3.10.EDATLAR

Muharrem Ergin, kelimeleri fiiller, isimler ve edatlar olmak üzere üç grupta incelemiştir.⁴⁹

Edatlar da tek başlarına anlam ifade etmemelerine rağmen cümle içerisinde kullanımlarıyla şairin üslûbunu gösteren önemli unsurlardır.

Edatlar ve kullanımı şairin:

- a) Düşüncelerinin berrak veya karmaşık oluşu,
- b) Türk dilini iyi bilip incelikleriyle kullanıp, kullanamaması
- c) Düşünce ve duygularının kendi zihninden çıkıp, çıkmaması ve aktarılmasındaki öznelikle ilişkilidir.

Bağlaç veya bağlama edatı adını verdiğimiz edatları da dahil etmek üzere Yunus Emre'nin dîvânında kullandığı edatların tamamını inceledik.

Dîvânda toplam 1343 defa edat kullanılmıştır. Bunlardan 112'si farklı edatlardan oluşmaktadır.

Yine tespitlerimize göre Yûnus Emre Dîvânı'nda karşılaştırmalı edatlardan aşağıdaki on tanesini kullanmıştır:

⁴⁹ Muharrem ERGİN: a.g.e., 205.

- 1) biri..... biri.....
- 2) eğer..... eğer.....
- 3) ger..... ger.....
- 4) gerek..... gerek.....
- 5 gâh..... gâh.....
- 6) hem..... hem.....
- 7) kim..... kim.....
- 8) ne..... ne.....
- 9) ne.....yâ.....
- 10) ya..... ..ya.....

Farklı edat sayısının on tanesi yukarıda da belirttiğimiz gibi karşılaştırmalı edatlar grubuna girmektedir. Geriye kalan 101 edat ise kuvvetlendirme, bağlama ve çekim edatlarından oluşmaktadır.

Sık kullanılan edatlar ve kullanım sıklıkları aşağıda verilmiştir.

EDATLAR	SIKLIK (FREKANS) DERECESİ
U-Ü-VÜ	296
Çün- Çünkü	89
Dahı	87
İle	76
Kim	72
Ki	70
Ne.....ne.....	71
Yâ	57
Ne	40
Hem	31
Eğer	29
De-Da	28
Gibi	27

Yana	24
Hem.....hem.....	22
Key	20
Meger	18
Ger	16
Gâh	14
Bile	12
Gâh.....gâh.....	11

“Ne... ne...” karşılaştırma edatının kullanıldığı cümleler olumsuz bir anlam kazanmakta, buna karşılık yüklem olumlu olmaktadır. Son zamanlarda yüklemnin de olumsuz olduğu örneklerle rastlansa da bu kullanım yanlıştır. Sadece şiir dilinde devrik cümlelerde olumsuz yüklem kullanılabilir. Nitekim Yahya Kemal “Sessiz Gemi” şiirinde;

“Hiç yolcusu yokmuş gibi sessizce alır yol:
Sallanmaz o kalkışta ne mendil ne de bir kol.”

“ne... ne...” karşılaştırma edatını olumsuz bir yüklemle birlikte kullanmıştır. Yüklem başa alındığı için “sallanır o kalkışta ne mendil ne de bir kol ” şeklinde bir söyleyiş muhakkak ki yanlış olacaktır.

Yûnus, “ne... ne...” edatını doğru kullanmıştır. Şairimizin kullandığı karşılaştırmalı edatlara dîvândaki şiirlerden bazı örnekler şunlardır:

Ne turum var ne turağum hiç yirde yoktur karârüm (176/4)

Kimi baydur kimi yoksul dime kim
Eğer baydur eger yoksul ol eyler (251/9)

Geldüm dünyayı seyr itdüm ya bugün ya yarın gitdüm
Güft ile kelâmdayıdun he bunda hem ondayıdım (172/5)

Yûnus karşılaştırma edatlarını o kadar yerli yerinde ve ahenk ile anlamı tamamlayacak şekilde kullanmıştır ki; edatların sık kullanıldığı beyitler bile bu ifade güzelliğini bozamamış aksine tamamlamıştır:

Gâh bir müfti müderris gâh mümeyyiz gâh temiz
Gâh müdebbir nâkıs u gâh naks ile noksân olam (42/2)

Ol dördün birisi cân biri din biri imân
Biri nefşümdür düşman anda savaşıp geldim (181/5)

Şairin u,ü,vü bağlama edatlarını çok kullanmasının sebebi, noktalama işaretlerinin 13.yy.'da kullanılmıyor olmasından kaynaklanabilir.

Kullanım sıklığı açısından ikinci sırada yer alan “çün, çünki” edatları ise şairin şiirlerinde çeşitli açıklamalarda bulunduğunu göstermektedir. Zaten Yûnus şiirlerini karşılıklı bir sohbet havası içerisinde yazmıştır.

“kim, ki” edatları da daha çok açıklamalarda kullanılır. Farsça “ki” ile Türkçe “kim” edatı dîvânda birlikte ve yaklaşık aynı oranda kullanılmıştır.

Yûnus'un kullandığı edatlardaki kelime yoğunluğu onun başarısızlığını göstermez. Edatlar diğer kelime türleri gibi çok sayıda ve çeşitte değildir. Bir dildeki edat sayısı bellidir. Bu yüzden şair çok fazla seçim hakkına sahip değildir. Dolayısıyla edatlardaki yoğunluk oldukça doğaldır.

Aynı durum ikilemeler ve ünlemler için de söz konusudur. Önemli olan şairin belirli sayıda olan bu dil elemanlarını, yerinde ve güzel kullanmasıdır.

Örneklerden de anlaşıldığı gibi, Yunus'ta edatlar hususunda herhangi bir zaaf söz konusu değildir.

Şairin kullandığı edatların yabancı asıllı olması normaldir. Çünkü; Eski Türkçe döneminde, bugün bağlaç adını verdiğimiz kelimelerin bağlama

fonksiyonunu başka kelime çeşitleri ve fiilimsiler üstlenmekteydi. İslamiyetle birlikte gelen yeni kültür ve dillerle tanışma süreci içerisinde dilimize geçen edatlar artık kullanım şekilleri ve fonksiyonlarıyla tamamen bize ait unsurlar olmuşlardır, diyebiliriz.

1.3.11.SIFAT TAMLAMALARI

Sıfat tamlaması bir isim unsurunun, bir sıfat unsuruyla nitelendirilmesi veya belirtilmesi ile oluşan kelime grubudur.

Sıfat tamlamaları şairle eşya, varlık, hadise ve kavramların, durum, vasıf ve hareketleri arasındaki idrak şeklini veya bunlarla ilgili imaj ve tasavvurların göstermesi bakımından stilistliğin önemli malzemelerinden biridir.⁵⁰

Dîvândaki şiirlerin çokluğu nedeniyle, sıfat tamlamalarını incelerken örnekleme yönteminden faydalandık. Birinci şiirden başlamak üzere her beş şiirden birini inceleyerek toplam 67 şiiri incelemiş olduk. 67 şiirde toplam 625 sıfat tamlaması tespit ettik. Bu sıfat tamlamaları içerisinde 57'si sıfat-fiillerle kurulan sıfat tamlamalarından oluşmaktadır.

Yûnus Emre'nin kullandığı sıfat tamlamalarını nesnel sıfat, mecazî ve öznel unsurlarla yapılanlar ve hareket bildiren sıfat-fiillerle kurulan sıfat tamlamaları diye inceleyebiliriz.

⁵⁰ Hüseyin ÖZBAY: a.g.e., 195.

1.3.11.1. Benzetme İlgisine Dayalı Sıfat Tamlamaları

Anlatımı daha somut kılmak, okuyana dinleyene bilgiyi aktarmak için benzetmeler kullanılır.

Şairin kavram dünyasıyla ilgili duygu, düşünce ve temayülleri ortaya çıkarır. Bu türden tamlamalara bazı örnekler aşağıda verilmiştir.

Yaban canavarı gibi *belinler*

Sekiz Uçmak sakâsı *Mustafâ*

Tanrı Arslanı *Âlî*

Bin Hamzaca *kuvvet*

Münâcât gibi *vakt*

Kıl gibi *köpri*

Yirün göğün safâsı *Mustafâ*

Teşbih, istiare ve teşhis sanatları metaforik ifade tarzının en önemli unsurlarıdır. Mecazlı anlatımın güzel araçlarıdır. Bu yüzden bunlar da mecazlı-subjektif olanlara örnek teşkil edebilir:

Yeşil kızıl donanmış *bir gelin* (dünyâ)

Bâki *su* (âb-ı hayât)

Beş vakt *tertib* (namaz)

Bu *ömür hırmânı* (dünyâ)

Şol *bûlbûl* (âşık)

Kuru *efsâne* (masivâ)

Yukarıda bahsettiğimiz türden tamlamalardan biri olan “kuru efsâne” tamlamasının geçtiği beyti örnek olması için aşağıda gösterdik.

Sana biriken birlik oldur edebî dirlik

Senden ayruğı bildük cümle kuru efsâne (320/4)

1.3.11.2.Varlık ve Kavramların Nesneye Has Özelliklerini Gösteren Sıfat Tamlamaları

Sıfatlar bu türde niteledikleri ve belirttikleri nesnelerin gerçek özelliklerini ifade ederler. Bu türden tamlamalara bazı örnekler şunlardır:

Ağır yükler, âhir zaman, ak kıl, akan bunar, altı gün, âşık kişi, atlâs çul, ayruksı haber, bin söz, bir avuç toprak, bir kurı ağaç, bir yoksul, bu'alâmet, bu âşıklar, bu benüm cânım, bu bir acâyip hâl, bu cihân, bu derd ile firâk, bu gönlümdeki râzum, bu tendeki cân, buçuk pullık nesne, cümle âlem, cümle varlık, çok söz, damardaki kan, değeme göz, değme âlimler, doğru yol, dört ferişte, dostuz kişi, dört yüz, mürid, fâni ,ömr, öküş günah, her bir çiçek, her bir menzi, her gönül, ince sırât köprüsi, kamu yirler, kara kül, karlı dağlar, katı taş, muhlis kul, münkir kişi, niçe canlar, ol'ahd, ol âlim ü deyyân zât, ol dürr-i yetîm, ol ölü, ol zamân, otuz bin sırr, pervâze, kuşlar, sağ müsülmân, şekerden tatlı söz, şol âhiret, şol bir iki arşın bez, şöyle mücrim, yeni nebâtlar, topuğa çıkmayan çaylar, Uçmakdağı Hûriler, uzak sefer yardan Hâlik, çok yazuk, yidi iklim, yitmiş bin zebânî, yüce dağlar, yüz bin deryâlar, yüz bin dürlü, âdem, yüz bin yiğirmi dört bin güzide peygamberler...vb.

Nesnel sıfat tamlamalarında sıfatla varlık arasındaki münasebet nesnel ve mantikî olmakla birlikte bunlar da şairin meteforik sisteminde mecazî birer motif hususiyeti kazanırlar.⁵¹

Meselâ ağır ile yük arasındaki ilişki nesnel bir ilgidir. Yûnus Emre ağır yükler tamlamasıyla somut ağırlıktan değil, insanın hayat boyunca karşılaştığı zorluk ve sorumlulukları anlatmak için kullanmıştır. "pervâze kuşlar" aşkı için pervâne olan kişileri anlatmak için kullandığı benzetmedir.

Yine şair "dostsuz kişi" tamlamasında ise dostu "Allah" anlamında kullanmış, Allah aşkını bulamayan kişileri kastetmiştir.

⁵¹ Hüseyin ÖZBAY: a.g.e., 195.

“dört kapu”, “yetmiş yidi perde”, “bir glzlü hazne” tamlamaları olan tasavvuftaki makamları ve “ilm-i ledün” ü anlatan mecazlı kullanışlardır. “yetmiş yedi perde” tamlamasının kullanımına şu örneği verebiliriz:

Yetmiş yidi perde var dostını arzûlama
Yedisinden geçmeden yakîn arzû kılûrsın (255/6)

1.3.11.3. Teşhis ve Canlandırmaya Dayalı Sıfat Tamlamaları

Teşhis sanatı insan dışındaki canlı ve cansız varlıkların, insana benzetilerek, kişileştirmesidir.

Şairin teşhis sanatını kullandığı bazı sıfat tamlamaları şunlardır:

Şu karşıma göğüs geren *taş bağırlu dağlar*

Bî-çâre *bûlbûl*

Besledüğüm *nâzûk ten*

Aşksız biten *çiçek*

Dostı seven *baş*

Harâmî gibi yoluma arkurı inen *karlu dağ*

Deli *gönül*

Bu sarp yola giresi *demûr yürek*

Niçe arslanları alur akdarur *ölüm*

Gökden inen *dört kitap*

Sultân *gönül*

Hâkim *cân*

1.3.11.4. Mecazî ve Öznel Unsurlarla Yapılan Sıfat Tamlamaları

İtibarî oldukları, yoruma açık ve şairin ruh dünyasını gösterdikleri için de üslûp açısından önemlidirler. Bu sıfatların çokluğu şairin dış alemi tasvir etmekten çok onu yorumlayan nesnel bir üslûbu tercih ettiğini gösterir.

Bu tamlamalar çok kullanılmadığı için rutinleşmemişlerdir. Orijinal oldukları içinde kendini kullananlara hastırlar. Onların psikolojilerini gösterirler:

Bî-lisân *basar*
 Besledüğüm *nâzûk ten*
 Aşkdan bir elif okuyan *kimse*
 Zî-bahr-i nihâyetsüz *katre*
 Bu *cânlar içinde cânım*
 Bu *âşıklar kitabı*
 Bu *yokluk yolu*
 Bunca *uzun endişeler*
 Günâhlu *dert*
 Ol çeriye kırası *nefs öldürmüş er*
 Mansûr olan *dere*
 Katı *dere*
 Bin *Hamza*
 Bu *ömür hırmânı*
 Bunca *mâlum*
 Dost ile *bilişen cân*
 Dost bağçesi içindeki *aşk bezmi*
 Dokuz *atam* (babam)
 Dörttür *anam*
 Güneşden arı *yüz*
 İlahî *devlet*
 Nişânsuz *bî-nişân*
 Karlu dağların başında *salkım salkım olan bulut*

Menker-Nekir olup gelen *komularun ameli*
 Senden ayrılmaz *nazar*
 Zevâli yok *sultân*
 Tapduklu *Yûnus*
 Mutlak *dîdâr kapısı*
 Ne şîrîn *derd*
 Nefsine muhalif *kişi*
 Aşksız biten *çiçek*

Yûnus Emre bu türden benzetmeleri daha çok isim tamlamalarında yapmıştır.

1.3.11.5. Sıfat-fiillerden Kurulmuş Sıfat Tamlamaları

Zeynep Korkmaz, Necmettin Halil Onan için yazdığı makâlede;

“Şairin iç ve dış dünyası ile ilgili anlatım ve nitelendirmelerin bir tasvir olmaktan çıkıp, bir oluş durumuna geçtiği ve canlılık kazandığı yerlerde, soyut niteleme sıfatları yerine, fiillerden kurulmuş sıfat-fiillerin yer aldığı görülür” der.⁵² Aynı özelliğin Yûnus Emre’de de görüldüğünü söylemek mümkündür.

537 farklı sıfat tamlaması çerisinde 57’si sıfat-fiillerle kurulmuştur. Bunlara bazı örnekler verecek olursak:

ahirin sanan *kişi*
 Allah’a yarar *bir kul*
 Aşk ile gelen *erenler*
 Besledüğüm *dil*
 Bu konmaduk *kuşlar*
 Bu ne gülecek *yir*
 Bu yolda olan *hâller*

⁵² Zeynep KORKMAZ: a.g.e., 92.

Dostı seven *âşıklar*
 Didüğüm *ma'ni sözler*
 Fenâ olmayan *sûret*
 Himmet alan *kardaşlar*
 Dil içinde söylenür *birden artuk kimse*
 Nefsine muhalif *kişi*
 Pâdişah olan *kişi*
 Tarîka giren *kişi*
 Toprak olan *kişiler*
 Yatacak *yir*
 Cümle yaradılmış *kul*

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere “-an/-en”, “-duk/-dük” sıfat-fiil ekleri daha çok kullanılmıştır.”Somut ve soyut kavramların bu şekilde bir fiil hâlinde sıfat-fillerle nitelendirilmiş olması şairin duygu ve hayâllere dayanan anlatımını yeknesaklıktan kurtarmış, şiirlerine daha canlı ve daha kıvrak bir üslûp özelliği katmıştır. Bu özellik ondaki dinamik sanatçı niteliğinin de ana dayanaklarından⁵³.

1.3.11.6. İsim veya Sıfat Unsuru Kelime Grubundan Oluşan Sıfat Tamlamaları

Şairin sıfat tamlamalarını yapısal olarak incelediğimizde ise tek kelimedenden oluşan sıfat sayısının 430, kelime grubundan oluşan sıfat sayısının 195 olduğunu görürüz.

Sıfat tamlamaları sıfat veya isim unsuru kelime gruplarından oluşabilir. Bu gruplar, İsim tamlaması, sıfat tamlaması, sıfat-fiil grubu, bağlama grubu ...vb. olabilir.

⁵³ Zeynep KORKMAZ: a.g.e., 93.

İsim veya sıfat unsuru kelime grubundan oluşan sıfat tamlamalarına bazı örnekler verelim:

Unsurlarından Biri İsim Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları

Bu *cihân sevdâları*
 Bu *benüm sultânım*
 Cihânun müntehâsı *Mustafâ*
 Sekiz Uçmak sakâsı *Mustafa*

Unsurlarından Biri Sıfat Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları

Bir avuç *toprak*
 Bir zerre *aşk*
 Ol *eyü amellüler*

Unsurlarından Biri Sıfat-fiil Grubu Olan Sıfat Tamlamaları

Bu *konmaduk kuşlar*
 Bu *ne gülecek yir*
 Mutlak Hakk'ı seven *kişi*
 Sen yandurduğun *çerâk*

Unsurlarından Biri Edat Grubu Olan Sıfat Tamlamaları

Benüm gibi *sâd-hezâr*
 Birden artuk *kimse*
 Münâcât gibi *vakt*

Unsurlarından Biri Bağlama Grubu Olan Sıfat Tamlamaları

Bu *derd ile firâk*

Bu *kadd ile kâmet*

Unsurlarından Biri Kısaltma Grubu Olan Sıfat Tamlamaları

Şekerden tatlu *söz*

Yılda yitmiş bin *hâc*

Güneşden arı *yüz*

Cümle *aklına şâkir*

Unsurlarından biri Tekrar Grubu Olan Sıfat Tamlamaları

Niçe niçe *tutsaklu tuzak*

Yüce yüce *dağlar*

Yûnus Emre'nin şiirlerinin söz dizimindeki yeknesaklığı kırmak için zaman zaman sıfat tamlamalarının unsurlarının yerlerini değiştirdiği de görülür:

Bir gelündür *yeşil kızıl donanmış*

Demür yürek gerek *bu sarı yola giresi*

Doğruluk bekleyen *dost kapısında*

Derdün *katı*

Kimse yok *birden artuk söylenür dil içinde*

Kamuların amelidür */Münker – Nekir olup gelen*

Nefs öldürmüş er gerek *ol çeriye kırası*

Yûnus Emre yukarıda verdiğimiz örneklerde de görüldüğü gibi kimi zaman da isim ve sıfat unsuruna ek-fiil getirerek yükleme yapmıştır.

Sıfat tamlamalarında vurgu birinci unsur üzerindedir. Şairin unsurların yerini değiştirerek kullanması, onun üslûbundaki dikkat çekici özelliklerden

biridir. Bunu yapmasının (söz dizimindeki yeknesaklığı kırmanın dışında) ikinci bir sebebi de vurguyu önemli gördüğü ve istediği unsur üzerine çekmek isteyişidir.

Şairin kullandığı sıfat tamlamalarına baktığımızda en çok nesnet sıfat tamlamalarını kullandığını görürüz. Fakat şair bu tamlamaları daha çok gerçek anlamlarının dışında kendi duygu ve düşüncelerini tasavvufi meseleleri anlatmak için mecazî anlamlar yükleyerek kullanmıştır.

1.3.12. İSİM TAMLAMALARI

Bir isim unsurunun, iyelik sistemi içinde bir başka isim unsuruyla kurduğu kelime grubudur.⁵⁴

İsim Tamlamaları şairin iki veya daha fazla nesne arasındaki iyelik ilişkisini, nasıl yorumladığını göstermesi açısından stilistikte önemlidir.

Yûnus Emre Dîvânı'ndaki isim tamlamalarını da örnekleme yöntemini kullanarak tespit ettik. Toplam 417 şiirden her beş şiirin birini incelemek suretiyle, 67 şiirdeki isim tamlamalarını inceleyerek değerlendirmelerimizi bu şiirler üzerinde yaptık.

Çalışmamızın sonucuna göre bu 67 şiirde toplam isim tamlaması sayısı 463'tür. Farklı isim tamlaması sayısı ise 421'dir.

Şiirlerde kullanılan isim tamlamalarının 279'u belirtisiz isim tamlaması, 184'ü ise belirtili isim tamlamasından oluşmaktadır. Görüldüğü gibi şair belirtisiz isim tamlamalarını biraz daha fazla kullanmıştır.

⁵⁴ Leyla KARAHAN: a.g.e., 13.

İsim ve sıfat tamlamaları üzerinde yaptığımız incelemeye dayanarak diyebiliriz ki; Yûnus Emre nesne, kavram veya varlıkları, anlatırken, daha çok onları belirtmeyi veya niteleyerek göstermeyi tercih etmiş, bu yüzden de sıfat tamlamalarını daha çok kullanmıştır.

Yûnus Emre'nin şiirlerinde nesnel iyelik ilişkisinden çok öznel ve mecazî kurgular dikkat çekmektedir. Sıfat tamlamalarındaki mecazî ve subjektif kurgularda olduğu gibi isim tamlamalarında da bu tür kurgular özellikle teşhis ve teşbih gibi imaj unsurlarıyla ilgilidir. Burada üzerinde durulması gereken bir başka nokta ise, tamlamalar üzerinde yaptığımız incelemelere göre büyük şairimizin imajlarını en çok isim tamlamalarıyla aksettirmeye çalışmasıdır. İsim tamlamalarındaki teşbih ve teşhisler sayıca ve yoğunlukça sıfat tamlamalarına nazaran daha çok ve daha kuvvetlidir.

Sayın Mustafa Tatçı'nın söylediği gibi "gönlünde dalgalanan Allah sevgisini, sadrından satırlara geçiren" Yûnus Emre, yaşadığı dönemin dil özelliğinden dolayı, Arapça ve Farsça kelime ve tamlamaları da yer yer şiirlerinde kullanmıştır. Fakat, bu oran, devrin dil anlayışını göstermekle beraber onun sade Türkçeyle söyleme kudretini bozacak oranda değildir.

Şairin dîvânda kullandığı bazı Arapça ve Farsça tamlamalar şunlardır:

"arş-ı Rahmân", "azm-i cânân", "ummân-ı aşk", "âsitân-ı mürşid", "câm-ı aşk", "meyl-i fenâ", "Merdân-ı Hak", "kıble-i cân", "menzil-i nûr", "Hubbû'l- Vatan", "hayrân-ı aşk", "handân-ı aşk", "rûz-ı kıyâmet", "tevhîd-i Ene'l Hak", "sırr-ı hikmet", "taht-ı Süleymân", "âb-ı hayât", "câm-ı âşk", "arş-ı azîm", "âlem-i kesret", "şeh-i şâhlar şâhı", "can-ı Yûnus"...vb.

Kullanılan isim tamlamalarına belirtililik ve belirtisizlik bakımından tekrar bir göz attığımızda, şeklen belirtisiz olduğu halde mânâ bakımından belirtili veya şeklen belirtili olduğu halde mânâ bakımından belirtisiz tamlamalara da rastlanmaktadır. "dost bâğının bülbülü" yerine "dost bâğı bülbülü", "Allahın adı" yerine "Allah adı", "arşın yüzi" yerine "arş yüzi"; "hikmet

yolu" yerine "hikmetün yolu", "tuz hakkı" yerine "tuzun hakkı", "'aşk burcı" yerine "'aşkun burcı" gibi örneklerde bunu görebiliriz.

Yûnus Emre nesneler arasındaki iyelik ilişkisini aşağıdaki şekillerde kurmuştur. Bu, şairin imaj dünyasını kurgulaması bakımından önemlidir.

Bilindiği gibi Yûnus Emre'nin imajları tasavvuf bilgisi ve terbiyesi sonucu çözülebilir. Dolayısıyla onun şahsiyetini yoğuran en önemli unsur "ilm-i ledündür" fikrinden de yola çıkarak diyebiliriz ki; kullandığı bu türden tamlamalar felsefî daha da doğrusu tasavvufî anlamlar içermektedir.

Dili düşünüş sistemi, çevresi ve değer verdiği unsurlar, cemiyet anlayışı... vb. itibarıyla Türk ve milli olan Yûnus'un söyleyişi, "klasik tasavvuf terminolojisinin Türkçe karşılıklarını ilk defa ve şuurlu olarak kullanması, kendine has soyut bir sûfî dili geliştirmesiyle"⁵⁵ de tam anlamıyla doruğa ulaşmıştır.

İşte kuş dili konuşan Yûnus, kullandığı imajları daha çok isim tamlamalarıyla elde etmiştir diyebiliriz.

Şairin daha çok tasavvufî ve felsefî anlamlar içeren tamlamalarını şu altı grupta inceleyebiliriz:

1.3.12.1. Teşhis Yoluyla Yapılan İsim Tamlamaları

Bu türden tamlamalardan bazılarını gösterelim:

"dil şehri", "arş yüzi", "ilmün yüzün", "aşk eri", "aşk eteği", "aşk danı", "aşk eri", "aşk eli", "aşk eteği", "dünyâ yüzi", "kanâ'at hırkası", "kızıl gülün yüzi", "kudret eli", "mâ'sûklığın hil' âti", "melâmet gönleği", "tesbih dili", "İlm ü amel sözi", "nefs eyni", "selâmet başı", "izzet başı", "ecel eli"...vb.

⁵⁵ Mustafa TATÇI: a.g.e., 34.

Bunların dışında “cismüm gemisinün bağları” tamlamasında ise insan bedeni gemiye benzetilerek bir bakıma teşhis sanatının tam tersi yapılmıştır.

Yine “cân kuşu pâ-bendi” tamlamasında da cân kuşa benzetilmiş, kuş da teşhis sanatıyla kişileştirilerek ayak bağı eklenmiştir.

1.3.12.2. Varlıklar ve Kavramlar Arasındaki Nesnel ve Mantıkî İyelik İlişkisini Gösteren İsim Tamlamaları

Bu tür isim tamlamaları aslî iyelik ilişkisine dayanmakla birlikte mecazî, sembolik manalar da ifade edebilirler.

Varlık ve kavramlar arasındaki aslî iyelik ilişkisini tasvir ve tesbit maksadıyla gösteren isim tamlamaları azdır.

Bu özellikteki bazı tamlamalar şunlardır:

“Muhammed’ün sağ”, “senün aşkun”, “senün hikmetün”, “senün ol çok günâhların”, “senün aşkun”, “senün hikmetün”, “senün sevdüğün kişi”, “söz öküşi”, “şeri’at edebi”, “Yûnus’un aklı”, “her vücudun cânı”, “itdüklerümün hisâbı”, “murdârun murdârı”, “mühr-i Süleymân”, “öz cânı”, “Allah aşkı”, “bu halkun binde biri”, “Çalab varlığı”, “dîdâr arzûsı”, “dünyâ mâlı”, “benüm gönlüm”, “Hak sevgisi”, “Hakk’un cemâli”, “kaya yankusu”...vb.

Yûnus Emre, varlık ve kavramlar arasında nesnel ve mantıkî iyelik münasebetini öznel olarak izah ve tesbit etmekten çok maksadını anlatmak için bir vasıta olarak kullanmıştır. Aşağıdaki örnekler bu tür tamlamaları göstermektedir:

“sultân tahtı”, “hayvân yûki”, “Hubbû’l – Vatan”, “ölüm haberi”, “hükm-i Sultân”, “benüm hâlüm”, “insân sıfatı”, “kendi hisâbu”, “kevser gölleri”, “mahşer günü”, “mâşukun derdi”, “Mecnûn gözi”, “Muhammet nûrı”, “Ol dost yüzi”, “âşıklarun visâli”, “boş gözi”, “dost bâğının içi”, “dost bâğı bülbüli”, “dost haberi”, “dost yüzi”, “erenler atı”, “mâl terkî”...vb.

1.3.12.3. Bir Somut ve Bir Soyut Kelime veya Kelimelerden Yapılan İsim Tamlamaları

Cân menzili, cân gözi, dervişlik yaylası, doğruluk mancınığı, Hakikat donı, pişmanlık çengi, sır sözi, selâmet başı, sevgü yili, yadlık perdesi, hırs evi, gönül göği, inâyet suyu, ma'nî şarabı, nûr donları, hüsnün kitâbı, gönül şehri, gönül kiri, imânun gülleri, irfân yolu, âşık yüki, âşıklar devleti, âşıklar kitâbı, aşk agusu, aşk dârı, aşk eri, aşk metâ'ı, aşk donı, aşkun burcu, aşkın okı demreni, gönül ziyâreti, cân denizi, yaramazlar kârı, varlık leşkeri, nefsün gülbengi, nefsün iti, ölüm çeşnisi, aşk yağmuru damlası, aşk şerbeti güli, bu aşkun dürlü dürlü rengi, âşıkların gönli gözi, ömrüm ipi, isyân, yolu, âb-ı hayât'un çeşmesi, aşk sözi, aşk yolu, aşkun adı, bâtın gözi, ecel serhengi hâslarun bâbı, ma'suklığın hil'âti, mahşer günü, mahşer şefi, istigfâr taşı, nefs kal'ası...vb.

1.3.12.4. Bir Somut ve Bir Soyut Kelime veya Kelimelerden Kurulan İsim Tamlamaları

Dünyânun muhabbeti, erenler dirliği, bu dünyânun hâlleri, bu dünyânün kârarı, Îsâ demi, beğler mürveti, bu cismüm belâsı, bu dünyânün karârı, bu insânun sıfatı, dost cemâli, dost firâkı, dost haberi, dost visâli, dostun sevgüsü, dühyâ ahvâli, dünyâ zevki, dünyânun muhabbeti, evliyâ demi, hocanun tâlibi, İbrâhim Edhem vaktı, sözün hâsı, taşramun gavgası, tuzun hakkı, yirün tengi, Yûnus'un aklı, Muhammed nûrı, Muhammed şefâ'ati...vb.

1.3.12.5. Somut Kelimelerden Kurulan İsim Tamlamaları

Pîrümün yüzi (pirüm yüzün şeklinde kısaltılmışı da kullanılmıştır.), serhenkler eli, sinek ile pervânenün yuvası, sultân tahtı, sultân yolu, sûret evi,

Şeh İbrâhim gözi, Tûtiler evi, vücûdun dağları, yidi zindân kapısı, yohsul eti, yol eri, Yûnus dili, yüregüm yağları, halkun sözi, Leylâ'nun yüzi, Mansûr dili, mühr-i Süleymân, cân gözi, dost bağçesi, bülbüli, dost bağı, bülbüli, dost yüzi, dostun yolu, dünyâ mâlı, el kuşu, erenler atı, er eteği, erenler nefesi, erenler yayı, erenler yüzi, gökyizünün bizeği, Âdem donı, baş gözi, dünyâ-balları, hayvân yüki...vb.

1.3.12.6. Soyut Kelimelerden Kurulan İsim Tamlamaları

Âşıklar âhı, âşıklarun ahvâli, âşıklarun visâli, aşk dadı, aşk şevki, aşkunun cefâsı, dîdâr arzûsı, dirlik hoşı, hicâb derdi, imân aldaguçları, ledün makâmu, mihnet dadı, yüz karası, nefsün dileği, ölüm çeşnisi, tecelliyâtun nûrı....vb.

Rahmân yolu, Çalab 'arşı, Çalab varlığı, Hak dîdârı, Hak sevgüsü, Hak yolu, Hakk'un kudreti, Allah aşkı....vb. örneklerde olduğu gibi yaradan ile ilgili tamlamaları somut veya soyut diye adlandıramayacağımız için herhangi bir sınıflandırmaya tabî tutmadık. "Azrail pençesi" tamlamasında da aynı durum söz konusu olduğu için bu tamlamayı incelemeye almadık.

Yapısal açıdan şiirlerdeki isim tamlamalarına baktığımızda ise tamlayanı ya da tamlananı veya her ikisi de kelime grubu olan tamlamalara rastlamaktayız. Bunları örneklerle aşağıda gösterdik.

Unsurlarından Biri veya İki Kelime Grubu Olan İsim Tamlamaları:

Âb-ı hayâtın *çeşmesi*
Cismüm gemisinün *bağları*
Senün aşkun *denizi*
Benüm taşramun *gavgası*

Bî-çâre Yûnus'un *altun sözi*
 Kızıl gülün *yüzi*
 Bu aşkun *dürlü dürlü rengi*
 Benüm *bin bir Fâsid işim*
 Nefsine uyanların *yüzi karası*
 Dosta giden kişünün *çaresi*
 Gözlerinün *akan yaşı*
 Dünyâ cefâsın almak *sonucı*
 Âşıklarun *sırr-ı Mevlâ'sıyla pinhânı*
 Sinek ile pervânenün *yuvası*
 Şeh İbrahim *gözi*
 Hem dîn ü hem îmân-ı *'aşk*

İsim tamlamalarının içerisinde 69'unun kelime gruplarından oluşan isim tamlamaları olduğunu gördük. 421 farklı isim tamlamasının 352'si ise iki kelimedenden kurulmuş isim tamlamlarıdır.

Yûnus Emre nesne ve kavramlar arasında iyelik ilişkisi kurarken daha çok mecazlı bir anlatım yolunu tercih etmiştir. Bu da onun ele alıp, işlediği tasavvufî konulardan kaynaklanmaktadır.

Yûnus Emre kimi zaman belirtili isim tamlamalarının öğelerini yerini değiştirmiştir. Zaten belirtili isim tamlamalarında öğelerin yeri değiştirilerek kullanılamaz. Örnekler:

Adını *Muhammed'ün*
 Yirüm *benüm*
 Binde biri *bu halkun*
 Cânının *Muhammed'ün*
 Erkânıdur *âşıklarun*
 Gölünde *Muhammed'ün*
 Gülüm *benüm*
 Honını *Muhammedün*

Hükmünden *senün*
 Müşkili *bu hâlün*
 Peymânıdur *âşıklarun*
 Sağında *Muhammed'ün*
 Seyrânıdur *âşıklarun*
 Yoldaşımızdı *bizüm*

Şair belirtili isim tamlamalarında tamlayan ile tamlaman unsur arasına başka kelimeler de almak sûretiyle, kimi zaman da unsurların yerlerini de değiştirerek şiirlerinde kullanmıştır. Bu türden tamlamalara bazı örnekler şunlardır:

Sırr-ı Mevlâ'sıyla pinhânıdur *âşıklarun*
 Taşramun gavgasından âlemler dolmuş *benüm*
 Her yanumdan gizlerem bin bir fâsid iş *benüm*
 Nefsine uyanların gitmez *yüzi karası*
 Nem durur derviş *benüm*
 Nişânı vardır *onların*
 Özümün kalmadı *sabr u karârı*
 Dosta giden kişünün doğruluktur *çâresi*
 Gönlüm idi kaygulu nefsum âsâyış *benüm*
 Âşıklarun arş yüzinden *ma'sûkı* gitmez gözünden
 Bu dirlüğüme baka hep işüm yanlış *benüm*

Şairler bezen tek düzeliği yıkmak, ahengi yakalamak gibi maksatlarla şiirlerinde devrik cümleleri kullanır, belirtili isim tamlamalarının unsurlarının da yerini zaman zaman değiştirirler.

Yûnus Emre'de muhakkak ki aynı özellikleri şiirlerinde kullanmıştır. Şairin bu özellikleri hemen hemen her beyitinde kullandığı bir şiirini, örnek olması için tamamıyla aşağıya alıyoruz:

225

İy dervîş diyen bana nem durur dervîş benüm
Dervîşlik yaylasında hareketüm kış benüm

Kendözümü görürem sallanuben yürüyem
Bugz u kibr ü adâvet gönlümü almış benüm

Dervîş adın idindüm dervîş donın donandum
Yola bakdum utandum hep işüm yanlış benüm

Şehüm kamudan ulu yolda uludan ulu
Gönlüm idi kaygulu nefsum âsâyîş benüm

Hırkam tâcum gözlerem fâsid işler işlerem
Her yanumdan gizlerem bin bir fâsid iş benüm

Yoldan haber sorarlar eydürem inanırlar
Kalbüm sâfî sanurlar vay ne düşvâr iş benüm

İçerüme bakarsan buçuk pullık nesne yok
Taşramun gavgasından âlemler dolmuş benüm

Sûretüm güler halka kanı ya kullık Hakk'a
Bu dirliğüme baha hep işüm yanlış benüm

Yûnus eydür yârenler iy gerçeğüm erenler
Bu yolda olan hâller Allah'a kalmış benüm

Bu şiir şairin belirtili isim tamlaması ve cümle unsurlarının yerlerini değiştirerek yakaladığı ahenk, şekil ve anlam üçlüsünden kurulu, şiir sanatının doruğa ulaştığı şiirlerindendir.

Şair şiirin genelinde “benüm” kelimesini tekrarlayarak ahengi yakalamakla kalmamış, ben kelimesini de vurgulamıştır. Yine şiirin genelinde tekrar ettiği “dervîş”, “iş”, “kış”, “almış”, “yanlış”, “âsayiş”, “dolmuş”, “kalmış”, kelimeleriyle birlikte yaptığı “ı, i, ş, d, f,...” ses tekrarlarıyla da âdeta şiiri bestelemiştir.

İy derviş diyen bana : devrik cümle

Nem durur dervîş benüm : B’li . İ. T.

Dervîşlik yaylasında hareketün kış benüm : Devrik cümle B’li İ.T.

Bilindiği gibi belirtili isim tamlamalarında vurgu her iki unsur üzerinde de eşittir. Şair birinci beyitte de görüldüğü gibi tamlayan ile tamlanan unsurlar arasına farklı kelimeler, farklı öğeler almıştır. Böylelikle Yûnus kanaatimizce vurgulamak istediği bir diğer öğeyi belirtili isim tamlamalarının aralarına yerleştirerek hem daha güzel ve orijinal bir armoni sağlamış hem de vurguyu aradaki kelimeyi de dahil etmek sûretiyle eşit bir biçimde dağıtmıştır.

İkinci beyitin ikinci dizesinde;

Bugz u kibr ü adâvet gönlümi almış benüm

diyen, Yûnus, “gönül al-,” deyiminin arkasından “benüm” zamirini getirerek, “benün gönlümi almış” cümlesinden farklı bir anlam yükleyerek hem anlamı hem de vurguyu değiştirmiştir.

Bugz ve kibrin gönlünü sardığını söylemektedir. “gönül al-,”deyimini tevriyeli olarak da kullanmak istemiş olabilir.

Üçüncü beyitin ikinci dizesinde geçen, “hep işüm yanlış benüm” cümlesi kurallı hâli ile makâyese edersek söylemek istediklerimiz daha iyi anlaşılacaktır:

Benüm işüm hep yanlış (dur)

Yukarıdaki söyleyişte vurgu yükleme en yakın unsur olan “hep” üzerindedir. Oysa şair;

“hep işim yanlış benüm” cümlesiyle dört kelimeyi de aynı oranda belirtip, vurgulamayı başarmıştır.

Dördüncü beyitin ikinci dizesinde;

Gönlüm idi kaygulu nefsüm âsâyiş benüm

diyen şair, yine bir ustalık yaparak hem “benüm” kelimesini iki kere tekrarlanmaktan kurtarmış, hem de “gönlüm idi kaygulu” “nefsüm âsâyiş” gibi iki farklı cümleyi ahenkli bir şekilde birleştirmeyi başarmıştır. Böylece bütün kelimeler vurgulu söylenebilmektedir.

Yûnus Emre bu türden ustalıklarını, bir çok şiirde tekrarlamıştır.

Yûnus Emre gerek “dervîşlik yaylası”, “Hakikat donı”, “cân denizi”, “nefs kal’ası” gibi somut ve soyut kelimelerden kurulu isim tamlamalarında gerek “tuzun hakkı”, “dünyâ zevki”, “dost visâli”, “dost haberi”, “erenler dirliği”, “hükm-i sultân”, “insân sıfatı”, “Muhammed nuru”, “özümün sabrı”, “hocanın tâlibi”... gibi soyut ve somut kelimelerden kurulu isim tamlamalarında gerekse de “Âdem donı”, “baş gözi”, “dünyâ balları”, “hayvân yüki”, “vücûdum dağları”, “Mansûr dili”... gibi somut kelimelerden veya “hicâb derdi”, “sırr-ı hikmet”, “sırr-ı sıfât”, “âşıklarun hâli”, “aşk varlığı”, “dirlik hoşı”... gibi soyut kelimelerden oluşan isim tamlamalarında olsun, tamlananların birçoğunda, kelimeleri gerçek anlamın dışında kullanmıştır. Yûnus Emre’nin dîvândaki şiirlerinden bu türden tamlamaların geçtiği bazı örnekler şunlardır:

Hakikat aşkdur ıyân görsün ol şebih beyân

Hakikat donın geyen ağır hil’ât içinde (295/9)

Dost işi aceb iş durur cân denizin tutuşdurur

Cânsuzlara bir düş durur ger yorasın sen bu düşü (306/3)

Erenlerden etek tutan menzil olup Hakk'a yiten
 Muhammed nûrına batan ol dünyâyâ kalmayandır (99/1)
 Çün gökden yire yağdun yirden göğe çok ağdum
 Âdem donın donandun devrânım süre geldüm (178/7)

Dost bana su'al idicek
 Aklum başumdan gidicek
 Hicâb derdi gark idicek
 Ben n'ideyin n'eyleyeyin (275/2)

En çok bir somut ve bir soyut kelime veya kelimelerden isim tamlamaları yapan şair; bildiği ve inandığı hakikati çeşitli kelime oyunlarından faydalanarak, kimi zamanda kelimeleri bütün anlamlarında kullanarak, sembolik bir ifade tarzı oluşturmuştur. İncelediğimiz isim tamlamalarına baktığımızda, gerçek anlamlarında kullanılmış kelimelerden yapılan isim tamlamalarının sayısının oldukça az olduğunu görürüz. Daha önce de belirttiğimiz gibi şair; mecaz dünyasını oluştururken tamlamalardan özellikle de isim tamlamalarından önemli ölçüde faydalanmıştır.

Yûnus'un kullandığı kelime kadrosuna ve kullanım şekillerine bakıldığında, isim ve sıfat tamlamalarında da görüldüğü üzere, özellikle kullanım sıklığı yüksek olan kelimelerin, onun rûh ve fikir dünyâsını gösteren, kendilerine yüklenen yeni anlam ve mecâzlarla işlenmiş şifreler olduklarını görürüz. Muhakkak ki Yûnus'un kullandığı bütün kelimeler yerli yerinde ve birçok anlamlarıyla birlikte kullanılmıştır. Her kelime onun şairâne işçiliğiyle işlenmiş ve elinde yeniden canlanmış, ruh kazanmıştır. Usta sanatçı kelimelerle adetâ, incelendikçe, okundukça açılan yeni pencereler, yeni tablolar oluşturmuştur. Bilinçli veya bilinçsiz kullandığı tüm bu dilin önemli elemanları, atomları, onun nefesiyle tekrar tekrar hayat bulmuşlardır.

SONUÇ

Yûnus Emre edebî şahsiyeti ve eserleriyle Anadolu Türkçesi'nin kuruluşuna yön vermiş, Türkçenin gücünü, sanat dehasıyla ispatlayarak, duygu ve fikir dünyasıyla daha birçok asır zihinlerden ve gönüllerden kazınmayacak bir ışık olmuştur.

Yûnus Emre'nin kullandığı kelime ve ifade kalıpları mecaz ve ıstılahlar Türkçe'nin edebileşmesi yolunda bir dönüm noktasıdır.

Bugün aradan geçen onca zamana rağmen onun şiirlerini anlaşılır kılan, evrensel bir nitelik kazandıran ve halkın gönlünde taht kurmasını sağlayan özellikler, şüphesiz ki Yûnus Emre'nin kullandığı Türkçede, dolayısıyla üslûbunda aranmalıdır. Yaptığımız bu çalışma ile Yûnus Emre'nin kullandığı bu üslûbun niteliklerini kelime ve kelime türleri açısından ortaya koyabilmeyi hedefledik.

Tanıtıcı dilbilgisi ve eş zamanlı dilbilgisi yöntemlerini kullanarak yaptığımız çalışmamız, üslûp biliminin önemli bir alanı olan kelime dünyası incelemesinden ibarettir.

Yûnus Emre'nin kelime kadrosunun neredeyse tamamı tasavvuf ve inançla, "seyr-i sülûk" la alâkalıdır. Şair, şiirlerinde anlam, duygu ve şekil arasında mükemmel bir denge sağlamıştır. Her kelime yerli yerinde, kullanılmış ne bir eksik, ne bir fazla kullanılmamıştır.

Yûnus'un şiirleri senfoniktir. Bir beste gibi ahengi ve lirizmi sayesinde, akla kolay yerleşir ve ezberlenebilir niteliktedir.

Kelime dünyası çalışmalarının ilk konusu, şairin şiirlerinde kullanılan kelime sayısı ve yoğunluğudur.

Yûnus Emre, hem kemiyet hem keyfiyet bakımından geniş bir kelime dünyasına sahiptir. Şairimiz dîvânındaki 417 şiirde toplam 46640 kelime kullanmıştır ve bu kelimelerin 4700'ü farklı kelimelerden meydana gelmektedir. Şiirlerinde her kelime ortalama "9,8 " civarında kullanılmıştır. İncelediğimiz şiirlerinin sayısı da dikkate alınırsa bu kelime yoğunluğu, Yûnus Emre'nin kelime dünyasının genişliğinin bir delilidir. Kelime çeşidinin zenginliğinin yanı sıra, anlatım şekilleri ve ifâde zenginliği de dilin gücünü gösterir. Yûnus Emre'nin kullandığı her kelime âdeta bir semboldür. Dil düşüncenin ve çözümlenemeyen ruhun aynasıdır. Dilin kullanımında mecaza yönelmenin sebebi budur. Üslûp da bilinçaltında cereyân eden algıdaki seçicilikten dolayı algılama farklılığının sanatçılar tarafından eserlerinde farklı şekillerde ortaya çıkarılmasından kaynaklanır.

Şairin dîvânda kullandığı kelimelerin yoğunluğunun az olması mecazla ve çok anlamlı bir şekilde kullanılmış olmaları, Yûnus Emre'nin Türkçe'ye hakim olduğunu ve dilimizin ifâde yollarını çok iyi bildiğini gösterir.

Kelime dünyası araştırmalarının en önemli ana başlıklarından birini kelimelerin sıklık (frekans) değerleri oluşturur. Şairin kullandığı kelimeler ve kullanım sıklıkları, onun duygu düşünce ve ruh dünyasıyla yakından ilgilidir.

Yûnus Emre "ben" (890) zamirinin yanısıra "sen" (546) zamirini de sıklıkla kullanmıştır. Bu onun içtenliğinin yanısıra, şahidlik yönünün de göstergelerindendir. Kendi adını da çok sık kullanması, şiir geleneğinin yanısıra, onun öznellik yönünün ortaya çıkararak, tecrîd sanatından da faydalanıp, karşılıklı konuşma tarzındaki etkileyici ve samimi bir anlatım oluşturmasını sağlamıştır.

Şair "ol-," (1329) fiilini mastar, sıfat-fiil, zarf-fiil ve çekimli fiil hâlinde kullanmıştır.

“Yûnus miskin çiğ idik pişdik elhamdülillâh”

diye seslenen şairin hayat felsefesini “ol-,” fiilinin kullanım sıklığı çok güzel açıklar.

“biz” (148) ve “siz” (18) zamirleri ise örtünme ve saklanmadır. Şair bu zamirleri diğerlerine nazaran oldukça az kullanmıştır. Yûnus Emre “ol” (902) zamirini daha çok işaret sıfatı olarak, kullanır ve bu da onun varlık ve kavramları belirtme gösterme özelliğinin öne çıkması demektir.

Şairin tasavvufla ilgili kullandığı kelimeler (6296), olumsuz anlam içeren kelimeler (3082), mekân ve yer ile ilgili kelimeler (2059), aşk ile ilgili doğrudan ve dolaylı olarak kullanılmış kelimeler (1852), ümit duygusunu gösteren kelimeler (1732), sözle ilgili kelimeler (851), görmekle ilgili kelimeler (807), gelmekle ilgili kelimeler (475), onun hayat felsefesini, hayata bakış açısını gösteren önemli delillerdir.

Yûnus, kelimeleri bütün anlamlarıyla ve hatta nüanslarıyla birlikte kullanmıştır. Türkçeyi kullanımı ve işleyişi onun zekâsına ve zevkine de delâlet eder. Bu hassasiyeti onun kişiliği ve hayat felsefesiyle paraleldir. Çünkü Yûnus hayat ve her varlığa aşk penceresinden bakan, zamanı tüketmeyip yaşayan, ibn-i vakt, bakan değil, gören, hisseden, hassas bir şair, ayrıntı insanıdır. Bütün güzellikler ve incelikler aslında, ayrıntıda saklıdır. O bakıp görmeyi, anlayıp hayata dönüştürmeyi bildiği için belki de Yûnus olmuştur.

Tezimizde, kelime çeşitleri ve bu kelimelerin birbirine oranlarıyla ilgili yaptığımız inceleme, Yûnus Emre’nin üslûbunun özelliklerini vermesi açısından önemlidir. Şairin kullandığı isimler ve fiiller çeşitlikleriyle dikkat çekmektedir. Şiirlerde toplam 15487 isim, 10429 fiil kullanmıştır. Bunlardan isimlerin fiillere oranı % 60 fiillerin isimlere oranı ise % 40’tır. Bu da şairimizin zengin bir iç dünyaya sahip olmasının yanısıra, duygu ve düşüncelerini hareketli bir üslûpla ifade edebildiğini gösterir.

Yûnus Emre aktif bir mistiktir. Şiirlerindeki toplam kelime sayısının % 23 fiiller oluşturur ve bunların isimlere oranı % 40'tır. Fiillerdeki bu yoğunluk şairin dinamik bir üslûba sahip olduğunu gösterir.

Şairin kullandığı fiillerin 2408'i farklı fiilden oluşmaktadır ve her fiil ortalama "4.4" defa kullanılmıştır. Bu da onun isimler kadar, zengin bir fiil dünyasına da sahip olduğunu gösterir. Yûnus Emre bu dinamik üslûbunu fiiller kadar isim-fiil, zarf-fiil ve sıfat-fiilleri de kullanarak sağlamıştır. Şiirlerinde toplam 2328 fiilimsi kullanmıştır. Fiillerin % 26'sını fiilimsilerle birlikte kullandığı şart zarfları oluşturmaktadır.

Şairin kullandığı fiillerin büyük bir çoğunluğu deyimlerden oluşmaktadır. Deyimler halkın hafızasında zaten var olan, kültür birikiminin yansımalarıdır. Halk muhayyilesindeki duygu ve düşüncelerin bir üst seviyeye ulaşarak mecaz ve sembollerle sanatlı, bedîî bir şekli almasıyla ortaya çıkan deyimler, Yûnus Emre'de bir başka güzellik kazanmışlardır. Yûnus Emre deyimleri kendi mecazlarının yanı sıra, insan, aşk ve Tanrı üçgenini anlatmak için özenli ve önemli bir araç olarak kullanmıştır. Deyimler mecazî elemanlar olarak onun şiirlerine değer katarken, az ve öz söyleme özelliğini de desteklerler.

Şair tasvirlerinde, duygu ve düşüncelerini dile getirişinde his ve hayat gücünden de yararlandığı için şiirlerinde sıfatlara önemli ölçüde yer vermiştir. Fakat Yûnus Emre'nin kullandığı fiil ve fiil unsurlarının çeşitliliği göz önüne alınırsa, kullandığı sıfatların azlığı onun yalın ve hareketli bir üslûba sahip olduğunu gösterir. Şiirlerde kullanılan toplam sıfat sayısı 2615'tir ve bunların isimlere oranı % 14, toplam kelime sayısına oranı ise % 18'dir. Fazla sıfat kullanımı, dili süslü ve anlaşılma bir hâle sokabilir.

Yûnus Emre'nin kolay, rahat söyleşi, sehl-i mümtezi tarzı, sanat ve mecazdan uzak bir şiir tekniği olarak algılanmamalıdır. Onun ustalığı anlaşılması zor ve derin muhtevalı konular, dilin anlam ve şekil özelliklerinin

birçoğunu kullanarak, kelimelerin anlam ve ses değerlerinden de yeterince yararlanarak, konuşma diline çok yakın bir dille ifâde edebilmesinden kaynaklanır.

Yûnus Emre şiirlerinde, lirizmle hareket unsurları arasındaki dengeyi çok iyi sağlamıştır. Tasvir onun şiirlerinde orijinal buluş ve farklı bakış açılarıyla birlikte, yerli yerinde ve dili boğmayacak şekilde kullanılmıştır. Sıfatı bitmiş bir yargı elemanı olarak da kullanmıştır.

Yûnus Emre'nin dîvânında zarfları sıfatlardan çok kullanması isim ve fiillerin çok sayıda olmasıyla ve şairin fiilleri detaylı bir şekilde ifade etmek istemesiyle alâkalıdır. Dîvânda toplam 2885 zarf kullanılmıştır ve bunların 1294'ü farklı zarflardan meydana gelmektedir. Zarfların isimlere oranı % 15, fiillere oranı % 22 ve toplam kelime sayısına oranı ise % 16'dır.

Şair, durum ve hareketleri çeşitli yönlerden belirtme, tamamlama, açıklama fonksiyonunu yüklenen zarflar içerisinde en çok durum zarflarını tercih etmiştir.

Şairin kullandığı zarfların fiillere oranı ve bunların isim soyundan kelimelere göre sayı durumu ise şiirlerinde tasvire dayanan anlatım özelliği yanında oluş ve harekete dayanan, şiirlerine canlılık ve hareket ögesi katan söyleniş biçiminin de dengeli tutulduğuna işaret eder niteliktedir.⁵⁶

Yûnus Emre zarflar içerisinde toplam 884 zarf-fiil kullanmıştır. Duygu, düşünce ve hayallerini bir oluş hâline getirirken zarf-fiilleri kullanılması, onun anlatımını monotonluktan ve hareketsizlikten kurtarıp canlı ve etkileyici bir biçime sokmuştur.

⁵⁶ Zeynep KORKMAZ: a.e.g., 95.

Çünkü şair, tasavvuf konusunu işlediği için, şiirlerinde zaman ve yeri özellikle belirtmemiştir. O daha ziyâde nasıllık, nicelik yönünden şiirdeki fiilleri tasvir etmeyi açıklamayı tercih etmiştir. Kullandığı fiillerin büyük bir kısmının mecaz içermesine rağmen kolay anlaşılır olması sayesinde şair, insanların göz önünde canlandırabileceği, algılama yeteneğine göre sezip kavrayabileceği bir anlatım yöntemi kurmuştur.

Yûnus Emre şiirlerinde 112'si farklı edat olmak üzere toplam 1343 edat kullanmıştır. Yine şiirlerinde toplam 310 ünlem kullanmıştır ve bunların 15'i farklı ünlemden meydana gelmiştir. Şairin edat biçiminde alternatifinin diğer kelime çeşitlerine oranla az olması, tabikî kelime yoğunluğunu arttırmaktadır. Fakat bu oran, bir dillekli edatların sayısının sabit olması dolayısıyla oldukça normaldir. Edatların kullanımı sentaktik üslûp açısından önemlidir. Şairin edatları çok ve yerli yerinde kullanması Türkçe'ye hakimiyetini ve zihnî berraklığını gösterir. Ünlemleri kullanması ise, şairin dışa dönük karakterinin yanısıra, sohbet tarzındaki söylenişine de işâret eder.

Şair dîvânında ikilemelerden de yararlanmıştır. Şiirlerinde farklı 101, toplam 201 ikileme kullanmıştır. Ses ve anlam bakımından pekiştirici bir görev gören ikilemelerden yararlanırken, aynı zamanda kavram karşıtlıklarının oluşturduğu anlatım zenginliğinden de faydalanmıştır.

Bütünleyen, kucaklayan, bir anlayış ve hoşgörüyü sahip Yûnus Emre'nin felsefesinde ikilik yoktur. Gece-gündüz, eyü-yavuz, erkek-dişi.... gibi ikilemelerden faydalanan şair, herşey "zıddıyla kâimdir" inanisinden yola çıkarak, ikilikteki birliği göstermeye çalışır. Çözümlemeyi ve sentez yapmayı bilen Yûnus, parçaları ayrıştırıp, tekrar yapıştıran bir usta gibidir. Kendi ifâdeleriyle kâinat kitabı ve vücûd şehri içinde, okunup çözülmeyi bekleyen, sırlarla dolu bir dünyâ vardır.

Sanatçının ruh dünyası ile varlık arasındaki nitelik ve iyelik ilişkisini en iyi ortaya koyan kelime grupları sıfat ve isim tamlamalarıdır. Bu yüzden üslûp

açısından önemli bir yere sahiptirler. Yûnus Emre Dîvânı'ndan örnekleme yöntemini kullanarak incelediğimiz 65 şiirde, toplam 625 sıfat tamlaması 463 de isim tamlaması kullanmıştır. Bu tamlamaların bir çoğunda, unsurlar arasında mecazî, öznel bir bağ söz konusudur. Deyimleşmiş, kalıplaşmış benzetmeler dilde genel kullanımda yerleşmiş öğelerdir. Bunların yanı sıra özel, bireysel kullanım örneklerine Yûnus'un şiirlerinde çok sık rastlanmaktadır. Şair, anlatımı daha somut kılmak okuyana kavramları daha etkileyici biçimde aktarmak için çeşitli benzetmeler kullanmıştır. Yûnus Emre'nin imajları tasavvuf bilgisi ve terbiyesi sonucu çözülebilir. Yûnus Emre imajları daha çok tamlamalarla sağlanmıştır. Onun şiirlerindeki açıklık ve sâdelik kullandığı konuşma dili ve dil elemanlarını işleyişinden kaynaklanmaktadır.

Yûnus Emre'nin kullandığı her kelime ve bunların meydana getirdiği kombinezonların tamamı derin ve sembolik anlamlar içerirler. Onun başarısı, zor olanı kendine has bir sufi dili de oluşturarak, halk söyleşinden yola çıkıp, rahat ve az sözle dile getirebilmesidir.

Şair şiirlerinde Kur'an'da geçen ve halk hikâyelerinde yaşayan birçok şahıs ismi kullanmıştır. Efsanevî olay ve hâdiseler ile halk hikâyelerine telmihte bulunan şairin, içinde yaşadığı topluma ve kültüre yabancı olmadığı bir gerçektir. Kullandığı dinî nitelikli özel isimler de onun, İslâmî ilimler hakkında bilgisini göstermektedir. İlm-i ledüne sahip olduğu anlaşılan Yûnus Emre'nin diğer ilimlerle de ilgilendiği görülmektedir.

Yûnus Emre aynı zamanda eş adlı ve çok anlamlı sözcüklerin bu özelliklerinden yararlanarak "tevriye" adını verdiğimiz söz sanatı ile dizeleri anlam açısından zenginleştiren, kavram karşıtları, benzetmeler, deyimler istiâre, ad ve deyim aktarması gibi birçok dil özelliklerini, şiirlerinde başarıyla kullanmıştır.

Yûnus Emre'yi gerçek anlamıyla anlayabilmek için Türkçeyi ve tasavvuf felsefesini çok iyi bilmek gerekir. Sadece konuşma dili hâlindeki bir malzemeyi alıp, şaheserler yaratan Yûnus Emre muhakkak ki, dil ve edebiyat konusunda erişilmesi çok zor bir üstattır. Halk edebiyatının olanaklarından da faydalanarak, "vahdet-i vücûd" konusunu, o zamana kadar tasavvufa çok yabancı olan kitlelere, yeni ve orijinal bir sufî dili yaratmak sûretiyle rahat ve anlaşılır bir şekilde sunan Yûnus, Türk Dilinin bütün zenginlik ve güzelliklerini de kullanarak, eserlerini ve adını ebedîleştirmiştir. Yûnus Emre dili bir vasıta olarak kullanmış ve gönlünden kopup gelen sesi tüm insanlıkla paylaşmıştır. Gönlü kadar dili de zengin olan şairin kullandığı her kelime ve ifâdede, inceden inceye işlenmiş ve şifrelenmiş tevhîdi görmek mümkündür. Şair, kafiye, redif ve tekrarlardan da yararlanmak sûretiyle âdetâ bestelediği şiirlerini, ebediyete kadar okunmak üzere bizlere hediye etmiştir. Onun şiirlerini okuyan her insanın ağzında Türk Dilinin muhteşem tadı kalacak, gönlünde de bir sevgi hâsıl olacaktır.

KAYNAKÇA

- AKSAN , Doğan; Anlambilimi ve Türk Anlambilimi, Ankara 1971.
- AKSAN , Doğan; Şiir Dili ve Türk Şiir Dili, Engin Yay., Ankara 1995.
- AKSAN , Doğan; Halk Şiirimizin Gücü, Bilgi Yay., Ankara 1999.
- AKSAN, Doğan; Her Yönüyle Dil , Ana Çizgileriyle Dilbilim, TDK.Yay., Ankara 1998.
- AKSAN, Doğan; Türkçenin Gücü, Bilgi Yay., Ankara 1993.
- AKSAN, Doğan; Sözcük Türleri, TDK. Yay., Ankara 1983.
- AKTAŞ, Şerif; Edebiyatta Üslup ve, Problemleri, Akçağ Yay., Ankara 1998.
- Arapça Türkçe Lügat; Hazırlayanlar:Yrd. Doç.Dr.Hikmet Özdemir, Suat Cebeci,Akçağ Yay., Ankara 1989.
- ARAT, Reşit Rahmeti; Kutadgu Bilig İndeks, TKAE., İstanbul 1979.
- ATALAY , Besim; Divanü Lügati't-Türk Dizini, Ankara 1991.
- BANARLI, Nihat Sâmi; "Milli Tefekkürümüzde Yûnus Emre'nin Yeri" , Kubbealtı Akademi Mecmuası, c.3, S.7, İstanbul 1974.
- BANGUOĞLU , Tahsin; Türkçenin Grameri, TDK. Yay., Ankara 1998.
- BİLGEGİL, M. Kaya; Edebiyat Bilgi ve Teorileri, Ankara Üni. Yay., Ankara.1980.
- CAFEROĞLU, Ahmet; Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü, TDK. Yay., İstanbul 1968.
- ÇİFTÇİ, Musa; Bir Grup Yükseköğrenim Öğrencisi Üzerine Kelime Serveti Araştırması , Gazi Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1991.
- DEVELLİOĞLU , Ferit; Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara 1993.
- Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü; Berke Vardar Yönetiminde Hazırlayanlar: N.Güz, E.Öztokat, O.Senemoğlu, E.Özer, Ankara 1980.
- EREN, Hasan; Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü, Ankara 1999.
- ERGİN, Muharrem; Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yay., İstanbul 1993.
- Farsça Türkçe Lügat; III cilt, Ferhengi Ziya ,Devlet Yay.,M.E.Basımevi,İstanbul 1984.

GÖLPINARLI, Abdülbâki ; Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri, İstanbul 1977.

GÖLPINARLI, Abdülbâki; Yûnus Emre Dîvânı, İstanbul 1943.

GÜLSEVİN, Gürer; Eski Anadolu Türkçesinde Ekler, TDK.Yay. Ankara 1997.

HACIEMİNOĞLU, Necmettin; Türk Dilinde Edatlar, MEB. Yay., İstanbul 1992.

HATİBOĞLU, Vecihe; Türkçenin Söz Dizimi, DTCF. Yay., Ankara 1982.

HATİBOĞLU, Vecihe; Türk Dilinde İkileme, TDK. Yay., Ankara 1981.

İLAYDIN, Hikmet; Yûnus Şiirinden Günümüze Yaklaştırmalar, Akçağ Yay., Ankara 1998.

İmlâ Kılavuzu, TDK. Yay., Ankara 1996.

KAPLAN, Mehmet; Tefrik Fikret (Devir-Şahsiyet-Eser), İstanbul 1971.

KARAHAN, Leylâ; Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yay., Ankara 1999.

KASAPOĞLU-ÇENGEL; Hülya, Abdurrahim Ötkür'ün Şiirleri, M.E.B. Yay., İstanbul 2000.

KORKMAZ, Zeynep; Türk Dili Üzerine Araştırmalar, 2Cilt, Ankara, 1995

KORKMAZ, Zeynep; "Yûnus Emre ve Anadolu Türkçesinin Kuruluşundaki Yeri" Türkoloji VII, s.13-20, Ankara 1973.

Kur'an-ı Kerim Lügati, El Miftah, (Mütercim, Mahmut Çanga), İstanbul 1986.

OLGUN, İbrahim; "Farsça ve Türkçe Atasözleri ve Deyimler Üzerine", Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, s.153-172, 1972.

ONAY , Ahmet Talat ; Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar, Hazırlayan: Prof.Dr. Cemal Kurnaz, Ankara 1993.

ÖZBAY, Hüseyin ; Çolpan'ın Şiirleri, TKAE., Ankara 1994.

ÖZBAY, Hüseyin-TATÇI Mustafa; Yûnus Emre (Makalelerden Seçmeler), M.E.B. Yay., Ankara 2001.

PAKALIN, Mehmet Zeki; Osmanlı Tarih Deyimleri ve Sözlüğü, c.I-II-III, İstanbul 1983.

SÂMÎ, Şemseddin; Kâmusu Türkî, cilt I-II, İstanbul 1317-1318.

TATÇI, Mustafa; Yûnus Emre Dîvânı, IV. cilt, MEB Yay., İstanbul 1997.

TATÇI, Mustafa; Yûnus Emre Dîvânı, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.

TATÇI, Mustafa; Yûnus Emre Bibliyografyası, Ankara 1988.

TİMURTAŞ, Faruk Kadri; Yûnus Emre Dîvânı ,İstanbul 1972.

TİMURTAŞ, Faruk Kadri; "Yûnus'un Dili Üzerine Notlar", II.Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, c.II, Ankara 1982.

Türk Dil Kurumu Derleme Sözlüğü , I-VI, TDK. Yay., Ankara 1963-1972.

Türk Dil Kurumu Tarama Sözlüğü, I-VIII,TDK.Yay., Ankara 1963-1977.

Türkçe Sözlük ,TDK. Yay., Ankara 1998.

ULUDAĞ, Süleyman; Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, İstanbul 1995.

ÜNAL,Tahsin; "Yûnus Emre'nin Sosyal ve Kültürel Çevresi," Türk Kültürü, s.296, Ankara 1987.

WELLEK, R.; A. WARREN; Edebiyat Teorisi, Çev. Ömer Faruk Huyugüzel, Akademi Kitabevi, İzmir 1993.

WELLEK, R., A. WARREN; Edebiyat Biliminin Temelleri (Çev.Ahmet Edip Uysal), Ankara 1983.

VON POLENS , Peter; "Dilbilimi Açısından Yabancı Kelime ve Yerlileşmiş Kelime" Çev:Vural Ülkü, Batı Dil ve Edebiyatları Dergisi ,11/4 367-396 (1980).

Yûnus Emre ve Türk Dili Sempozyumları Konuşma Metinleri, Kültür Bakanlığı Başvuru Kitapları, Ankara 1993

ÖZET

“Yûnus Emre Dîvânı’nın Kelime Dünyası” adını verdiğimiz bu çalışmada, öncelikle dîvândaki bütün kelimeler ve kelime türlerini ayrı ayrı inceleyerek, kelime yoğunluklarını ve birbirlerine oranlarını tespit ettik.

Yaptığımız incelemeler, sonucunda, eldeki verilerden de yola çıkarak, Yûnus Emre’nin üslûbunu oluştururken, kullandığı kelimelerden nasıl faydalandığını tespit etmeye çalıştık.

Şairin kullandığı bütün kelimeler ile birlikte oluşturduğu ifâde kalıpları ve mecazlar tam anlamıyla mükemmeldir. Şair şiirlerinde tasavvufi konuları ele almış ve anlam, duygu, şekil arasında mükemmel bir denge sağlamıştır.

Yûnus Emre, kelimelerin ses ve anlam gücünü ortaya koyarak, kendine özgü duygu, düşünce ve imgeleri içtenlik ve bütünlük içerisinde anlatmayı başarmıştır. Konuşulan dilden faydalanarak, rahat, kolay bir söyleyiş tarzı oluşturan şair, mecaz ve sembollerden, teşbih ve istiâre gibi söz sanatlarından, kafiye, redif ve ikilemelerin müzikalitesinden de faydalanarak, başarılı ve orijinal bir üslûp meydana getirmiştir.

Şair az ve öz söz söylemeyi başarmasının yanı sıra, çok derin ve anlaşılması güç konu ve kavramları, Türkçenin gücünden faydalanarak daha kolay anlaşılır hâle getirmiştir.

Çalışmamız içerisinde incelediğimiz isim ve sıfat tamlamaları da, onun imaj dünyasını gösteren önemli malzemelerdir. Şair varlık ve kavramları gösterip, belirtirken, kalıplaşmış benzetmeler ile kendi fikir, his ve hayâl dünyasını gösteren yeni ve orijinal buluşlarla kendine has bir imaj ve ifâde tarzı oluşturmuştur.

Yûnus'un şiirleri senfoniktir. Bir beste gibi ahengi ve lirizmi sayesinde, akla kolay yerleşir ve ezberlenebilir niteliktedir.

Yûnus Emre aktif bir mistiktir. Gerek hayat felsefesinde, gerek şahsî dünyasındaki bu dinamizm, onun şiirlerinde de yansımıştır. Kullandığı bol sayıdaki fiil ve fiil unsurlarıyla meydana getirdiği bu dinamik üslûp, muhakkak ki edebî niteliktedir.

Şiirlerinden anladığımız üzere, aşk ve gönül adamı olan Yûnus Emre, dinî ilimlerin yanı sıra, halk edebiyatı ve halk kültürüne de vâkıf bir şairdir. O Türkçe'nin bütün imkân ve güzelliklerini kullanabilmiş, Türkçeye tam anlamıyla hâkim ve âşık bir şairdir.

Yûnus Emre, Türk Dilinin usta ve emekçisi olarak oluşturduğu üslûp ile, daha çok seneler araştırma ve incelemeye tâbi tutulacak, zevkle okunacak bir gizli hazine gibidir.

ABSTRACT

In this study called "Vocabulary Word of Divan by Yunus Emre," we investigated in detail and individually all the word and word types in the divan, and determined the word incidences and their proportions.

Through exhaustive analysis and utilization from the available data, we attempted to figure out how Yunus Emre employed the words in shaping his style.

All the words Yunus Emre used, and phrases and metaphors he formulated, are completely perfect. Choosing his themes mostly from Sufi realm, he managed to establish a perfect balance between meaning, feeling and form.

Revealing the power of sound and meaning out of the words, Yunus Emre was able to express *suis generis* feelings, thoughts and images in sheer sincerity and integrity. He benefited from the spoken language to formulate an easy and uncomplicated poetic style, and he managed to devise a successful and original style by making use of metaphors and symbols, and figures of speech such as simile and tropes as well as the musicality of rhymes, replications and repetitions.

He was capable of speaking concisely, and at the same time, he managed to make the profound and intricate subjects and conceptions easy to comprehend by making using the powerful and dexterous usage of the Turkish language.

The noun and adjectival phrases, which we investigated in our study, are significant indicators of his world of imagery. He articulated a style of imagery and expression peculiar to him with the help of novel and original devices, which show his world of thinking, feeling and imagination through patterned similes in representation of entities and concepts.

Poems by Yunus are symphonic. They can easily be remembered and memorized thanks to their harmony and lyricism.

Yunus Emre was an active devotee of mysticism. His dynamism both in philosophy and personal word is clearly reflected in this poetry. The dynamic style which he devised by abundant usage of verbs and verbal words is definitely of literary quality.

A man of love and heart, as understood from his poems, Yunus Emre was proficient in religious matters as well as popular literature and popular culture. He was a wise poet in love, completely adept in the usage of the Turkish language, and employing of all possibilities and beauties of it.

The style which Yunus Emre, as a master and laborer of the Turkish language, invented, is like a secret treasury, which will be studied and investigate for many years to come and read with pleasure.

